

ਕੰਮ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲੀ ਇਕਤ ਤੇ
ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸ਼੍ਰੀਮਦ੍ਰਾਮਾਨਾਮ ਨੂੰ ਇਸ ਵਜ੍ਹਾ ਤੇ
ਕਾਮ ਵਿਚ ਆਇਆ ਪਿਆ ਦੇਖਕੇ ਸ਼੍ਰੀਮਦ੍ਰਾਮਾਨਾਮ
ਗਨ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀਆਂ ਨਾਲ ਪੈਰ
ਲੱਗਾ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ੨ ਏਹ ਈਰਖਾ ਅੰਨੀ ਵੀ
ਕਿ ਕਾਮਗਨ ਹਰ ਵਕਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਹੀ
ਰਹਿੰਦਾ ਕਿ ਕਿਸਤਰਾਂ ਦੇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਵਜ੍ਹਾ ਵਤੋਖਾਨ
ਈ ਤਾਕਤ ਘਟਾਈ ਜਾਏ ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਕਾਬਲ ਨੂੰ
ਇਸ ਦੇ ਪੰਜੇ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ
ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਏ।

ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਬਾਦ ਇਲਾਕਾ ਹਿਰਾਤ ਪਰੇ
ਈਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਮਥਰ ਕਾਬਲ ਪਹੁੰਚੀ,
ਇਸ ਹੱਲੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਵਜ੍ਹਾ ਵਤੋਖਾਨ ਤੇ
ਇਸ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਾਈ ਦੇਸਤ ਮਹੰਮਦਖਾਨ ਮੁਕੱਰਰ
ਕੀਤੇਗਏ। ਹਿਰਾਤ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਈ ਵਿਚ
ਪੂਰੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹੋਈ। ਈਰਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਈ
ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਨ ਤੇ ਮਾਲ ਦਾ ਚੁੰਠਾ ਕੇ ਪਿਛੇ ਨੱਸਦਾ
ਪਿਆ, ਇਸ ਵਤੋ ਨਾਲ ਵਜ੍ਹਾ ਵੀ ਸੋਚਤ-ਰੋਰ
ਕੀ ਵਧ ਗਈ। ਇਥੇ ਇਸ ਵਜ੍ਹਾ ਵਤੋਖਾਨ ਮਹੰਮਦ
ਨੁਕਸਾਨੀ ਰੁਕੂਮਤ ਨੂੰ ਵੱਧ ਪੰਕਿਆਂ ਕਰਨ ਲਗਾ
ਹੋਈ ਵਿਰੋਧ ਦੀਨ ਹੋਗਾ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ-ਜੋ ਸ਼੍ਰੀਮ

ਅਹਮੁੜ ਥਾ ਨਜ਼ੀਕੀ ਸਿੰਬੀ ਸੀ—ਹਿਰਾਤ ਤੋਂ
 ਆਂਢ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਕਾਬਲ
 ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਹੇਠ ਕਰਨ ਲਈ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚੀਆਂ।
 ਰੂਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਦ ਵਧੇ ਖਾਨ ਨੇ ਦੇਸਤ ਮਹੰਮਦ
 ਆਨ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਜਵੀਬਾਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਲਈ
 ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, ਇਸ ਤੇਜ਼ ਤਬੀਅਤ ਬਾਰਕ ਬਤੀ
 ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਔਖ ਦੇ ਫੀਰੋਜ਼ ਦੀਨ ਨੂੰ
 ਹਿਰਾਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿਤਾ ਤੇ ਉਸਦਾ ਕੁਲ ਮਾਲ
 ਮਭਾ ਲੁਟ ਲਿਆ, ਇੱਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਉਸਦਾ ਘਰ
 ਤੇ ਬਨਾਨ ਖਾਨਾ ਬੀ ਇਸ ਨੇ ਜਵਾਨ ਦੇਸਤ
 ਮਹੰਮਦ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਨਾ ਬਚ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਨੇ
 ਸਾਰੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਕਰਵਾਈ ਤੇ ਜੋ
 ਰੂਬ ਹੱਥ ਲੱਗ ਆਪਣੇ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ
 ਤੀਵੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਹ ਮਹਮੂਦ ਵਾਲੀਏ ਕਾਬਲ
 ਦੀ ਲਕੜੀ—ਜੋ ਫੀਰੋਜ਼ ਦੀਨ ਦੀ ਨੂੰਹ ਸੀ—
 ਵੀ ਬੀ ਉਸੇਤਰਾਂ ਬੇਅਬਰੋਈ ਹੋਈ, ਜਿਸਤਰਾਂ ਕਿ
 ਹੋਰਨਾਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦੀ।

ਇਥੋਂ ਤਾਰਬਾਦਾ ਕਾਮਰਾਨ ਦਾ ਚਿਲ ਕੁਝ
 ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਵਜ਼ੀਰ ਵਧੇ ਖਾਨ ਵਲੋਂ ਈਰਖਾ
 ਤੇ ਦੁਬੰਧ ਕਾਲ ਤਾਰਿਆਂ ਪਿਆ ਸੀ, ਉੱਥੋਂ
 ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦੁਕਾਨੀ ਤੀਵੀਆਂ ਤੇ

ਵਜ਼ੀਰ ਦੇ ਭਾਈ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਸੋਪਤ ਹੋਣ ਦੀ ਖਬਰ
 ਨੇ ਤਾਂ ਬਲਦੀ ਤੇ ਤੇਲ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਉਂਕਿ
 ਬਾਰਕ ਚਈਆਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਅਫ਼ਜ਼ਾ-
 ਨਿਸ਼ਤਾਨ ਵਿਚ ਬੇਹੱਦ ਵਧੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ
 ਖੁਲਮਖੁਲਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਕੁਸ਼ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ,
 ਹਾਂ ਇਕ ਖੁਫੀਆਂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆੜ ਵਿਚ ਧੋਖੇ
 ਨਾਲ ਵਜ਼ੀਰ ਨੂੰ ਬਦਲਾ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲਵੀ
 ਪਰਜ਼ੁਲਤ ਜ਼ਵਾਲਾ ਨੂੰ ਠੇਕਾ ਕੀਤਾ। ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੇ
 ਨੇ ਵਜ਼ੀਰ ਨੂੰ ਇਸ ਕਾਮਯਾਬੀ ਪਰ ਇਕ ਛਾਕੀ
 ਬਾਅਦ ਤੇ ਦਿਤੀ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੜਦੇ ਵਿਚ ਚਾਰ ਸੌ
 ਸਨੌਧਬੰਧ ਜਵਾਨ ਨਾਲ ਦੋ ਘਰ ਵਿਚ ਤਿਆਰ
 ਕੀਤਾ। ਇਧਰ ਅਜੇ ਨਾਰ ਰੰਗ ਅਰੰਭ
 ਹੋਇਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕਾਮਰਾਨ ਦੇ ਇਕ ਇਸ਼ਾਰੇ
 ਨਾਲ ਏਕਾ ਏਕੀ ਚਿਹਰਾ ਚਾਰ ਸੌ ਸਿਪਾਹੀ ਵਜ਼ੀਰ
 ਦੇ ਦੁਰ ਪਏ ਤੇ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੇ ਦੇ ਅੱਥੇ ਕੀਤਾ।
 ਸ਼ੇਰਸ਼ ਕਾਮਰਾਨ ਨੇ ਛੁਟਦੇ ਹੀ ਇਕ ਲੋਹੇ ਦੀ
 ਸੀਖ ਅੱਗ ਵਿਚ ਲਾਲ ਕਰਵਾਈ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰਚੀਆਂ
 ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵੇਰਤੇ ਅੰਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਫੇਰ ਉਸਦੇ
 ਦੋਹੇ ਹੱਥ ਮੇਰ ਕਟਵਾ ਦਿਤੇ ਤੇ ਤਰਾਂ ਤਰਾਂ ਦੇ
 ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਕੇ ਛਾਕੀ ਬੇਤਰਸੀ ਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਪੂਰੇ ਨਾਲ
 ਕੁਤਲ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਇਹ ਨਿਯਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਤਿਆਰ

ਵਧੀਰ ਵਡੇ ਖਾਨ ਬਲਵਾਨ ਥਾਰਕ ਵਈ ਮਾਠੀ
 ਖਾਨ ਵਿਚੋਂ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਈ ਦਰਜਨ ਤੋਂ
 ਤੇ ਬਤੀਸਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪਿਛਾਵਰ ਦਾ ਨਵਰ-
 ਨਰ ਸੀ, ਦੂਜਾ ਕਬੀਰ ਦਾ ਹਾਕਮ, ਤੀਜਾ ਕੰਧਾਰ
 ਤੇ ਚੌਥਾ ਕਬੀਰ ਦਾ ਮੁਖਤਾਰ ਸੀ। ਯਾਰਜ਼ ਕਿ
 ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ
 ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀਆਂ ਵਾਗਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਥਾਰਕ ਵਈ
 ਖਾਈਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ
 ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਮਨੀਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਵਧੀਰ
 ਵਡੇ ਖਾਨ ਦੀ ਇਸਤਰਾਂ ਬੇਦਰਦੀ ਨਾਲ ਕਤਲ
 ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਦੀ ਖਬਰ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਅਫਗਾ-
 ਨਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਇਕ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਸਿਰੇ ਤਕ
 ਹਲ ਚਲ ਮਚ ਗਈ, ਜੋ ਛੇਕੜੇ ਡਿਕ ਛਾਈ
 ਬਲਾਵਤ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਪਲਟ ਗਈ।

ਮਹੰਮਦ ਅਜੀਮ ਖਾਨ ਵਧੀਰ ਵਡੇ ਖਾਨ ਦੀ
 ਭਾਈ ਨੇ ਜਦ ਕਬੀਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਖਰਾਬੇ
 ਕਤਲ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਉਸੇ ਵਕਤ ਆਪਣੇ
 ਨਿੱਕੇ ਭਾਈ ਮਹੰਮਦ ਜਵਾਹਰ ਖਾਨ ਨੂੰ ਕਬੀਰ

ਮਿਸਟਰ ਪ੍ਰਿੰਸਪ ਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਮਹੰਮਦ ਲਈ
 ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਲਣੀ ਪਾ ਵਸਦੇ ਹਨ ਇਉਂ।

ਇਹ ਗਵਰਨਰ ਬਾਪਕੇ ਆਪ ਨੇਕੇ ਹੋਸ ਦੇ ਆਪਣੇ
 ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦਾ ਬਦਲਾ ਦੁਰਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਲੈਣ ਲਈ
 ਕਾਬਲ ਵਲ ਹੁਣ ਪਿਆ। ਅਗੇ ਇਸਦੇ ਆਲੀ
 ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿਚ
 ਆਵਰਾ ਭਵਰੀ ਮਚੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਤੇ ਇਸਦੇ ਪਹੁੰਚਣ
 ਨਾਲ ਤਾਂ ਮੁਲਮਖੋਲੀ ਤਲਵਾਰ ਚਲਣ ਲਗੀ।
 ਫਿਰਕ ਇਕ ਖੁਲ੍ਹੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਦੁਰਾਨੀਆਂ ਤੇ
 ਬਾਰਕ ਜਈਆਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਕ
 ਭਰਬੀ ਲੜਾਈ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੁਖ ਰੇਹਣੇ
 ਦੁਰਾਨੀ ਬਾਰਕ ਜਈਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਨਾ ਕਰ
 ਸਕੇ, ਤੇ ਸਖਤ ਭਾਂਜ ਖਾ ਕੇ ਸ਼ਾਹ ਮਹਮੂਦ ਤੇ
 ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਸ਼ਾਹਬਾਦਾ ਕਾਮਰਾਨ ਤੇ ਕਾਬਲ ਤੋਂ
 ਨੱਠ ਕੇ ਰਿਹਾਤ ਜਾ ਸ਼ਾਹ ਲਿਆ। ਹੁਣ ਮੁਹੰਮਦ
 ਅਲੀਮ ਖਾਨ ਨੇ ਸ਼ਾਹ ਯਾਕੂਬ ਨੂੰ ਕਾਬਲ ਦੇ ਤਖਤ
 ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਸਾਰੇ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ
 ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਬਾਰਕ ਜਈਆਂ ਦੇ ਹੱਥ
 ਆ ਗਈ।

ਜਿਸ ਸ਼ੇਰ ਪੰਜਾਬ—ਜੋ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਬਤ ਕੀ ਪਛਾਤੀ
 ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਨਿਪੁਨਤਾ ਰਖਦਾ ਸੀ—ਦੇ ਇਕਾਏ
 ਨੂੰ ਇਸ ਚਾਲ ਰੋਲੇ ਨੇ ਚੋਰਾ ਹੀ ਖੋਲ੍ਹਾ ਕਰ
 ਦਿੱਤਾ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਫਿਰਕਾਵਾਂ ਦੀ ਮਿਤ੍ਰਤਾ

ਸੰਨ ੧੮੫੮ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਖਾਲਸੇ ਦੀ
 ਬਲਾਏ ਨਾਮੀ ਜਰਵਾਰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਇਲਾਕੇ
 ਪਿਛਾੜੇ ਦੇ ਰਸੂ ਆਇਆ। ਦਰਿਆ ਅਟਕ ਤੇ
 ਪਹਿਚਾਇਆਂ ਹੀ ਇਕ ਬੇੜੀਆਂ ਦਾ ਪੁਲ ਤਿਆਰ
 ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਹੋਰ ਰਸਦ ਰਸਾਲੀ
 ਆਦਿ ਦਾ ਪੱਕਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇੱਥੇ ਆਂਕੇ
 ਨੂੰ ਵਧੇ।

ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ
 ਹੋਰ ਪਠਾਣਾਂ ਨੂੰ ਸਦ ਮਹਾਰਾਜਾ ਚਣੀਤਸਿੰਘ ਦੀ
 ਬਜ਼ਾਈ ਦੀਖਾਏ ਪਹੁੰਚੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੁਰੰਤ ਫੁਰਤ
 ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਤਰ ਨੂੰ ਅਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰਾਥਾ
 ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਮੋਰਚੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੁਲ ਦੇ ਤਿਆਰ ਹੋਣੀ
 ਪਰ ਪਹਾੜੇ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਦਸਤਾ ਇਲਾਕੇ ਦੀ
 ਦੇਖ ਭਾਲ ਲਈ ਪਾਰ ਭੇਜਿਆ, ਤੇ ਅਜੇ ਇਹ ਪਾਰ
 ਹੋਏ ਬੋਰਕੇ ਦੀ ਆਂਕੇ ਵਧੇ ਸਨ ਕਿ ਪਹਾੜੀ
 ਮੋਰਚਿਆਂ ਤੋਂ ਖੇਤਰਾਂ ਨੇ ਧੁਆਂ ਧਾਰ ਵਾਜ਼ਾ
 ਬੰਨ੍ਹਿਆ, ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਬੰਨ੍ਹਿਓਂ ਹੱਲਾ ਕਰਕੇ ਇਸ
 ਛੋਟੇ ਸਹੇ ਸੱਥੇ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ। ਆਂਕੇ ਖਾਲਸੇ ਨੇ
 ਆਪਣੀ ਕੌਮੀ ਕੀਰਤੀ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ
 ਲਈ ਭਰ ਕੇ ਰਾਖਵਾਂ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਉਸੇ ਸੰਘਰਸ਼

ਲਗਭਗ ਅੱਧੇ ਏਹ ਸੁਣੀ ਭਰ ਗਿਣਦੀ : ਏਹ ਸਿੰਘ
ਕਥਾ ਭਰ ਨਿਬਧ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਫੇਕੜੇ ਆਪਣੀ
ਬੀਰਤਾ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦੇਂਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਇੱਕ ਕਰਕੇ
ਭਲਵਾਰ ਦੀ ਧਾਢ ਤੋਂ ਪਾਥ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਬਹੀਰੀ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਗਏ । ੧੦੪ ਏਹ ਅਕਾਲੀ ਸਾਹਿਬ

ਅਕਾਲੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਦ ਇਸ ਦੁਖਦਾਈ
ਖਬਰ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ
ਲਹੂ ਉੱਭਰ ਆਇਆ । ਉਸੇ ਵਕਤ ਇੱਕ ਖਬਰ-
ਦਸਤ ਜੋਗ ਅਕਾਲੀ *ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਰਦਾਰ
ਮਝਾਥ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੋਰੀਏ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਵਿਚ ਭੇਰ
ਇੱਤਾ, ਤਾਂਕਿ ਪਠਾਣਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਚਾ-
ਫਲ ਇੱਤਾ ਜਾਏ । ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਦੇ ਪਾਤ੍ਰ ਪਰ੍ਹੇ-
ਦਿਆਂ ਹੀ ਵਿਰੋਧ ਖਾਨ ਤੇ ਨਜੀਬ-ਉੱਲਾ ਮਾਨ-
ਖਰਕਨੇ ਇੱਕ ਭਾਰੀ ਲਛਕੜ ਨਾਲ, ਪਹਲੇ ਦੀ
ਭਯਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੱਲਾ ਬੀਤਾ । ਅਕਾਲੀ ਜੀਨੇ ਸਮੇਂ
ਅਨੁਸਾਰ ਯੋਗ ਸਮਝ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬਸਤੇ ਨੂੰ ਚੋਰੀ
ਵਿਚ ਲਈ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਵਾਲਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ,
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਟਦੇ ਹੀ ਪਠਾਣ ਏਹ ਸਮਝ
ਕਿ ਸਿੰਘ ਨਸ਼ਟ ਲੱਭੇ ਹਨ, ਉਹ ਚੋਰੀ ਨਾਲ

ਏਹ ਸਮਝ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਯਾਂ ਭਯਾਂ
ਦਿਖਾ ਕੇ ਸੱਚਾ ਅਹੁਮਦ ਨਿਬਾਨ ਤੇ ੧੫ ਤਿਥ

ਘਰ ਸੀਯਾ ਤੋਂ ਉਠਨਾ ਵਾ ਪਿੰਡਾ ਕਰਨ ਲਈ
 ਰੋਣੀ ਉਤਰ ਆਈ । ਅਕਾਲੀ ਭੂਲਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋ
 ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਤਾਰ ਵਿਚ ਸੀ, ਬਣੇ ਆਪਣੇ ਦਸਤ
 ਨੂੰ ਹਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਕਲਖਤ ਮੁੜ ਕੇ ਵੀਰੀ ਨੂੰ
 ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਘੇਰ ਲਵੇ, ਪਰ ਖਬਰਦਾਰ ਰੋਹਣੀ
 ਜੋ ਕੋਈ ਗਾਬੀ ਬਚਣਾ ਨਾਂ ਪਾਏ । ਅਜੇ ਏਹ
 ਹੁਕਮ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ ਕਿ
 ਮਨ ਚਲੇ ਜੁਵਾਨ ਦੁਸ਼ਮਨ ਤੇ ਟੁਟ ਪਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਵਿਚ ਚੱਖ ਲਿਆ । ਹੁਣ
 ਉਹ ਘਮਸਾਣ ਮਚਿਆ ਕਿ ਬਮੀਨ ਤੇ ਲੋਥਾਂ ਦੇ
 ਚੋਰਾਂ ਦੇ ਵੇਰ ਵਿਛ ਗਏ । ਫੋਕਸ ਜਦ ਵਿਰੋਧਯਾਨ
 ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਆਛਤ ਟੁਟਦੀ
 ਵਿੱਸੀ ਥਾਂ ਉਸ ਨੇ ਬੱਟ ਸੁਥੇਦ ਬੰਨਾ ਉਠਾ ਕੇ
 ਅਮਨ ਸਾਹਿਆ । ਜਿਘਾਂ ਦਾ ਏਹ ਬਹਾਦਰ ਦਸਤ
 ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਇੱਕ ਜੁਵਾਨ ਦੀ ਥਾਂ ਅੱਠ
 ਅੱਠ ਤੇ ਚਮ ਦਸ ਪਠਾਣਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ
 ਰੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਪੁਰਾ ਪੁਰਾ ਬਦਲਾ ਲੈ ਚੁਕਾ ਸੀ,
 ਇਸ ਲਈ ਯੋਧਾ ਸਮੇਂ ਕੇ ਲੜਾਈ ਕੰਦ ਕੀਤੀ
 ਗਈ । ਤੇ ਏਹ ਖਟਕਾਂ ਦੇ ਮਲਕ ਜਦ ਕੰਦ ਕਰਦੇ
 ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਤਾਂ
 ਆਪ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਫੌਲ ਅਟਕ

ਭੇਜਣਾ ਚਿੱਠੀ । ਏਹ ਸਭ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਤਾਂ ਬੜੀ ਅਧੀਨਗੀ ਨਾਲ ਤਰਸ ਲਈ ਝਰਲੇ ਕਰਨ ਲੱਗੇ, ਤੇ ਅੱਕੇ ਨੂੰ ਸਭ ਭਰਾਂ ਆਪਣੀ ਵਿਲਾਏ ਵਿਚ ਮਸ਼ਰੂਏ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਚਿੱਠੀ । ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ੀ ਕਰ ਚਿੱਠੀ ।

ਅਕਲੇ ਦਿਨ ਕਾਕੀ ਦੀ ਫੌਜ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੀ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਪਾਰ ਜਾ ਰੋਕੇ ਲਾਏ । ਫੇਰ ਮੈਰਾਬਾਦ ਤੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਕਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਚੌਕੀਆਂ ਬੈਠਾ ਕੇ ਫੌਜ ਨੂੰ ਪਿਛਾਵਰ ਵੱਲ ਤੋਰਿਆ । ਏਹ ਫੌਜ ਅੱਕੇ ਨੁਈਹਰੇ ਤੋਂ ਬੜੀ ਹੀ ਅੱਕੇ ਕਈ ਸੀ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਸੀ ਨੂੰ ਸੁੰਹੀਏ ਨੇ ਖਬਰ ਚਿੱਠੀ ਕਿ ਸ਼ੇਖ ਉਮਰ ਦੀ ਚਮਕਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕਾਬੀਆਂ ਦਾ ਭਾਰੀ ਲਾਗੂਕਾ ਆਉਂਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੇ ਓਹ ਰਸਮ ਰੋਕਣ ਦੀਆਂ ਫ਼ਿਆਦੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਅਕਾਲੀ ਸੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਸਤਾ ਸਵਾਰਾਂ ਦਾ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਚਾਤੇ ਕਾਬੂ ਹੀ ਚਮਕਨੀਆਂ ਤੇ ਜਾ ਛਾਵਾ ਕੀਤਾ । ਸ਼ਾਹੀ ਵਿਲਾਏ ਅਜੇ ਵੇ ਫਿਕਰ ਸੁਤੇ ਪਏ ਸਨ ਕਿ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਭੇਰਾ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ, ਤੇ ਹੁਣ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਕੜਕ ਕੜਾਕ ਨਾਲ ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਂ

ਮੁਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਚਮਕਾਏ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿੰਘਾਂ
 ਵੀ ਤਲਵਾਰ ਹੇਠ ਘਿਰਿਆ ਪਾਇਆ । ਚੋਰ
 ਵਿਚਾਰੇ ਅਜੇ ਚਾਕੇ ਮੀਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਨ, ਕਿ
 ਉੱਪਰੋਂ ਡਾਪ ਡਾਪ ਤਲਵਾਰ ਚਲਣੀ ਅਰੰਭ ਹੋ
 ਗਈ । ਠਾਕੀਆਂ ਨੇ ਜਦ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਥੋੜ੍ਹੇ
 ਅਚਾਨ ਚੱਕ ਕਿਸਲੀ ਡਿੱਕੀ ਡਿੱਠੀ ਤਾਂ ਭਾਏ
 ਆਪਣਾਏ, ਤੇ ਜਿੱਧਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰਸਤਾ ਲੱਭਾ ਉਠ
 ਨੇੜੇ । ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਤਕ ਮਾਰਿਆ,
 ਨਾਲ ਹੀ ਬਹਿਰ ਨੂੰ ਅੱਕ ਲਾ ਦਿਤੀ ਤੇ ਲੁੱਟ ਲਈ
 ਆਮ ਖੁਲ੍ਹ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ
 ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਬਹੁਤ ਮਾਰਿਆ ਆਈ। ਸਮਕਠੀਆਂ
 ਦੇ ਸਾਜਣੇ ਦੇ ਬਾਦ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਅੰਸਾ ਚਰ ਚਲ
 ਸਰਹੱਦ ਵਿਚ ਛਾਇਆ ਕਿ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ੪
 ਮੱਘਰ ੧੮੭੫ ਨਵੰਬਰ ਸੰਨ ੧੮੯੮ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ
 ਕਿਸੇ ਲਗਾਈ ਦੇ ਅਕਾਲੀ ਚੁਲਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਿਸ਼ਾ-
 ਵਰ ਉੱਤੇ ਪੁਰਾ ਪੁਰਾ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ । ਯਾਹ
 ਮੁਹੰਮਦ ਖਾਨ ਜੋ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਦਾ ਹਾਕਮ ਸੀ, ਖਾਲਸੇ
 ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਬਹਿਰ ਨੂੰ
 ਵੇਹਲਾ ਕਰਕੇ ਇਲਾਕਾ ਇਸਤ ਨਗਰ ਖੋਲ ਨੇੜੇ
 ਗਿਆ ਸੀ । ਅਕਾਲੀ ਸ੍ਰੀ ਨੇ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ
 ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੱਕੀ ਭੇ

ਸੇਵਾਨ ਵਿਚ ਭੇਜਵਾਈ, ਸਿਸਟੀ ਸੱਟਕੇ ਉਥੇ
 ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ, ਤੇ ਇਸ ਖਬਰ ਪਹੁੰਚਾਈ ਵਾਲੇ
 ਵੀ ਕਾਲ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ
 ਕੰਠਾ ਲਾਹਕੇ ਪਾ ਦਿਤਾ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਬਿਰਿ ਪੰਜਾਬ
 ਜਦ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਬਾਹਲੇ ਸਾਰ
 (ਕਿਲਾ) ਤੇ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਬੰਦਾ ਬੁਲ ਰਿਹਾ ਸੀ,
 ਤੇ ਸਾਰਾ ਬੰਦੂਕੀ ਬੰਦੂਕੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬੰਦਰ ਦੀ ਰਾਖੀ
 ਆਦਿ ਦਾ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਕਰਵਾ ਚੁਕੇ ਸਨ, ਸਿਸਟੀ
 ਦੇਖਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਲਾਘਾ
 ਕੀਤੀ। ਫੇਰ ਦੀਵਾਨ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਪਿਸ਼ਾਵਰੀਏ ਨੂੰ
 ਮਾਲੀਏ ਦੇ ਉਕਰਾਹਟ ਲਈ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ,
 ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਅਬਾਕਾ ਦੇ ਰਈਸਾਂ ਨੂੰ ਅਕੱਠਾ
 ਕਰਕੇ ਯੋਗ ਰਕਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਸੂਲ ਕੀਤੀ। ਤੀਸਰੇ
 ਦਿਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇੱਕ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਦਰ-
 ਬਾਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਰਈਸ
 ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਥਾਰਾਂ ਰੁਪਯਾ ਦੇ
 ਸਿਰੇ ਪਾ ਤੇ ਮਿਲਤਾਂ ਵੰਡੀਆਂ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਦੋਸਤ
 ਮੁਹੰਮਦ ਖਾਨ ਬਾਦਕ ਬਈ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੀਵਾਨ
 ਦਮੋਦਰ ਮਲ ਤੇ ਗਾਇਬ ਰੁਹੇਲੇ ਦੀ ਰਾਹੀਂ
 ੫੦੦੦੦ ਰੁਪਯਾ, ੫੦ ਭਾਰ ਗਾਬਲੀ ਮਿਥੇ ਦਿੱਤੇ,
 ਤੇ ਇਕ ਸੌ ਪਹਾਕੀ ਘੋੜੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ

ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਨੁਕਰਾਨਾ ਭੇਜਿਆ। ਨੁਕਰਾ ਹੀ ਦੀਵਾਨ ਨੇ ਦੋਸਤ ਮੁਹਿੰਮਦ ਖਾਨ ਦਾ ਬਿਨੈ ਪੱਤ੍ਰ ਦਿਤਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਈ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਪਿਸ਼ਾ-ਬਰ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਆਪ ਵੱਲੋਂ ਮੈਂ ਭਖਸੀ ਸਮਝੇ, ਤਾਂ ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਰੁਪਏਆਂ ਵਸਲਾਨਾ ਮਾਲੀਆ ਯਾਹੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਆਂ ਕਰਾਂਗਾ, ਤੇ ਹੋਰ ਜੋ ਜੋ ਹੁਕਮ ਲਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਵੱਲੋਂ ਆਉਣਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਤੇ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂਗਾ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੁਨਾਸਬ ਹਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਯੋਗ ਸਮਝ ਕੇ ਮੰਨ ਲਿਆ, ਤੇ ਕੁਝ ਚਿਨਾਏ ਬਾਦ ਆਪ ਸਣੇ ਵੇਸਾਂ ਦੇ ਲਹੌਰ ਵੱਲ ਮੁੜ ਪਏ। ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਰੁਤਬੇ ਪਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਦੁਫ਼ੀ ਜੋਧਾ ਹੋਣੇ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮਝ ਦਾਰ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਹੋਣ ਦਾ ਵੀ ਸਿੱਕਾ ਖੇਠ ਗਿਆ, ਜਿਸਦੀ ਸਲਾਘਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਲਹੌਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਇੱਕ ਵਢੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ। ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚਿਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰਖਿਆ, ਤੇ ਕੁਝ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਵਿਖਿਆ ਹੋਏ।

ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ ਚੜ੍ਹਾਈ

ਕਸ਼ਮੀਰ ਜਿਸਨੂੰ ਆਰਾਮੀਆਂ ਨੇ 'ਸ਼ਰੀਰ' (ਦੁਸ਼ਾ ਸ਼ਰੀਰ) ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਕਿਸ ਦਾ ਮਨ ਆਪਣੇ ਵਲ ਨਹੀਂ ਖਿੱਚ ਲਿਆ? ਇਸਦੇ ਹੱਥ ਚੁੱਪ ਪਹਾੜ ਤੇ ਮਾਮੂਲੀ ਮੈਦਾਨਾਂ ਦੀ ਜਾਦੂ-ਚੁਰੀ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਕਿਸ ਦਾ ਦਿਲ ਮੁਠੀ ਵਿਚ ਆਣ ਉਂ? ਖੋਲ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਸੇ ਕੁਦਰਤੀ ਖਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਖੰਜਾਰ-ਥਾ ਦਿਲ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਘਰ ਕਈਕੁ ਹੋਰ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚੜ੍ਹੀ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਵੇਹਲ ਨਾਂ ਮਿਲ ਸਕੀ, ਜਿਸ ਵਰਕੇ ਹੁਣ ਤੀਕ ਇਸ ਇਰਾਦੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਹੋਈ। ਸੰਮਤ ੧੮੭੧ ਵਿਚ ਇਕ ਮੁਹਿੰਮ ਇਧਰ ਚੋਸੀ, ਖਰ ਮੌਸਮ ਦੀ ਨਾਮੁਆਵਕੀਏ ਕਾਰਨ ਸਫਲਤਾ ਨਾ ਹੋਈ, ਪੰਤੂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਏਹ ਇੱਛਾ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਚਿਹ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦਾ ਇੱਕ ਸੂਬਾ ਦੇਖੇ, ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਆਈ। ਇਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਸੰਮਤ ੧੮੭੫ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਚਲ ਆਪਣੀ ਨਜ਼ਰ ਹੇਠ ਇਹ ਤੁਰਕੀ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਲ ਰੁਝ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਤੇ ਵਜ਼ੀਰਾ ਗਾਂਧੀ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਏਨਾ ਬੁਰਾ ਮਤਾ ਸੋਧਿਆ ਕਿ ਆ-ਕਿ ਸਿੱਖ ਵੇਸਾਂ ਦੀ ਤਿੰਨਾਂ

ਭਾਈ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੰਡਾ ਖੀਤੀ-ਕਾਟੇ ਵਿਚ
 ਇਕ ਵਸਤਾ ਦੀਵਾਨ ਦੇਖ ਕੇ ਸੋਚਦਾ
 ਭਾਮ ਸਿੰਘ ਅਣਗੌਰੀ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸਰਦਾਰੀ ਹੋਣ,
 ਕੁਸ਼ਾ ਜੱਥਾ ਆਉਂਦਾ ਆਉਂਦਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅਥਾਣੀ
 ਫੁੱਲਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੋਪਣੀ ਵਿੱਚ ਅੱਜੇ ਭੇਜਿਆ
 ਜਾਂਦੇ, ਤੇ ਤੀਜਾ ਭਾਗ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ
 ਇਸ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਨ ਲਈ ਰਹੇ ਕਿ ਕਿੱਥੇ ਸਹਾਇਤਾ
 ਦੀ ਲੋੜ ਪਏ ਉੱਥੇ ਤਾਕਾ ਦਮ ਕੁਮਰ (ਸਜਰ ਸਹਾ
 ਮਦਦ) ਰਕਤ ਸਿਰ ਪੁਚਾਈ ਜਾਏ। ਮਹਾਰਾਜਾ
 ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਰਸਤਾ ਰਸਾਨੀ ਅਧਿਕਾਰ ਭੰਡਾਰ ਰਵੀਰਾ
 ਬਾਦ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਖਾਸ ਆਪਣੀ
 ਨਜ਼ਰ ਹੇਠ ਸਾਰੇ ਬੰਦੂਕੀ ਮਾਮਨ ਬਰਾਬਰ ਮੈਦਾਨ
 ਜੰਗ ਵਿਚ ਭੇਜਵਾਂਦੇ ਰਹੇ। ੧੬ ਵਿਸਾਖ ਨੂੰ ਏਹ
 ਦਿਵੇਂ ਦਲ ਅਲਾਹ। ਚੰਬਰ 'ਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਰਾਜੇਈ
 ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਇੱਥੋਂ ਦਾ ਹਾਕਮ ਅਬੀਬ ਖਾਨ ਕੁਝ
 ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਪਹਲਾ ਅਹਦਨਾਮਾ ਉਸ-ਕੇ
 ਅੱਖੀ ਹੇਠ ਲਾਜ਼ੇ, ਇਸ ਲਈ ਸਿੰਘ ਰੋਜ਼ਾਂ ਨੇ
 ਅਥੀ-ਦਿਆਂ ਹੋ ਇਸਦਾ ਫਿਲਾਕਾ ਘੋਰ ਸ਼ਿਕਾਅਤ
 ਅਬੀਬ ਖਾਨ ਤੇਲੰਗਣੀ ਦੀ ਸਜਰੀਆਂ ਆਪਣੀ
 ਵਿਚ ਤਨਾ ਦੇਖਤਕਿ ਭਾਤੋਂ ਭਾਤ ਨੇੜੇ ਜਿਸਦਾ ਹੋ
 ਉਸਦਾ ਖੁਫ਼ਾ ਬਹੁਤਾ ਉੱਥੇ ਖਾਸ ਅਥਾਣੀ ਅਥਾਣੀ

ਸਿੱਖ-ਭੋਜਾ ਵਿਚ ਆ ਮਿਲਿਆ ਆਈ ਇਸ
 ਮਹਾਰਾਜੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਰਸਤੇ ਆਦਿ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼
 ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਮਦਦ ਦਿੱਤੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ
 ਨੇ ਰਹੀਮਉੱਲਾ ਖਾਨ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ
 ਵਜ਼ੀਰਾ ਬਾਦ ਭਿਜਵਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ
 ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਮਾਢਾਰ ਨਾਲ ਹੀ ਲਿਖ ਭੇਜਿਆ।
 ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਦੀ ਇਸ ਸੇਵਾ
 ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ, ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ
 ਪਿਤਾ ਦੀ ਬੀ ਰਾਜੇਵੀ ਦਾ ਹਾਕਮ ਬਾਪ ਦਿੱਤਾ।
 ਇਥੋਂ ਦੋਵੇਂ ਜੱਥੇ ਮਿਲ ਕੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਵਧੇ, ਪਰ
 ਮਹਾਰਾਜੀ ਰਸਤਿਆਂ ਦੇ ਮਰਾਬ ਹੋਣੇ ਦੇ ਕਾਰਨ
 ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਆਪਣੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਘੋੜੇ ਤੇ ਕੁਝ ਜਵਾਨ
 ਸਾਂਝ ਲਈ ਰਹੀਮਉੱਲਾ ਖਾਨ ਦੇ ਕੋਲ ਛੇੜ ਗਏ।
 ਇਸ ਭਰਾਏਹ ਪੈਦਲ ਦਲ ਮਹਾਰਾਜੀ ਪੈਦ ਦਾਰ
 ਦੇ ਫੋਰਵਿਅਾਂ ਰਸਤਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਿੱਧੇ
 ਮਕਾਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਰਾਹ ਚੁੱਕੇ ਦਸਤੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਅੱਗੇ
 ੨੧ ਸੈਠ ਨੂੰ ਏਹ ਬਾਰਮ ਕਾਲੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਇਥੇ
 ਮੀਰ ਮਹਿਮਦ ਖਾਨ ਤੇ ਮਹਿਮਦ ਅਲੀਖਾਨ ਹਾਕਮ
 ਰੂਪ ਨੇ ਮਾਲਸੇ ਦੀ ਤਾਇਤ ਮੰਨ ਲਈ ਤੇ
 ਮਹਾਰਾਜੇ ਤੋਂ ਸਿਰੋਪਾਉ ਆਦਿ ਇਨਾਮ ਪਾਏ। ਪਰ
 ਬਾਰਬਰਸਤ ਖਾਨ ਹਾਕਮ ਮੁਲਕ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ

ਉਹੀ ਵਿੱਚ ਲੜਕੇ ਅਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਲੜਾਈ ਲਈ
 ਤਿਆਰ ਹੋ ਬੈਠਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਲਾਭ ਭਾਂਡ ਦੇ ਸਾਰੇ
 ਖਰਾਬੀ ਨਾਕੇ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਕਿਲੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਖੌਰਿਆਂ ਕਰ ਲਿਆ। ਅਕਾਲੀ ਬੂਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ
 ਸੱਚੇ ਨੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਕਿਲੇ ਤੇ ਹੱਲਾ ਫੀਕਾ ਤੇ ਇੱਕ
 ਛੋਟੀ ਜੇਹੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਬਾਦ ਹੀ ਸਾਰੇ ਨਾਕੇ ਵੇਢੀ
 ਤੇ ਫੁੱਲਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਖਾਸ ਵਿੱਚ ਕਰ ਲਏ, ਤੇ
 ਅਕਾਲੇ ਦਿਨ ਕਿਲੇ ਨੂੰ ਜਾ ਘੇਰਿਆ ਅਤੇ ਬਾਹਰੋਂ
 ਉਹ ਚੋਲੀਆਂ ਆ ਮੀਂਹ ਵਸਾਇਆ ਕਿ ਖਲ
 ਚੀਆਂ ਸੱਤੇ ਸਥਾਂ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈਆਂ। ਕਿਲੇ ਦੀ ਇਕ
 ਥਾਹੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨਾਲ ਉਥਾ। ਹਿੱਤਾ ਤੇ ਹੱਲਾ
 ਕਰਕੇ ਬਕਰਬਸਤ ਖਾਨ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੇਰ
 ਵਿਚ ਘੇਰ ਲਿਆ। ਉਠ ਖੁਬ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਚੰਗੀ
 ਤੇ ਉਹ ਹੁਲਸ ਮੱਚਿਆ ਕਿ ਕਾਬੀਆਂ ਦੇ ਆ ਚੀ
 ਤਾਂ ਨਿਰੀ 'ਕਾਮਾਮਤ' ਹੋ ਗਈ। ਫੇਕੜ ਖਾਨ ਨੂੰ
 ਸੱਤੇ ਚਿਸਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਫੜ ਕੇ ਕੈਦ
 ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਕਿਲੇ ਤੇ ਆਪਣਾ ਕਬਜ਼ਾ ਜਮਾ ਕੇ
 ਖੁਦ ਚੌਜ ਨੂੰ ਇਥੇ ਰੱਖਿਆ। ਬੌੜੇ ਦਿਨ ਇਥੇ
 ਨਿਹਰਨੇ ਦੇ ਮਕਰੇ 'ਤਿੱਬ' ਫੇਰ ਦੋਹੇ' ਵਸਤੇ ਪੀਠ
 ਪਿੰਡਾਲ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ
 ਰੱਖਣ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਫੌਜ ਭੇਜੀ। ਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿੰਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿੱਖ ਵੇਖ ਲੈ ਕੇ ਪਤਾ ਚਲੇ
 ਮੇਰੇ ਜਦੋਂ ਪਠਾਏ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਦੇਹ ਬਹੁਤ
 ਸਾਰੇ ਸਮਾਂ ਹੋ ਕੇ ਇੱਕ ਬਾਣੀ ਕਰਨ ਲਾਂ ਤੇ ਲੀਕ
 ਵਸਤੇ ਦੇ ਉੱਪਰ ਪਗੜਾਂ ਤੇ ਲੋਚੇਂ ਪਾਸੀਂ ਆਪਣੇ
 ਮੋਰਚੇ ਸਮਾਏ ਰਸਤਾ ਵੇਖ ਕਰ, ਵੇਖੋ। ਖਾਲਸੇ
 ਦਾ ਦਲ ਸੱਚ ਨਿਸ਼ਾ ਵਾਂ ਪਉੜਿਆ ਤਾਂ ਚਸਮੇ
 ਸਾਹਿਬਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਵੇਖ ਪਾਏ, ਤੇ ਉੱਪਰੋਂ
 ਪਗੜ ਦੀਆਂ ਚੋਟੀਆਂ ਤੋਂ ਲੱਭੀਆਂ ਤਲ ਤਲ
 ਚੋਲੀਆਂ ਵਸਣ। ਖਾਲਸੇ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਸਫਾਸ ਉਸੇ
 ਲੋਚੇਂ ਮਿਲਿਆ, ਪਰ ਪਠਾਏ ਦੇ ਤਿੱਖੀਆਂ ਤੇ
 ਉੱਚੀਆਂ ਚੋਟੀਆਂ ਪਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀਆਂ
 ਚੋਲੀਆਂ ਚਿਹਨਾਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੀਆਂ
 ਜੇਕਰ ਅਕਾਲੀ ਵੁਲਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਗੜ ਦੀਆਂ
 ਚੋਟੀਆਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਮੇਰੇ ਬੁਝਾਫ ਦਾ ਹੁਕਮ
 ਆਪਣੇ ਅਕਾਲੀ ਸੱਚੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਬੀਜ
 ਸ਼ਹਾਦਤ ਹੱਥ ਪੈਰ ਲਾਂਭਦੇ ਹੋਏ ਤੀਸਰੇ ਪੈਰ
 ਉੱਪਰ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਸਾਂਚੇ ਸੱਚ ਹੀ ਤਲਸ਼ਾਰ, ਤੇ
 ਸਿੱਕੀਨਾਂ ਨਾਲ ਹੱਥੋਂ ਹੱਥੀ, ਕੁਝ ਫਾਟਕਾ, ਅਲੀਕ
 ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਦੇਖੀ ਤਲ ਦੇਵੇਂ, ਧਿਰਾਂ, ਧਿਰੇ
 ਸਿੱਧੀਆਂ ਰਣ ਵਿਚ ਚੋਟੀਆਂ ਚੋਟੀਆਂ, ਪਰ ਸੁਰਸ
 ਦੇ ਪੰਛਿਆਂ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਤੇ ਪੰਛਿਆਂ ਦੀ ਤਲਸ਼ਾਰ, ਤੇ

ਹੀ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਦੁਆਰਾ ਕਰਕੇ ਅੱਖ ਮੈਂ ਕਰਕੇ ਸੁਰਦੇ ਹੋ
 ਕਮਾਈਆਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਜਿੱਧਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ
 ਖਰਾਬਾਂ ਵਿਚ ਰਸਤਾ ਲੱਭਾ ਉਧਰ ਹੀ ਛੱਜ ਨੱਠੇ।
 ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਮੋਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਕ ਲਾ ਕੇ
 ਚਾੜ੍ਹਨੂੰ ਉਥੇ ਹੀ ਚੋਰੇ ਲਾ ਦਿੱਤੇ, ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਸਰੋਬ
 ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਾਂ ਪਹੀਰ ਕੇ ਅੱਗ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕੀਤਾਮ
 ਇਸ ਛਰਾਂ ਏਹ ਦੋਵੇਂ ਦਸਤੇ ਕਠਨ ਘਾਈਆਂ ਨੇ
 ਕੀਖਿਆਂ ਰਸਤਿਆਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਰਦੇ ਹੋਏ ਭ ਹੁਕਮ
 ਨੂੰ ਸਰਾਏਂ ਅਲੀ ਦੇ ਮੁਕਾਮ ਤੇ ਆ ਮਿਲੇ।
 ਇਥੇ ਖਰੋਬਰਿਆਂ ਹੀ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿ ਖਬਰ
 ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸਜਾਰ ਖਾਨ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਅਫਗਾਨੀ
 ਫੌਜ ਨਾਲ ਸੁਪਨ ਦਾ ਰਸਤਾ ਚੋਰੀ ਸੇਰਾ ਲਈ
 ਤਿਆਰ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਜਨਰਲ ਦੀਵਾਨ
 ਚੰਦ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਕੁਲਾਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ
 ਵਾਲੀ ਲੜਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ
 ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ, ਫੇਰਕਰ ਕੁਰਮਤਾ ਏਹ ਸੋਚਿਆ
 ਕਿ ੨੧ ਹਜ਼ ਨੂੰ ਉਹਾਂ ਖਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀਰੀ ਤੇ
 ਜੋਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਅਕਾਲਾ ਬਿਨ ਦੇ ਸਾਥੀ ਰਾਇ
 ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਇਥਾਹੀਆਂ ਤੇ ਫੌਜ ਦੇ ਅਭਾਮ ਵਿੱਚ
 ਜੋਲਾ ਤੇ ਦੂਜੇ ਬਿਨ ਮੂੰਹ ਰਨੇਵੇ ਹੀ ਆਖੀ
 ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣਾ ਤੇ ਮਿੱਥੀ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ ਰਹਿ ਜਾਣੇ,

ਜਿਹੜਾ ਅਫ਼ਜ਼ਾਨੀ ਦੇਸ਼ ਖੋਲ੍ਹੇ, ਉਸਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਦੀ
 ਫ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਘਾਜ਼ੀ, ਥਾਂ ਦੇਹੀ, ਬੰਨਿਆਂ ਤੋਂ
 ਕੇਹਰ ਦੀ ਅੱਗ ਵਸਾਈ ਗਈ। ਸਨਰਲ ਦੀਵਾਨ
 ਦੇਸ਼ ਨੇ ਆਪਣਾ ਤੋਪਖਾਨਾ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਵਧਾ ਕੇ
 ਇੱਕ ਉੱਚੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਬੀਜਵਾ ਇੱਛਾ ਤੇ ਇੱਥੇ
 ਸਮਝ ਚੋਲਾ ਬਾਬੀ ਵੇਰੀ ਓ ਕਰਨੀ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤੀ।
 ਕੰਬਾਰ ਖਾਨ ਬੀ ਕੋਈ ਅਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ
 ਮੈਂ ਜਿਹਾ ਕਾਬੂ ਆ ਜਾਂਦਾ, ਉਸ ਨੇ ਅਜੇ ਪਹਿਲੇ
 ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਮੌਰਦੇ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਏ ਹੋਏ ਸਨ
 ਕਿ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬਰਾਬਰ ਤੋਪਾਂ ਦੇ ਚਲਦਿਆਂ ਬੀ
 ਅਫ਼ਜ਼ਾਨੀ ਦੇਸ਼ ਬਰਾਬੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ
 ਨਾਂ ਹਟੀ। ਹੁਣ ਦੀਵਾਨ ਬੰਦ ਨੇ ਫੇਰ ਉਥੋਂ ਤੋਪ-
 ਖਾਨਾ ਹਟਾ ਕੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ।
 ਅਜੇ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ, ਕਿ
 ਕੰਬਾਰ ਖਾਨ ਨੇ ਏਹ ਸਮਾਂ ਅਮੋਲਕ ਜਾਣਕੇ ਬੰਦ
 ਇੱਕ ਬਰਾਬਰਦਸਤ ਅਫ਼ਜ਼ਾਨੀ ਦਸਤੇ ਨੂੰ ਨਾਲ
 ਲੈ ਕੇ ਤੋਪਖਾਨੇ ਦੇ ਇਕ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਹੌਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ,
 ਜਿਸਦਾ ਮਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਦੀਵਾਨ ਬੰਦ
 ਦੀ ਤੋਪਖਾਨੇ ਦੀਆਂ ਉੱਠ ਤੋਪਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ
 ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਕਰ ਲਈਆਂ; ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਦੀਵਾਨ
 ਦੇਸ਼ ਬਰਾਬਰਦਸਤ ਅਫ਼ਜ਼ਾਨੀ ਦੇਸ਼ ਬਰਾਬਰਦਸਤ

ਜੁਲਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਭਾ ਅਭਿਆਸੀ ਭੋਜਨ ਨੂੰ ਘੱਟ
 ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਜੱਥੇ
 ਲੀਓ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਬ੍ਰਹਮਨ ਦੇ ਟੁਟ ਪਿਆ ਤੇ
 ਅਭਿਆਸੀ ਨਾਲ ਗੁਬਮਗੁਬਾ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਤਲ-
 ਫਾਰ ਖੜਕਾਈ ਕਿ ਖੇਤ ਲਹੁ ਲਹਾਣ ਹੋ ਗਿਆ।
 ਸਭਾਰ ਖਾਨ ਇਸ ਸਮੇਂ ਖੂਬ ਦਿਲ ਪੋਲੂਕੇ ਬਹੁ-
 ਸਰੀ ਨਾਲ ਲਕਿਆ, ਪਰ ਅਭਿਆਸੀ ਦੀ
 ਅਮੁਕ ਤਲਵਾਰ ਤੇ ਅਪਾਰ ਜੋੜ ਦੇ ਅੱਗੇ ਅਭ-
 ਯਾਨਾਂ ਦੀ ਕੁਝ ਥੀ ਪੈਣ ਨਾਂ ਚੱਲ ਸਕੀ ਤੇ ਘਬ-
 ਰਾਕੇ ਮੂੰਹ ਦੀ ਸੋਧੇ ਭੱਜ ਨੱਠੇ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਹ
 ਭਾਜਕ ਪਈ ਕਿ ਅਭਿਆਸੀ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਸੰਗੀ
 ਸਾਮਾਨ, ਰਸਰ ਰਸਾਨੀ, ਚੋਲਾ ਬਾਰੂਦ, ਬੇਸੁਮਰ
 ਚਬੜਾਫ, ਘੋੜੇ ਤੇ ਚੂਨ ਆਦਿ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਹੀ
 ਛੱਡ ਕਏ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਹੱਥ
 ਲਾਇਆ। ਇਸ ਲਕਾਈ ਵਿਚ ਅਭਿਆਸੀ ਦਾ
 ਸਖਤ ਨਕਸ਼ਾਨ ਹੋਇਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ
 ਮੋਹਰ ਦਿਲ ਖਾਨ ਤੇ ਮੀਰ ਅਫੇਰ ਸਮਝ ਖਾਨ
 ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਕੁਤਲ ਹੋਏ। ਸਰਦਾਰ ਸਭਾਰ ਖਾਨ
 ਜੂਝ ਸਖਤ ਚੱਕਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਬੜੀ ਘੋਰ ਨਾਲ
 ਖਾਨ ਬਚਾ ਕੇ ਨੱਠਾ, ਜੋ ਭਿੰਬਰ ਕੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ
 ਡਿੱਗੇ ਖਾਨ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਪੁੰਡੀਕਾ ਜੇ ਅਭਿਆਸੀ

ਸ਼੍ਰੀਮਦਭਗਵਤ ਮਹਾਰਾਜ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ
 ਹੋਰ ਹੋਵੇਗੀਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਹੋਰ ਲਈਆਂ ਤੇ ਹੋਰ
 ਸਾਰੇ ਕਰਮੀਆਂ ਤੇ ਆਲਸੀਆਂ ਪੁਰਾ ਪੁਰਾ ਕਰਕੇ
 ਹੋਵੇਗਾ।

੨੨ ਹਾਸ ਸਿਖਤ ੧੮੭੬ ਸੰਨ ੧੯੧੯ ਈ
 ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਦਲ ਬੜੀ ਬਾਹੀ ਧੂਮ ਧਾਮ ਨਾਲ
 ਬਹੀਰ ਕਿਸੇ ਲੁਟ ਮਾਰ ਦੇ ਭਰਮ ਨੂੰ ਨਕਰ ਵਿਚ
 ਚਾਖਲ ਹੋਇਆ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸੇ ਦਿਨ
 ਕਰਮੀਆਂ ਦੀ ਵੱਡੇ ਦੀ ਵੱਡੀ ਉਘੇ ਕੀਤੀ, ਤੇ
 ਆਪ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਹੱਦ ਨੂੰ
 ਜਦ ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਉਥੋਂ ਹੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ
 ਸ਼੍ਰੀਮਦਭਗਵਤ ਦੀ ਪੜ੍ਹੀਓ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਫਤਾਰ ਸਾਹਿਬ
 ਆਪੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ
 ਲਈ ਅਨੁਮਾਨਿ ਕਰਵਾਏ, ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਤਕ ਸਾਰੇ
 ਭਰਮ ਵਿਚ ਦੀਖਮਾਲਾ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਬਸਤਰਸਾਫ਼ੀ
 ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਪ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਅਨਾਏਆਂ ਕੀਤੀਆਂ।
 ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਸਦਾ ਕਹਿੰਦੇ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ ਉਹ
 ਆਪੇ ਜਲਸੇ ਮਸਾਫ਼ੀ ਕਰਦੇ, ਤੇ ਹੋਰਕਾਰ ਸੁਖੀ
 ਪੁਰੀ-ਖਿਲ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਤਕ ਕਰਕੇ ਰਹਿੰਦੇ।

ਹੋਏ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਅਕਾਲੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਕਬਜ਼ੀਰ ਦੀ ਆਖ ਹਵਾ (ਜਲ ਪੈਲ) ਦੇ ਸਲੂਸ ਕਰਨ ਲਈ ਕਬਜ਼ੀਰ ਦਿੱਤਿਆ।

ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਦੀਵਾਨ ਸੋਝੀ ਰਾਮ, ਦੀਵਾਨ ਸਿਰਕਮ ਚੰਦ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ, ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾ ਕਵਰਨਰ ਕਬਜ਼ੀਰ ਬਾਪਿਆ। ਬਾਰਬਾਦਾ ਮੁੜਕ ਸਿੰਘ ਅਕਾਲੀ ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਰਨਲ ਦੀਵਾਨ ਚੰਦ ਸਭ ਲਹੌਰ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਬੜਾ ਲੰਮਾ ਹਾਥੀਆਂ ਦਾ ਜਲੂਸ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਫਿਰਾਇਆ ਗਿਆ, ਉਂਝ ਚਾਈਂ ਚਾਈਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਚੁਪੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਤੋਂ ਵਾਰੇ ਗਏ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾ ਬਹਾਦਰ ਜੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਕਲ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਤੇ ਐਨੀ ਪਸੰਨਤਾ ਪਰਗਟ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਿਸਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਤੋਂ ਕਬਜ਼ੀਰ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ ਤੇ ਜੰਗ ਸੰਬੰਧੀ ਖਬਰਾਂ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਪੁਛਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਅਕਾਲੀ ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਤੇ ਅਦੁਤੀ ਕੌਮੀ ਜੌਬ ਪਰ ਐਸੇ ਮੋਹਤ ਹੋਏ ਕਿ ਅਕਾਲੀਜੀ ਨੂੰ ਅੱਧੇ ਸਦਾ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਲਹੌਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਬੜਾ ਚੌਰ ਲਾਇਆ, ਪਰ ਅਕਾਲੀ ਨੇ ਮੇਜਰ ਸਮਾਇਕ।

ਜੋ ਸਭਾ ਹੁਣੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਿਕਲੀ ਵਿਖੇ ਰਹਿਣ
 ਦੀ ਪਸੰਦ ਕਰਵਾ ਸੀ, ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮਹਾ-
 ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰ ਵਕਤ
 ਆਪ ਦੇ ਪਾਸ ਹੀ ਹਾਂ, ਸਭ ਹੁਕਮ ਕਰੋਗੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ
 ਜਾਇਆ ਕਰਾਂਗੇ, ਪਰ ਸੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਤੋਂ
 ਸਾਹਰ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਜੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਮਹਾਰਾਜਾ
 ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫੇਰ ਫੇਰ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਨੇ
 ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਲਈ ਬੋਰ ਚਿਤਾ, ਜੋ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ
 ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਹੀ ਪਿਆ। ਫੇਰਕ ਬੜੀ ਧੁਮ ਧਾਮ
 ਨਾਲ ਲਹੌਰ ਤੋਂ ਵਿਦਿਆ ਹੋਏ ਸੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
 ਆ ਗਏ।

ਸ੍ਰੀ

ਸ੍ਰੀ

ਸ੍ਰੀ

ਸ੍ਰੀ

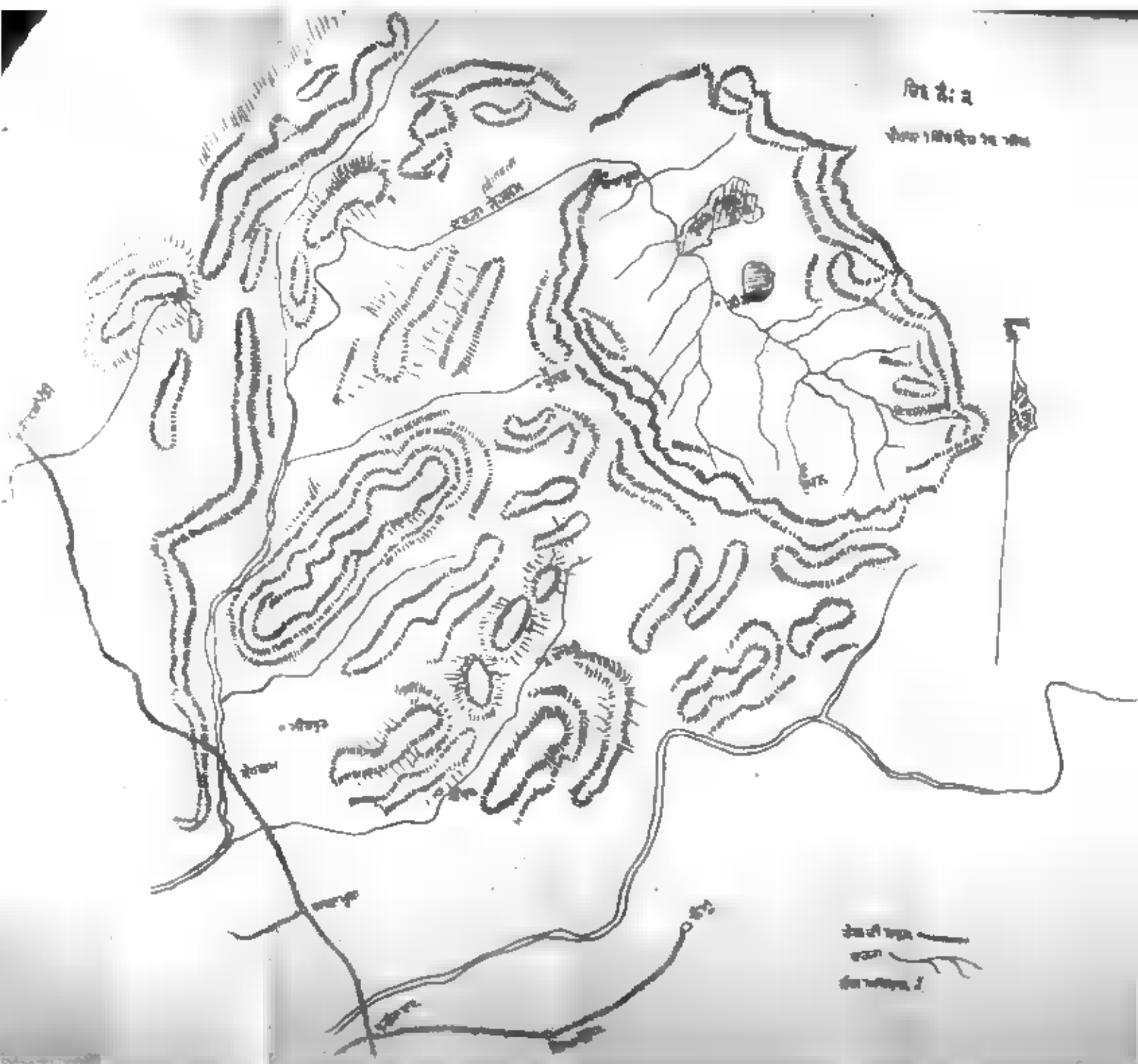
ਸ੍ਰੀ

ਸ੍ਰੀ

ਸ੍ਰੀ

ਸ੍ਰੀ ਸ੍ਰੀ ਸ੍ਰੀ ਸ੍ਰੀ ਸ੍ਰੀ

। ਰਤਨਸਰ ਰਸਮ

ਮੌਰ ਕਰਾਫਟ ਦੇ ਸਫਰ ਨਾਮੇਂ ਪਰ ਵਿਚਾਰ

ਮੌਰ ਕਰਾਫਟ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਫਰਨਾਮੇਂ ਵਿਚ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ “ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਮੈਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਕੋਹਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਓਹ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਨਰਾਜ਼ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਓਹ ਅੱਗ ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੈ।”

ਇਸ ਪਰ ਵਿਚਾਰ :-

- (੧) ਮਿਸਟਰ ਮੌਰ ਕਰਾਫਟ ਸੰਮਤ ੧੮੭੭ ਮੁਤਾਬਕ ਮੇਨ ੧੮੨੦ ਵਿਖੇ ਲਦਾਖ ਅਤੇ ਯਾਰਕੰਦ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਲਹੌਰ ਠਹਿਰਿਆ, ਇਸ ਸਮੇਂ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਐਨਾਂ ਪਿਆਰ ਵਧਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਮਿਸਟਰ ਕੋਈ ਹੱਦ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਮੌਰ ਕਰਾਫਟ ਸਮਾਇਕ ਤਿਸੇ ਸਾਲ ਸੰਨ ੧੮੧੯-੨੦ ਵਿਚ ਮੌਰ ਕਰਾਫਟ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਰ ਕਰਾਫਟ ਨੂੰ ਫਤੇ

੧੫) ਕੋਈ ਇਹ ਮਹਾਰਾਜੀ ਦੁਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਦੁਤੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ਅਕਾਲੀ ਜੀਲਾਲ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਉਸਦੀ ਏਨੀ ਇਜ਼ਤ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਵਕਤ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਅਕਾਲੀ ਦੁਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਕਿਉਂ ਭਰੀ ਹੋਈ ਤੇ ਕੜ੍ਹਾ ਹੋਈ ?

(੨) ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਚਟਸੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਕੋਈ ਲੜਾਈ ਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਫਿਰੀ ਹੋਈ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਜਾ ਮਿਲਦਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਦਾ ਸੁਖਾਹ ਕਰਦਾ; ਬਲਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਕੁਹੜਾ ਪਿਆਰ ਸੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤਰਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਲਾਉਂਦੇ ਸਨ।

(੩) ਸਰ ਲੇਪਲ ਗਿਰਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ਚਟਸੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਂਤ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਜੀਮਿਲਸਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਅਕਾਲੀ ਮੀਠੀ ਭਰਵਾਲੇ ਸਮੇਂ

ਕਿਸੇ ਸਾਥੇ ਸੰਗਤਿ ਕਰਿ (ਕੁਰਾਨੀ) ਲਾ ਉਥੇ
 ਅਕਾਲੀ ਸਾਥੀ ਖਤਰੇ 'ਚ' ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ
 ਭੀ ਹੋਦਾ । ਇਸ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਅਰਥ
 ਮੰਨਣਾ ਖਰੀਦਾ ਕਿ ਜਦ ਮਿਸਟਰ ਮੋਰ
 ਕਰਾਫਟ ਸੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਦੇ ਦੁਕਾਨ ਨੂੰ
 ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਚਿਹ
 ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਵਧੇ
 ਸਰਦਾਰ ਦੀ ਸੌਂਪਣੀ ਵਿਚ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ,
 ਜੇਸ਼ਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮੇਂ
 ਕੁਰਾਨੀਅਨ ਮੋਹਮਾਨਾਂ ਲਈ ਆਮ ਤਰੀਕਾ
 ਸੀ, ਤਾਂ ਸੋਚੋ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸ
 ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਸਰਦਾਰ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਰਖਵਾਲਿਆਂ
 ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਬੁਰਿਆਈ ਤੇ
 ਨਿੰਦਿਆ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ?

ਇਸ ਵਿਲਕਣ ਵਿਚ ਉਹ ਜੀ ਚਿਹੀ ਭੀਕਾ ਹੈ
 ਕਿ ਕਸੇ ਕੋਈ ਕੁਰਾਨੀ ਮੋਹਮਾਨ ਭੁਜੀਆਂ
 ਸਿਰਕੁਲਤਾਂ ਤੇ ਸਾਉਂਦੇ ਹੋਣਾਂ ਉਹ ਆਦੇਸ਼ਦਾਰ
 ਜੀ ਹੋਮਣੀ ਵਿਚ ਵਿਚਕਾਰ ਤੇ ਕੇ ਕਿਨਾਂ ਉਸ
 ਆਦੇਸ਼ਦਾਰ ਦੇ ਭਰਾ ਕੁਰਾਨੀ ਸੇ ਹੀ ਆਖ ਨਹੀਂ
 ਕਿਸ ਸਰਦਾਰ (ਮਹਾਰਾਜਾ) ਵਿਚਕਾਰ

(੨) : ਭੇਦ ਕਰਾਵਾਣ ਪੀੜਾਈ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਅਸਾਨੀ
 'ਹਿ' ਸੀ, ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੇ
 ਬੋਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੀ
 ਘਟ ਵਧ ਹੀ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਕੇ
 ਕੁਝ ਦਿਨ ਹੋਏ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਦੇ
 ਗੁਰਦੁਵਾਰੇ ਇਕ ਅਕਾਲੀ ਸਿੰਘ ਮਿਲਿਆ
 ਤੇ ਕੋਹਣ ਲੱਗਾ ਕਿ "ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਅਫਲਾਤੂਨੀ
 ਖੰਭ ਲਗਾ ਕਈ ਹੈ, ਦੂਜੀ ਲਈ ਖਜਾਨੇ
 ਵਿਚ ਸਭਾ ਲੱਖ ਫਿੱਲੜ ਮਾਮਲੇ ਦਾ
 ਤਾਰੇ।"

ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਪੁਰਾਣੇ ਬੋਲਿਆਂ ਦਾ ਖੋਜੀ
 ਹਾਂ ਪਰ ਇਸ ਅਕਾਲੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਰੇ
 ਭਾਵ ਨੂੰ ਨਾਂ ਸਮਝ ਸਕਿਆ। ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ
 ਹੋਰਾਨ ਜਿਹਾ ਦੇਖ ਕੇ ਮੇਰੇ ਇੱਕ ਮਿਤ੍ਰ ਨੇ
 ਜੋ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਬੋਲਿਆਂ ਦਾ ਚੰਗਾ
 ਜਾਣੂ ਸੀ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਸੀ
 ਦੀ ਰਜਾਈ ਚੰਮ ਕਈ ਹੈ ਦੂਜੀ ਬਣਾਈ
 ਕਈ ਇਕ ਰੁਪਏ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਤਦ ਜਾ ਕੇ
 ਕਿਤੇ ਸਮਝ ਆਈ : ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਸਤਕਲ੍ਹ
 ਸ਼ੇਰਕਲ੍ਹ ਚਾਨ, ਸਰਾਬੀਕ, ਕੁਚਰ ਚੀਜ਼,
 ਸਿਰਖੰਡੀ, ਕਸਕਾਹ, ਘਰਾਮ ਲਈ

ਨਿਯਮਾਂ ਤਹਿਤ, ਭਰਪੂਰ, ਦੁਸੀਰ, ਵਿਚਲੀ ਥੀ
 ਨੂੰ ਸਵਾਹੀ, ਅਸਰ ਦੇ ਭਾਰ ਨੂੰ ਧਾਰਿਕ
 ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੀ ਜਾਣਦੇ
 ਹਨ, ਤਦ ਏਹ ਗੱਲ ਭਾਵੀ ਹੀ ਅਸੰਭਵ
 ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੁਸਾਫਰ
 ਕੇਵਲ ਪੰਜ ਸੌ ਤੋਂ ਦਿਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ
 ਰਹ ਕੇ ਯਾ ਕਿਤਾਬੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਕੇ
 (ਜਿਸਦਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਰਿਵਾਜ
 ਸੀ) ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਸਲ
 ਭਾਵ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਸਕਿਆ
 ਹੋਵੇ।

੫. ਏਸ ਗੱਲ ਬਾਬਤ ਸਰ-ਲੇਪਲ ਗਿਫ਼ਨ ਥੀ
 ਪੰਜਾਬ ਰਾਜਾਸ਼ ਦੇ ਇਕ ਫੁੱਟ ਨੌਟੇ ਵਿੱਚ
 ਭਾਰੀ ਹੋਰਾਨਗੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ
 ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਆਲ
 ਮੈਰ ਕਰਾਫਟ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਗੱਲ ਏਹ ਹੋਣੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ
 ਸਮੇਂ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਦੀ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੰਨੀ ਉੱਮ
 ਮੱਥੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਿਆਹ ਦਾ ਸਫਰ ਨਾਮੀ
 ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ, ਬਿਨਾਂ
 ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਯਾਦਤ ਕੁਝ ਲਿਖੇ ਦੇ

ਕਦੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਾਥਿਅਕਾਂ ਨਾਲ, ਇਸ
 ਕੁਝੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕਾਢੇ, ਅਥਵਾ ਨੂੰ,
 ਜਿਸੇ ਸਰਦਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇ।
 ਮੇਰੇ ਉਸਦੀ ਰੱਖ-ਭਾਲ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਉਹ ਉੱਚ
 ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਿਆ।

ਮੇਰੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਕੁਝ ਕੀਤਾ
 ਮੇਰੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਕੁਝ ਕੀਤਾ
 ਮੇਰੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਕੁਝ ਕੀਤਾ
 ਮੇਰੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਕੁਝ ਕੀਤਾ
 ਮੇਰੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਕੁਝ ਕੀਤਾ

ਸਿਰਹੰਦੀ ਲੜਾਈਆਂ ੨ ੮੭੩

ਪੰਜ ਸੰਮਤ ੧੮੭੮ (ਸੰਨ ੧੮੭੩) ਵਿਚ ਮਹੰਮਦ ਅਲੀਮ ਖਾਨ ਭਾਰਤ ਚਲੇ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਬਿਨੀ ਕਾਬਲ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ, ਬਹੁਤ ਬੜੀਆਂ ਵਿਅਥਿਆਂ ਕਰਕੇ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਤੇ ਮੁੜ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜਲਾਲ ਆਬਾਦ ਚਲੇ ਗਏ।

ਯਾਰ ਮਹੰਮਦ ਖਾਨ ਜੋ ਮਹੰਮਦ ਅਲੀਮ ਖਾਨ ਦਾ ਭਾਈ ਸੀ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸੀਹਿਬ ਵਲੋਂ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਸੀ, ਅੰਦਰੋਂ ਆਪਣੇ ਭਾਈਚੀ ਮਰਚੀਅਨੁਸਾਰ ਪਰੇ ਬਾਹਰੋਂ ਏਹ ਦੱਸਕੇ ਕਿ ਉਹ ਮਹੰਮਦ ਅਲੀਮ ਖਾਨ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਦਾ ਥੋੜ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਖਲੀ ਕਰਕੇ ਅਲਾਕਾ ਯੂਸਫ ਚਲੇ ਦੋ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਜੀ ਡਿਪਿਆ।

ਮਹੰਮਦ ਅਲੀਮ ਖਾਨ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਕਰ ਕੇ ੨੫ ਮਾਘ ੧੮੭੮ ਨੂੰ ਬਿਨੀ ਕਿਸੇ ਰੋਕੇ ਰੋਕ ਦੇ ਬੰਹਰ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਬੈਠਾ, ਇਥੇ ਮੁਹੰਮਦਿਆਂ ਹੀ ਜਹਾਦ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹਾ ਬੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਈ ਸੌ ਜੰਗਲੀ ਮੌਲਵੀ, ਸੰਯਤ ਤੇ ਪੀਰ ਚਾਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਦੂਰ ਭੇਜ ਸਾਡੇ ਸਰਹੰਦੀ ਪਿਸ਼ਾਵਰੇ

ਵਿਚ ਤੇਜ਼ੀ ਦੇ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਮੁਬੀ ਸੰਭ
 ਕਰਨ ਲਈ ਸੇਧ ਬਰੇ ਵਾਅਦਾ ਕਰਵਾਇ। ਇਲਾਕੇ
 ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਈਸਾਂ ਤੇ ਮੁਲਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ
 ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਮਿਲਾਠ ਲਈ ਆਪਣੇ
 ਸੁਸਤਖਤੀ ਪਰਵਾਨੇ ਘਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਸ
 ਲੜਾਈ ਨੂੰ ਕੁਫਰ ਤੇ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਲੜਾਈ ਕਹਿ
 ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਜਹਾਦੀ ਜੰਗਲਈ ਸਖਤ ਪੈਰਨਾਕੀਤੀ
 ਸਿਰਹੰਦਦੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਪਠਾਣ ਕੁਝ ਏਕੇ ਖੀ ਸੰਭ ਜੋ
 ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਲਵਾਣਿਆਂ ਦੇ ਵਾਅਦਾ
 ਤੇ ਭਾਗੇ ਪਰਵਾਨਿਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਬਲਦੀ ਤੇ ਤੇਲ
 ਵਰਗਾ ਅਸਰ ਕੀਤਾ, ਨਾਲ ਹੀ ਪੀਰਬਾਦਾ
 ਮੁਹੰਮਦ ਅਕਬਰ ਤੇ ਬਮਕਨੀਆਂ ਦੇ ਅਖੁਨ
 ਬਾਦਿਆਂ ਦੇ ਦੌਰਿਆਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਰੇ ਸਰਹੰਦ
 ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਮਾਨਤਾ ਹੈ, ਰਹਿੰਦੀ ਖੋਹਦੀ ਕਸਰ
 ਭੀ ਪੁੱਛੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਕੁਲ ਚਾ ਕੁਲ
 ਸਰਹੰਦੀ ਇਲਾਕਾ ਕਾਬਲ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਦੀਰ, ਬਿਜੇਡ,
 ਸੁਵਾਤ, ਬੁਨੇਰ, ਬੇਬਈ, ਯੂਸਫ ਬਈ, ਕਮਾਲ
 ਬਈ, ਮੁਹੰਮਦ, ਅਕਰੀਈ ਤੇ ਖਟਕਿਆਂ ਤੀਕ
 ਇਕ ਲਖਤ ਮੁਬੀ ਜਹਾਦ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਮਸ-

ਮਾਲਕ, ਜਿਸਦੀ ਮੁਬੀ ਜਹਾਦ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਮਸ-

ਜਾਨੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਿਖ ਚਾਸਾ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਲੜਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਖਲੋਤੇ। ਮਹੰਮਦ ਅਬੀਮ ਖਾਨ ਨੂੰ ਅਜੇ ਇਸ ਰੋਲੇ ਦੇ ਖੜੇ ਕੀਤਿਆਂ ਬਹੁਤ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਗੁਜ਼ਰੇ ਕਿ ਹਥਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਬਦਮਸਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਗ਼ਾਬੀਆਂ ਦਾ ਆਉਣਾ ਅਰੰਭ ਹੋ ਪਿਆ ਤੇ ਇਥੋਂ ਤੀਕ ਅਕੱਠ ਵਧਿਆ ਕਿ ਇਕ ਸਤਵਾਰੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅੰਦਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਪੰਝੀ ਹਥਾਰ ਤੋਂ ਵਧ ਨਿਕਲੀ। ਅਸੀਂ ਉੱਤੇ ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਏਹ ਅਕੱਠ ਕਿਸੇ ਇਕ ਤੁੱਪੇ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਲਕਿ ਕੁਲ ਸਰਹਈ ਕੌਮਾਂ ਦਾ ਸੀ*। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗ਼ਾਬੀਆਂ ਦੇ ਅਕੱਠ ਲਈ ਇਲਾਕਾ ਨੁਸ਼ਿਹਰਾ ਤੇ ਇਸਤ ਨਗਰ ਦੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਮੈਦਾਨ ਚੁਣੇ ਗਏ, ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਤੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਵੱਧ ਲੜਕਰਦੀ ਸਮਾਈ ਸੌਖੀ ਤਰਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਮਹੰਮਦ ਅਬੀਮ ਖਾਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਮਹੰਮਦ ਬਮਾਨ ਖਾਨ ਨੂੰ ਤੇ ਫਿਰੋਜ਼ ਖਾਨ ਖਟਕ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਖਵਾਸ ਖਾਨ ਨਾਲ ਭਾਰੀ ਲੜਕਰ ਖਟਕਾਂ ਤੇ ਅਫਰੀਦੀਆਂ ਦਾ ਭਿਜਵਾਕੇ ਜਹਾਂਗੀਰਦੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਤੇ ਜਾ ਧਾਵਾ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਸ ਲੜਕਰ

*ਸੱਯਦ ਮੁਹੰਮਦ ਲਤੀਫ਼।

ਦੇ ਸਹਾਜੀਰੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹੀ ਇਕ ਹਿੱਸੇ ਨੇ ਤਾਂ ਕਿਲੇ
 ਵਾਧੇਰਾ ਘੱਤ ਲਿਆ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦਿਆਂ ਨੇ ਨਾਲ
 ਲਈਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਤੇ ਪੱਕੇ ਮੋਰਚੇ ਤੇ ਬੜੇ ਬੜੇ
 ਸਿੰਘਰ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਅਟਕ ਤੋਂ ਇਸ ਪਾਰ ਆਉਂਦੇ
 ਫਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਸਤੇ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ
 ਬੰਬਰੇ ਵਿਚ ਠਹਿਰ ਲਾਏ। ਏਹ ਮੋਰਚੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਏਹ
 ਸੋਚਕੇ ਅੰਸੀਆਂ ਬਾਵਾਂਤੇ ਲਾਏ ਸਨ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ
 ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਅਟਕ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੀ
 ਰੋਕਿਆ ਜਾਏ, ਪਰ ਜੇ ਕਈ ਪਾਰ ਪਹੁੰਚ ਬੀ ਜਾਏ
 ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬੰਬਰੇ ਵਿਚ ਐਸਾ ਹੱਲਾ ਕੀਤਾ
 ਜਾਏ ਕਿ ਇਕ ਸਿੱਖ ਬੀ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਨਾ ਬਚ
 ਸਕੇ।

ਇਧਰ ਮਹੰਮਦ ਅਲੀਮ ਖਾਨ ਨੇ ਨੁਬਹਿਰੇ
 ਤੇ ਇਸ਼ਤ ਨਗਰ ਦਿਆਂ ਗਾਬੀਆਂ ਵਿਚ ਗੋਲੀ,
 ਬਰੂਦ, ਹਥਿਆਰ ਤੇ ਹੋਰ ਜੰਤੀ ਸਾਮਾਨ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦਿਲ
 ਨਾਲ ਵੰਡਵਾ ਦਿਤਾ।

ਇਧਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਦ
 ਇਸ ਸਾਰੀ ਹਲ ਜਲ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਲਾਹੌਰ ਪਹੁੰ-
 ਚੀਆਂ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਦੇ
 ਹਥਾਰ ਘੋੜ ਚੜ੍ਹੇ ਸਾਹਸ਼ਾਦਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਤੇ
 ਦੀਵਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਰਾਮ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਵਿਚ ਗਾਬੀਆਂ

ਦੀ ਰੋਕ ਬਾਮ ਲਈ ਤੋਰ ਦਿਤੇ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ
 ਏਥੇ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਆਪ ਖੁਦ ਸਣੇ ਅਕਾਲੀ ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ,
 ਸਰਦਾਰ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ ਮਜੀਠੀਆ, ਸਰਦਾਰ ਫਤੇ
 ਸਿੰਘ ਅਲੋਵਾਲੀਆ, ਅਖੀਰ ਸਿੰਘ ਸੋਹੀਆਂ ਵਾਲਾ,
 ਚਤਨ ਸਿੰਘ ਘਰਜਾਖੀਆ ਆਦਿ ਚੋਟਵੇਂ ਸਰਦਾਰ
 ਨੇ ਇਕ ਭਾਈ ਤੇ ਬਲਵਾਨ ਦਲ ਨਾਲ ਲੈਕੇ
 ਖੋਟ ਦੇ ਵੇਗ ਦੀ ਤਰਾਂ ਇਕ ਮਝਲ ਦੀ ਥਾਂ ਦੋ
 ਤੇ ਦੋ ਦੀ ਥਾਂ ਚਾੜ ਤੇਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪੰਜਵੇਂ ਦਿਨ
 ਅਟਕ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਇਸੇ ਦਿਨ ਮਥੌਰ ਨੂੰ ਮਹਾ-
 ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਸਾਹਜ਼ਾਦਾ
 ਫਿਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲਵੇਂ ਨੇ
 ਚਰਿਆ ਅਟਕ ਦੇ ਬੇੜੀਆਂ ਦੇ ਪੁਲ ਤੋਂ ਪਾਰ
 ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦਸਤੇ ਨੂੰ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ
 ਦਿਤਾ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਸਰਦਾਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅੱਠ
 ਸੌ ਸਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਦੁਬਸਨ ਦੇ ਹੱਲੇ ਨੂੰ ਚੋਕਿਆ ਤੇ
 ਦੂਜੇ ਬੰਨਿਓਂ ਦੀ ਝਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਰਾਮ ਤੇ ਸਾਹਜ਼ਾਦਾ
 ਫਿਰ ਸਿੰਘ ਬਾਰਾਂ ਸੌ ਘੋੜੇ ਨਾਲ ਕਿਲਾ ਖੋਲ੍ਹਾ
 ਆਦਿ ਕਲ ਵਧੇ। ਸਾਹਮਣੇ ਦੇ ਮੋਰਚਿਆਂ ਤੋਂ
 ਖੁਸ਼ ਹੋਲੀਆਂ ਵੱਸ ਚਹੀਆਂ ਸਨ, ਅਗੋਂ ਖਾਲਸੇ
 ਜਲੋਂ ਵੀ ਵਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ
 ਸੀ। ਠੀਕ ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਮੁਹੰਮਦ ਜਮਾਲ ਖਾਨ ਨੇ

ਕੁਝ ਮਨਚਲੇ ਜੁਵਾਨ ਭੇਜਵਾ ਕੇ ਦਰਖਾ ਅਟਕ
 ਦੇ ਪੁਲ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਇਆਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ
 ਬੇੜੀਆਂ ਦੇ ਪੁਲ ਦੇ ਜੰਜੀਰ ਤੇ ਰੱਸੇ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋ
 ਹਨ ਬਹੁਤ ਨਾਲ ਉਭਰਾ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਕਿ ਪਾਰ ਦੀ
 ਫੌਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਨਾਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕੇ ਤੇ
 ਨਾ ਹੀ ਏਹ ਪਿਛੇ ਨੱਸ ਸਕਣ। ਪਾਇਆਂ ਦੇ
 ਉਭਰਦਿਆਂ ਹੀ ਪੁਲ ਰੁੜ੍ਹ ਪਿਆ ਤੇ ਹੁਣ ਪਾਰ
 ਜਾਣਾ ਆਣਾ ਉੱਕਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜਦ ਅਟਕ
 ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਅਗੇ ਪੁਲ ਰੁੜ੍ਹ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ
 ਉਸੀ ਵਕਤ ਬੇੜੀਆਂ ਜਮਾਂ ਕਰਵਾਕੇ ਮੁੜ ਪੁਲ
 ਬਣਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ। ਪਰ ਪੁਲ ਦਾ ਮੁੜ
 ਨਵੇਂ ਸਿਰੋਂ ਬਣਾਣਾਂ ਸ਼ਾਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੰਭਵ
 ਦਿਸਿਆ। ਐਧਰ ਦਰਿਆਓਂ ਪਾਰ ਸਾਹਮਣੇ ਪਾਸੇ
 ਸਖਤ ਸੰਗਰਾਮ ਮਚਿਆ ਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ
 ਦੀ ਤੜ੍ਹ ਤੜਾਟ ਦੀ ਅਕਾਬ ਅਟਕ ਵਲ
 ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਦਲ ਵਿਚ ਸੁਣੀਂ ਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ
 ਜਾਨ ਬਾਬ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਦਿਲ ਉਫਲ ਉਫਲ ਪੈਂਦੇ
 ਸਨ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਮੈਦਾਨ ਜੰਗ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸ਼ੇਰੀਆਂ
 ਬਣਾਈ ਤੇ ਤਰਕੇ ਖਬਰ ਲਿਆਇਆ ਕਿ ਖਾਲਸੇ
 ਦੇ ਦਸਤੇ ਨੂੰ ਦੁਬਮਨ ਨੇ ਬੁਰੀ ਤਰਾਂ ਘੇਰ ਲਿਆ

ਰੈ ਤੇ ਜੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਂ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਭਰ
 ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਾ ਦਸਤਾ ਸਖਤ ਨੁਕਸਾਨ ਉਠਾਵੇ।
 ਖਾਲਸੇ ਲਈ ਏਹ ਖਬਰ ਸੀ ਯਾ ਬਿਜਲੀ ਦੀ
 ਸੱਟ, ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚੀ ਦੇ
 ਹੱਥ ਘਿਰਿਆ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੌਮੀ ਜੋਭ
 ਨੇ ਓਹ ਹੁਲਾਰਾ ਮਾਰਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਬੱਲਿਆ
 ਨਾਂ ਗਿਆ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾਂ ਸਿੰਘ
 ਦੀਆਂ ਰਗਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਛਾਈਆਂ ਦੇ
 ਪਿਆਰ ਦੇ ਲਹੂ ਨੇ ਓਹ ਗੋੜਾ ਲਾਇਆ ਕਿ ਓਹ
 ਇਕ ਪਲ ਵੀ ਨਾਂ ਠੇਹਰ ਸਕਿਆ ਤੇ ਸਟੇ ਪੰਜ
 ਸੌ ਘੋੜ ਚੜ੍ਹੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਘੋੜੇ*
 ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦੇ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਸੁਟ ਦਿਤੇ। ਬੱਸ ਵੇਰ
 ਕੀ ਸੀ, ਨਾਲ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਸਟੇ ਸਾਰੇ
 ਸਰਦਾਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਵਾਰਾਂ ਦੇ ਅਕਾਲੀ
 ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਛੇ ਪਿਛੇ ਦਰਿਆ ਅਟਕ ਵਿਚ ਠਿੱਲ
 ਪਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਦਰਿਆ
 ਦੀ ਭੇਟ ਹੋਈਆਂ। ਰੁੜ੍ਹਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮੌਲਵੀ

* ਬਾਸੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਇਸ
 ਸਮੇਂ ਹਾਥੀ ਪਰ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਏ, ਪਰ ਏਹ
 ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਆਪ ਘੋੜੇ ਪਰ ਸਨ।

ਮਿਰਜਾ ਹੁਸੈਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਬੀ ਸੀ ਜੋ ਇਲਾਕਾ
ਕਿਲਾ ਨੂਰ ਦਾ ਹਿਜਾਰੇਦਾਰ ਸੀ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅਕਾਲੀ
ਫੁਲ ਦੇ ਦਰਿਆ ਲੰਘ ਆਉਣ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣਦੇ
ਸਾਰ ਹੀ ਖਟਕਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਉਖੜ ਗਏ ਤੇ
ਅਕਾਲੀ ਨਕਾਰੇ ਦੀ ਚੋਟ ਨੇ ਤਾਂ ਰਹਿੰਦੀ
ਧੰਹਦੀ ਹਿੰਮਤ ਦਾ ਬੀ ਲੱਕ ਤੋੜ ਦਿਤਾ। ਤੇ
ਹੁਣ ਗ਼ਾਜ਼ੀਆਂ ਵਿਚ ਸਖਤ ਭਾਜੜ ਪੈ ਗਈ,
ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਲੇ ਤੇ
ਜਾ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਦੋਹਾਂ
ਪਾਇਆਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਸੀ। ਇਥੋਂ
ਭਾਂਜ ਖਾਕੇ ਏਹ ਗ਼ਾਜ਼ੀ ਨੁਸ਼ਹਿਰੇ ਦੇ ਲਖਕਰ ਵਿਚ
ਜਾ ਮਿਲੇ ਤੇ ਹੁਣ ਲਗੀਆਂ ਉਥੇ ਜੰਗ ਦੀਆਂ ਤਿ-
ਆਰੀਆਂ ਹੋਣ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ
ਮੈਰਾਥਾਦ ਤੇ ਜਹਾਂਗੀਰੇ ਦੇ ਕਿਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆਂ
ਕਰਕੇ ਅਕੋੜੇ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਜਾ ਫੇਰੇ ਲਾਏ ਤੇ
ਇਥੇ ਸਾਰੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਇਕੱਤ੍ਰ ਕਰਕੇ ਰਸਦ ਪੱਤੇ ਦਾ
ਪਕਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਇਥੋਂ ਕਈ ਸੁੰਗੇ
ਗ਼ਾਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਦਾਰ ਲਿਆਣ ਲਈ ਨੁਸ਼ਹਿਰੇ
ਵਲ ਤੋਢੇ ਗਏ।

{ਜੇ ਸਿੰਘ ਅਟਾਰੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਣਾ}

ਅਕਾਲੀ ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ ਅਜੇ ਰਹਿਰਾਸ ਦੇ
ਦੀਵਾਨ ਵਿਚੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਆਪਣੇ ਤਿੰਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰ-
ਚਿਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਜੇ ਸਿੰਘ ਅਟਾਰੀ
ਵਾਲਾ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਦੇ ਭੈਰੇ ਆ ਵਕਿਆ ਤੇ
ਆਪਣੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਪਛਤਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਬਹੁਤ
ਮਿਨਤਦਾਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਹੋ ਸਕੇ ਮਹਾ-
ਰਾਜਾਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ੀ ਕਰਵਾਇਓ*।

* ਜੇ ਸਿੰਘ ਅਟਾਰੀ ਵਾਲਾ ਸੰਮਤ ੧੮੨੯
ਬਿਕ੍ਰਮੀ (ਸੰ: ੧੮੨੯) ਵਿਖੇ ਇਕ ਸਾਬਕਾ ਦੇ ਥੱਕ
ਪਰ ਜੋ ਇਸੀ ਦੀ ਨਿਸਬਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਮਹਾਰਾਜਾ
ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਆਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਪੰਜਾਬ
ਭੱਭਕੇ ਸਣੇ ਆਪਣੇ ਚਾਰ ਸੌ ਸਵਾਰਾਂ ਦੇ ਦੋਸਤ
ਮਹੰਮਦ ਖਾਨ ਬਾਰਕ ਬਈ ਪਾਸ ਕਾਬਲ ਜਾ ਰਿਹਾ
ਸੀ, ਇੱਥੇ ਇਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਢਾਈਆਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ
ਬਾਰਕ ਬਈਆਂ ਲਈ ਕਈ ਲੜਾਈਆਂ ਵੱਤੇ
ਕੀਤੀਆਂ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸਦਾ ਨਾਮ ਸਾਰੇ
ਅਫ਼ਗ਼ਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਬੜਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਿਆ।

[ਆਕੀ ਨੇਰ ਲਈ ਦੇਖੋ ਸਫ਼ਾ ੧੩੬]

ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਹਥੋਂ ਫੜਕੇ ਉਸੇ ਵਕਤ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚੇਰੇ ਲੈ ਗਿਆ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਜੀ! ਮੈਂ ਆਪ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮੰਗਣ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਤੇ ਉਹ ਮੰਗ ਏਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਜੈ ਸਿੰਘ ਅਟਾਰੀ ਵਾਲਾ ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਆਪ ਉਸ ਦੀ ਫੂਲ ਨੂੰ ਫੂਲਾ ਕੇ ਇਸਦੀ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ੀ ਕਰ ਦੇਵੋ, ਏਹ ਖਾਲਸੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੋਭਦਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਪਰ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਰਾਜ ਹੋਵੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਭਾਈ ਪਏ

[ਸਫਾ ੧੩੫ ਦਾ ਥਾਂ ਨੋਟ]

ਹੁਣ ਮਹੰਮਦ ਅਬੀਮ ਖਾਨ ਤੇ ਦੋਸਤ ਮਹੰਮਦ ਖਾਨ ਨੇ ਜਦ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਜੈ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਥੀ ਸਣੇ ਉਸ ਦੇ ਸਵਾਰਾਂ ਦੇ ਆਪਣੀ ਮਦਦ ਪਰ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਲੜਾਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਆਏ। ਜਦ ਏਹ ਮਹੰਮਦ ਅਬੀਮ ਖਾਨ ਨਾਲ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਵਿਚ ਠਹਿਰਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਮਹੰਮਦ ਸਮਾਨ ਖਾਨ ਨੇ ਪੈਰਾਬਾਦ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋਥਾਂ ਨਾਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਵੱਢਕੇ ਆਪਣੇ ਚਾਚੇ

[ਥਾਂ ਨੋਟ ਲਈ ਦੇਖੋ ਸਫਾ ੧੩੭]

ਜਾਹਰ ਧਿਕੋ ਖਾਣ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਯੋ-
ਧੀ ਕਹਿਣਾ ਸੀ, ਉਸੀ ਵਕਤ ਮਾਫੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤੇ
ਯੋਗ ਥਾਂ ਤੇ ਛੇਰਾ ਕਰਵਾਕੇ ਸਭ ਤਰਾਂ ਦਾ ਯੋਗ
ਵਰਤਾਵਾ ਉਸ ਨਾਲ ਹੋਣ ਲੱਗਾ।

ਦੋਪਹਿਰ ਰਾਤ ਗਈ ਵੈਰੀ ਦੇ ਲਘਕਰ ਤੋਂ
ਖਬਰ ਪਹੁੰਚੀ ਕਿ ਗ਼ਾਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ

[ਸਫਾ ੧੩੬ ਦਾ ਥਾਂ ਨੋਟ]

ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਥੀਰਤਾ ਦੱਸਣ ਲਈ ਪਿਛਾਵਰ ਭੇਜੇ।
ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਏਹ ਸਿਰ ਮਹੰਮਦ ਅਜ਼ੀਮ ਖਾਨ ਦੇ
ਸਾਹਮਣੇ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਉਸ ਵਕਤ ਜੋ ਸਿੰਘ ਬੀ ਦਰ-
ਬਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਜਦ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ
ਭਿਰਾਵਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਇਸਤਰਾਂ ਪਠਾਣਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ
ਚੁਲਦੇ ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਭਾਫੀ ਮੱਟ ਵੱਜੀ
ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਪਰ ਧਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦਿਲ
ਨਾਲ ਏਹ ਜੁਕਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਜਿਸ
ਤਰਾਂ ਹੋ ਸਕੇ ਬਿੰਦਗੀ ਦੇ ਥਾਂਕੀ ਦਿਨ ਆਪਣੇ
ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਕੱਟਾਂਗੇ। ਸੋ ਇਸਤਰਾਂ ਏਹ
ਅੱਜ ਅਕੌਰੇ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਨੂੰ
ਆ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ੀ ਕਰਵਾਈ।

ਬਧ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਨੁਸ਼ਹਿਰੇ ਦੇ ਪਾਰ ਤਰਕੀ
ਪਹਾੜੀ ਦੇ ਉੱਪਰ ਆਪਣੇ ਮੌਰਚੇ ਸਮਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ।
ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬਨੇ ਵੀ ਉਸੀ ਵਕਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ੇਰਾਂ
ਨੂੰ ਅਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਥਾਕੀ ਦੀ ਚਾਤ ਜੇਕਰ ਦੀਆਂ
ਤਿਆਰੀਆਂ ਤੇ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਝਾਰੀ ।

* ਅਕਸਰ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪਹਾੜੀ
ਦਾ ਨਾਮ 'ਟੋਰੀ' ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਅਸਲ
ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਮ 'ਤਰਕੀ' ਹੈ ।

ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਛੇਕੜਲਾ ਗੁਰਮਤਾ

੧ ਫੇਬਰ ਸੰਮਤ ੧੮੭੮ ਮੁਤਾਬਕ ੧੪ ਮਾਰਚ
ਸੰਨ ੧੮੨੩* ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੋਲੇ, ਪੁਰਾਤਨ ਮਰਯਾਦਾ
ਅਨੁਸਾਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪੜ੍ਹਾ ਸ਼ੁਰੂ
ਹੋਇਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਜੱਥਿਆਂ ਦੇ ਜੱਥੇਦਾਰ ਦੀਵਾਨ
ਵਿਖੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਦੀਵਾਨ
ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦੇ ਬਾਦ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣੇ ਵਾਲੀ
ਲੜਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਹੋਂਦੀ
ਰਹੀ, ਛੇਕੜ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਏਹ “ਗੁਰਮਤਾ”
ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਵਿਚ ਦੇਰੀ ਕਰਨ ਨਾਲ
ਵੀਰੀਆਂ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਵਧ ਜਾਏਗਾ। ਦੂਜੇ ਜੋ ਕਦੀ
ਮੁਹੰਮਦ ਅਬੀਮ ਖਾਨ, ਜੋ ਅੱਜ ਕੱਲ ਨੁਸ਼ੇਹਰੇ
ਖਹਿਚਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਤੋਂ
ਪੈਹਲੇ ਪੈਹਲ ਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਿਆ ਤੇ

*ਰਾਏ ਬਹਾਦਰ ਚੋਪਾਲ ਦਾਸ ਪਛਾਵਰ
ਦੀ ਤਵਾਰੀਖ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਲੜਾਈ ਦਾ ਸੰਨ ੧੮੨੧
ਲਿਖ ਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ। ਅਸਲ ਵਿਚ ੧੮੨੩
ਠੀਕ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਪ੍ਰਿੰਸਿਪ, ਮੈਕ੍ਰੋ ਯੂਗਰ ਤੇ ਸਭ
ਲੇਖਕ ਗ੍ਰਿਫ਼ਨ।

ਪਹਾੜੀ ਉੱਤੇ ਮੋਰਚੇ ਮੱਲ ਕੇ ਤੋਪਾਂ ਬੀੜ ਦਿੱਤੀਆਂ
 ਭਾਂ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਬਿਆਦਾ ਭਰ ਹੈ,
 ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਾਂ ਵਲ ਪੱਧਰਾ ਮੈਦਾਨ ਹੈ ਤੇ
 ਦੁਸ਼ਮਣ ਉੱਚੀ ਪਹਾੜੀ ਪਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਇਸੇ
 ਕਾਰਨ ਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਕੇ ਸਿੱਖ-
 ਦਲ ਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ।
 ਪੈਹਲਾ ਜੱਥਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਠ ਸੌ ਘੋੜਬੰਦੂ ਤੇ
 ਸੱਤ ਸੌ ਪੈਦਲ ਅਕਾਲੀ ਸਿੰਘ ਸਨ ਅਕਾਲੀਫੁਲਾ
 ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਚੜ੍ਹਦੇ ਵਲੋਂ ਵੈਰੀ ਤੇ ਹੱਲਾ ਕਰਨ
 ਲਈ ਨੀਯਤ ਹੋਇਆ। ਦੂਜਾ ਦਸਤ ਜਿਸ ਵਿਚ
 ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਸਵਾਰ ਤੇ ਪੰਦਰਾਂ ਸੌ ਪੈਦਲ ਸਨ,
 ਸਰਦਾਰ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ ਮਜੀਠੀਆ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਫਤੇ
 ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਏ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਹੇਠ ਲੈਂਹਦੇ
 ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਧਾਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।
 ਤੀਜੇ ਜੱਥੇ ਵਿਚ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਸਵਾਰ ਤੇ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ
 ਪੈਦਲ ਸਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਛੇ ਸੌ ਗੋਰਖੇ ਭੀ ਸ਼ਾਮਲ
 ਸਨ, ਸਣੇ ਛੇ ਛੋਟੀਆਂ ਤੋਪਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹਬਾਦਾ ਖੜਕ
 ਸਿੰਘ ਸਰਦਾਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲਵਾ, ਜਨਰਲ
 ਇਲਾਹਬ; ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੌਂਪਣੀ
 ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਾ ਹੱਲਾ
 ਚੋਕਲ ਤੇ ਉਮ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਹਟਾਣ ਲਈ ਮੁਕੱਰਰ

ਹੋਇਆ। ਥਾਕੀ ਕੁਲ ਸਵਾਰ ਤੇ ਪੈਦਲ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹੇ, ਤਾਂਕਿ ਸਿਧਰ ਮਦਦ ਦੀ ਲੋੜ ਪੜੇ ਚਿਧਰ ਹੀ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਛੇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪਹੁੰਚਾਈ ਜਾਏ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਬਿਗਲਚੀ ਨੂੰ ਕੂਚ ਦਾ “ਹੁਕਮ” ਵਜਾਣ ਲਈ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਤੇ ਬਿਗਲ ਦੇ ਵਜਦੇ ਹੀ ਹਰਇਕ ਜੱਥਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਂਵਦਾ ਤੇ “ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਸੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ” ਦਾ ਜੈਕਾਰਾ ਗਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਅੱਗੇ ਦੀ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਇਸ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਪਸਿੱਧ ਘੋੜੇ ‘ਸੁਫੈਦ ਪਰੀ’ ਪਰ ਸਵਾਰ ਇਕ ਉੱਚੀ ਥਾਂ ਤੇ ਖੜੇ ਸਨ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੂਤੀ ਹੋਈ ਤਲਵਾਰ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਤਰਾਂ ਝਲਕ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਦ ਜੱਥਾ ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੱਡੇ ਗਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਆਪ ਅੱਗੇ ਗੱਜਕੇ ‘ਜੈਕਾਰਾ’ ਬੁਲਾਂਦੇ ਤੇ ਸੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਰੁਕ ਵਿੱਚ ਸਾਲ ਲਈ ਵਿਦੈਗੀ ਦੇਂਦੇ।

ਅਕਾਲੀਆਂ ਦਾ ਜੱਥਾ ਅਜੇ ਵੱਡੇ ਗਜਾ ਕੇ ਹੋਇਆ ਹੀ ਸੀ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਚਸਤਾ ਅੱਗੇ ਉਥਰਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤੇ ਆਕੇ ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ

ਮੁਹੰਮਦ ਅਬੀਮਖਾਨ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਅਫਗਾਨ ਤੇ
ਫ਼ਾਲੀ ਵੱਡੀਆਂ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਖੋਸ਼ੀ ਦੇ
ਲਾਗੇ ਨੁਸ਼ੇਹਰੇ ਤੋਂ ਚਾਰ ਕੋਹ ਲੈਂਦੇ ਵੱਲ ਪਹੁੰਚ
ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ ਚਾਰਸਦਾ
ਆਦਿ ਸ਼ਹਰਾਂ ਤੋਂ ਜਮਾਂ ਕਰਕੇ ਗਾਬੀਆਂ ਨਾਲ
ਬਰਕੀ ਪਹਾੜੀ ਤੇ ਮਿਲਣ ਲਈ ਦਰਯਾ ਲੰਘੇ ਤੋਂ
ਵੇਸਾਂ ਪਾਰ ਚੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੋਸਤ ਮੁਹੰਮਦ ਖਾਨ
ਤੇ ਜਬਾਰ ਖਾਨ ਮੁਹੰਮਦ ਅਬੀਮ ਖਾਨ ਦੇ ਚਾਈ
ਕੁਝ ਅਫਗਾਨੀ ਫੌਜ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗਾਬੀਆਂ ਨੂੰ
ਜਾਂ ਮਿਲੇ ਹਨ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਰਹਿਬ ਇਸ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ
ਕੁਝ ਵੇਂਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਇਸ
ਘਟਨਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਦੇ “ਗੁਰਮਤੋ”
ਨੂੰ ਬਦਲਣਾਂ ਚਾਹਿਆ, ਏਹ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਕਿ ਅਜੇ
ਕੁਝ ਅਸਾਧੀ ਜਿੱਤ ਹੈ ਤੇ ਵੇਚੀ ਦੀ ਫੌਜ ਬਹੁਤ
ਬਿਧੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਅਫਗਾਨੀ ਤੋਪ ਖਾਨੇ ਦੇ
ਦਾਕਰੇ ਤੇ ਜਦ ਤੀਕ ਸਾਝਾ ਵੱਡਾ ਤੋਪਖਾਨਾ ਜੋ
ਜਰਨੈਲ ਵੇਨਤੂਰਾ* ਨਾਲ ਆਰਿਹਾ ਹੈ ਨਾਂ ਪਹੁੰਚ

*ਜਰਨੈਲ ਵੇਨਤੂਰਾ ਤੇ ਇਲਾਰਬ ਮਹੀਨਾਂ

[ਖਾਕੀ ਨੇਰ ਲਈ ਵੇਖੋ ਸਫ਼ਾ ੧:੩]

ਜਾਏ ਜੋ ਅਜ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤਦ
ਤਕ ਅਸਾਡਾ ਹੱਲਾ ਕਰਨਾਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਇਸ

[ਸਫਾ ੧੪੨ ਦਾ ਭਾਗੀ ਨੋਟ]

ਮਾਰਚ ਸੰ: ੧੮੨੨ ਵਿਚਲਹੋਰ ਪਹੁੰਚੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ
ਪਹਲਾ ਇਟਲੀ ਦਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਵਰਾਂਸ ਦਾ ਰੋਹਣੇ
ਵਾਲਾ ਸੀ, ਏਹ ਦੋਵੇਂ ਨਿਪੋਲੀਅਨ ਬੇਨਾਂ ਖਾਰਟ
ਦੁਆਰਾ ਬਿਜਈ ਦੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਕਰਨੈਲੀ ਦੇ ਅੱਗ-
ਵਿਥਾਂ ਪਰ ਸਨ, ਵਾਟਰ ਲੋ ਦੀ ਭਾਰੀ ਲੜਾਈ
ਵਿਚ ਨਿਪੋਲੀਅਨ ਦੇ ਯੁਧਪ ਦੀਆਂ ਸਮਿਲਤ
ਭਾਕਤਾਂ ਤੋਂ ਹਾਰ ਖਾਕੇ ਕੈਦ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਣ ਕਰਕੇ
ਵਰਾਂਸ ਦੇ ਸੈਂਕੜੇ ਨੇ ਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਜੀਵਕਾ
ਲਈ ਦੇਸ ਪ੍ਰਦਸ ਰਟਨ ਕਰਨਾਂ ਪਿਆ, ਏਸੇ
ਤਰਾਂ ਏਹ ਅਫਸਰ ਵੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ
ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ ਈਰਾਨ ਤੋਂ ਹੋਏ ਹੋਏ ਅਫਗਾਨਿ-
ਸਤਾਨ ਦੇ ਰਸਤੇ, ਪਠਾਣਾਂ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿਚ ਲੰਮੇ
ਲੰਮੇ ਪੋਸਤੀਨ ਪਹਨੇ ਹੋਏ, ਲਾਹੌਰ ਪਹੁੰਚੇ, ਏਹ
ਕੁਝ ਦੁੱਟੀ ਦੁੱਟੀ ਵਾਰਸੀ ਬੋਲ ਸਕਦੇ ਸਨ ਤੇ
ਫਕੀਰ ਅਬੀਜ਼ੁਦੀਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ
ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ
ਸੁਭਾਵ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਆਰੇ ਭਾਗਤ

[ਭਾਗੀ ਨੋਟ ਲਈ ਵੇਖੋ ਸਫਾ ੧੪੩]

ਲਈ ਅੱਜ ਇਸ ਹਨੇਰੀ ਦੇ ਬੱਲੇ ਨੂੰ ਲਾਂਭੇ ਚਾਂਡੇ
 ਹੋ ਕੇ ਲੰਘਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕੱਲ ਤੋਪ ਖਾਨੇ
 ਦੇ ਪਹੁੰਚਣੇ ਦੇ ਬਾਦ ਜੋ ਸਲਾਹ ਠੇਹਰੇਗੀ ਕੀਤਾ
 ਜਾਏਗਾ ।

[ਸਵੀ ੧੪੪ ਦਾ ਥਾਂ ਨੋਟ]

ਕੀਤੀ ਤੇ ਅਠਾਰਕਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਬੁਰਜ ਵਿਚ
 ਰੋਹਣੇ ਲਈ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ
 ਨੇ—ਜੋ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਮੰਨਣ ਲਈ
 ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋ ਪੈਂਦੇ—ਪਹਲੇ ਪਹਲ ਇਨ੍ਹਾਂ
 ਦੇ ਇਸ ਕੇਹਣੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ
 ਛਿਠਾ ਕਿ ਏਹ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਅੰਨਾਂ ਲੰਮਾਂ ਸਵਰ
 ਕੇਵਲ ਨੌਕਰੀ ਦੀ ਖਾਤਰ ਬਾਜ਼ ਕੇ ਆਏ ਹਨ ।
 ਫੇਰਕ ਬਹੁਤ ਪੁਛ ਗਿੱਛ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਜਦ ਏਹ
 ਠੀਕ ਸਾਬਤ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਵਣਾ
 ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ
 ਪਹਲੇ ਪਹਲ ਪੰਥੀ ਪੰਥੀ ਸੌ ਰੁਪਯਾ ਮਹੀਨਾ
 ਤਲਬ ਪਰ ਵੇਨਤੁਰਾ ਨੂੰ ਪੈਦਲ ਫੌਜ ਤੇ ਇਲਾਹਾ
 ਨੂੰ ਘੋੜ ਚੜ੍ਹਾ (ਰਸਾਲੇ) ਨੂੰ ਫਰਾਂਸ ਦੇ ਭੀਕੇ ਪਰ
 ਕਵੰਦ ਪਰੇਟ ਸਿਖਾਣ ਲਈ ਜਰਨੈਲੀ ਦੇ ਔਹ-

[ਥਾਂ ਨੋਟ ਲਈ ਵੇਖੋ ਪਾਠ ੧੪੪]

ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਇਸ ਬੰਦੀ
ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸਿੱਖ
ਉਥੇ ਹੈ 'ਗੁਰਮਤ' ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਬੰਦੀ ਕਰਨਾਂ
ਉਥੇ ਹੋਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ
ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਸਥਾਨਾਂ ਕਿ ਉਹ

[ਸ. ੧੯੪੭ ਦੇ ਸਾਲੀ ਕੋਰ]

ਇਸ ਪਰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਤਾਂ, ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਇਕੱਠੇ ਨਾਮਾਂ ਲਿਖਵਾਇਆ
ਗਿਆ।

੧. ਜੇ ਕਦੀ ਕੁਝ ਪਈ ਕਿਸੇ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਸਿੱਖ
ਦੇਸ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਮੌਕਾ ਆ ਬਣੇ ਤਾਂ ਅਸਪ
ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦਾ ਬਣਾਵਟ ਮੌਕਾ ਦੇਵੇ
ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਲੜਨਾਂ ਪਵੇਗਾ।
ਇਸ ਲਾਹੇ ਦੇ ਬਦਲੇ ਦੀ ਆਗਿਆ ਬਿਨਾਂ ਅਸਪ
ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਬਣਾਇ
ਰਾਸਤਾ ਪੱਤੇ ਪੁੱਛ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ
ਹੋਵੇਗਾ। ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ।
ਉਸ ਤੋਂ ਅਸਪ ਨੂੰ ਦੱਸਦੀ ਸਹੀ ਰੱਖਣੀ ਪਵੇਗੀ,
ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

[ਸਾਲੀ ਕੋਰ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਸੰਦਰਭ]

ਅੰਤਿਮਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤਾਅਤਰ ਹੈ
ਮਰ ਸੀ ਯੁਰ ਈਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਰਾਮਤਾ
ਸੋਧ ਕੇ ਰੁਲ ਉਸਦੇ ਵਿਰੁਧ ਕਰਨਾਂ ਖਾਲਸੇ ਦੇ
ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਉਲਥ ਹੈ, ਸੀਸ ਜਾਏ ਪਰ ਯੁਰਮਤੀ
ਦੀ ਪਾਵਨ ਮਿਯਾਏ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਜਾਂ ਨਾਂ ਭੋਜਿਆ
ਜਾਏ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਨਰਮੀ ਨਾਲ ਯੁਕਤੀਆਂ
ਦੇ ਕੇ ਅਕਾਲੀ ਸੀ ਨੂੰ ਗੋਲਡਾਂ ਚਾਹਿਆ ਪਰ
ਅਸੂਲ ਦੀ ਅਸਵੱਟੀ ਉੱਪਰ ਯੁਕਤੀਆਂ ਕਰ

[ਸਭਾ ੧੪੫ ਦੇ ਭਾਗ ਨੰਬਰ]

੪. ਕੌ ਮਸ ਖਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ।

੫. ਤਮਾਕੂ ਪੀਣਾਂ ਛੱਡਣਾਂ ਪਏਗਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭਰਤਾਂ ਨੂੰ
ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਬੰਠ ਕੀਤਾ, ਹਾਂ ਇਲਾਹੁ ਨੇ ਜਿਸ
ਨੂੰ ਤਮਾਕੂ ਪੀਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵਾਧੀ ਸੀ ਫੇਕੜਲੀ
ਛੱਡ ਲਈ ਕੁਝ ਨਰਮੀ ਚਾਹੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਜ
ਤੋਂ ਤਮਾਕੂ ਪੀਣਾਂ ਘਟਾ ਦਿਆਂ ਗੇ ਪਰ ਜਦ ਤੀਕ
ਛੁਟ ਨਾਂ ਜਾਏ, ਆਪਣੇ ਚੋਰੇ ਪੀਣੇ ਦੀ ਆਗਿਆ
ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ। ਪੰਤੂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਦੇ
ਮੰਨਣੇ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫੇਕੜ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨੂੰ ਤਮਾਕੂ ਛੋੜਣੀ ਧੀ ਪਿਆ।

ਬੁਢੀਆਂ ਉਂਤਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਨੇ
 ਸੋਚ ਏਹਾ ਧੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗੁਰਮਤੇ ਦੇ ਵਿਰੁਧ
 ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ ਵੀ ਤੁਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ,
 ਚਾਹੇ ਇਸ ਤੋਂ ਦੁਨੀ ਵੇਸ ਦੁਸ਼ਮਣ ਵੀ ਕਿਉਂ
 ਨਾਂ ਹੋਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਾਡੇ ਗੁਰਮਤੇ ਦਾ ਵਾਲੀ
 ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲਾ ਸਾਡੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ।
 ਪਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਅਸੀਂ
 ਕਲਾ ਵਿਗੜੀ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਤੋਪਖਾਨੇ ਦੇ ਪਹੁੰਚਣ
 ਤੋਂ ਅੱਥੇ ਵਧਣਾ ਯੋਗ ਨਾ ਸਮਝਿਆ। ਅਕਾਲੀ
 ਜੀ ਨੇ ਸਦ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ
 ਗੁਰਮਤੇ ਦੀ ਉਚਤਾ ਕੁਝ ਘਟ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪ
 ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕੇਹ ਦਿਤਾ ਕਿ
 ਆਪ ਰਾਜੇ ਹੋ, ਰਾਜ ਦੇ ਮਦ ਵਿਚ ਜੋ ਚਾਹੇ
 ਕਰੋ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਬਹਿਰਮ ਲੋਕ ਹਾਂ, ਜੋ ਅਸਾਨੂੰ
 ਗੁਰਮਤੇ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮੇਧਾਨ ਵਿਚ
 ਸ਼ੀਸ਼ ਬੀ ਦੋਠਾਂ ਪੈ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਸਤੋਂ ਵਧ ਹੋਰ
 ਕੋਹੜੀ ਵਡਿਆਈ ਪਾਲਸੇ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਹੋ
 ਸਕਦੀ ਹੈ? ਏਹ ਫੇਕਲਲੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਜੋ ਅਕਾਲੀ
 ਕੁਲਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ
 ਕੀਤੇ। ਹੁਣ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਅੱਥੇ ਵਧੇ ਤੇ ਆਪਣੇ
 ਸਾਥ ਨੂੰ ਸੰਘਣੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਕੁਝ ਕੁ

ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ। ਅਸੀਸੀ ਸੀ ਤੇ ਰਹੇ ਹੋਏ, ਭੱਲ
 ਸੁਣੇ ਤੇ ਪਹਲੇ ਜੇਕਰ ਵਿਚ ਸੇਕਾਸੁ ਹੋਵੇ ਅਰਥਾਤ
 ਸੋਧਿਆ ਜਿਸਦੇ ਸਬਬ ਸਬਬ ਤੇ ਸੋਚਾ ਸੋਚਾ
 ਹੋਖੀ ਦਬਦ, ਮਿਰਜਾਦਾ ਦੀ ਪਕਿਆਈ, ਚੁਰ
 ਜਰਨਾਂ ਤੇ ਮਾਣ ਤੇ ਬੀਰਤਾ ਤੇ ਹੋ ਪੈਂਦੀ ਸੀ,
 ਜਿਸਦਾ ਮਾਰ ਬਾਝ ਲਗ ਭਗ ਭੋਹ ਹੈ:—ਪਹਿਲੇ
 ਆਪ ਨੇ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਗ੍ਰੰਥ
 ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਚਿਤਾਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸਤਰਾਂ ਬੋਲੀਆਂ
 ਬੋਲੀਆਂ ਕਿ “ਹੇ ਸ੍ਰੀ ਕਲਕੀਧਰ ਪਿਤਾ। ਆਪ
 ਬਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਲਸਕਰ ਅਣਭਿਨਤ
 ਹੋ, ਪਰ ਆਪ ਦਾ ਖਾਲਸਾ ਆਪ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਤ
 ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਪਵਿਤ੍ਰ ‘ਗੁਰਮਤੇ’ ਦੀ ਚੋਰਤਾ ਨੂੰ
 ਅਟੱਲ ਰੱਖਣ ਲਈ ਰਣ ਵਿਚ ਸਜ਼ਾਈ ਕਰਦਾ
 ਹੈ। ਹੇ ਬਾਸਾਂ ਵਾਲੇ ਸਤਗੁਰੂ! ਜੇ ਸੀਸ ਦੇ ਕੇ ਸ੍ਰੀ
 ਗੁਰ ਪਾਵਨ ਮਿਰਜਾਦਾ ਬਦ ਸੁਕਚੀ ਹੋ ਤਾਂ ਇਹ
 ਲਵੇ ਸਾਡੇ ਸੀਸ ਆਪ ਦੇ ਜਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਸਰ
 ਸੁਨ। ਅਨਾਥਾਂ ਦੇ ਨਾਥ। ਅਸੀ ਸੀਸ ਤਾਂ ਤੁਸੀ
 ਜਿਨ ਆਪ ਦੀ ਭੇਡਾ ਭਰ ਜੁਕੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਜਿਨ
 ਆਪ ਦਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬਾਕਾ ਪ੍ਰਹਰਿਅਤ ਹੁਣ ਸਹਾਇਤਾ
 ਦੁਰੇ ਜੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੇ ਨਿਰਾਸ਼ੇ ਹੋਏ ਖਾਲਸੇ ਸ੍ਰੀ
 ਗੁਰ ਪਾਵਨ ਦੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਭੇਡਾ ਭਰੇ ਨਾਥੇ।

ਸੀਸ ਨੂੰ ਸੀਸ ਦੇਣ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ
ਪਰ ਹੀ ਆਪ ਦੇ ਪਾਵਨ ਪਵਿਤਰ ਨਾਮ ਦੀ ਉਚਤਾ
ਵਿਚ ਲੇਸ ਮਾਤ ਹੋਠੀ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ
ਹੀ। ਕੱਲ ਨੂੰ ਏਹ ਨੀ ਕੋਈ ਕਹੇ ਕਿਯੂਰ ਦੇ ਬਰੀ ਦੇ
ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰ ਦੀ ਸਿਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਅਟੱਲ
ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸੀਸ ਵਾਰ ਦਿੱਤੇ ਧਰ
ਗੁਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੀ ਕੀਤਾ। ਹੁਣ ਆਪ
ਸੀਸ ਤੇ ਆਪ ਦਾ ਬਿਰਦ। ਸਾਡੇ ਸੀਸ ਹਾਥਰ
ਹਨ ਜੋ ਚਾਹੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸੇਵਾ ਲਓ, ਆਦਿ। ਇਸ
ਜਾਦੁ ਭਰੀ ਬੇਨਤੀ ਦਾ ਸਬੰਧ ਉਹ ਅਸਰ
ਹੋਇਆ ਕਿ ਅਰਦਾਸ ਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ
ਵਤਹ ਦੇ ਸੇਕਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਅਜਮਾਨ ਕਰਕੇ
ਉਠਿਆ ਤੇ ਇਕ ਦਮ ਜੱਥੇ ਨੇ ਮੈਦਾਨ ਜੰਗ ਦਾ
ਰਸਤਾ ਲਿਆ। ਨੁਬੋਹਰੇ ਤੋਂ ਚਾਰ ਕੋਸ ਰਸਤੇ
ਵੱਲ ਸੀਰਾ ਅਤਾਲੀ ਚਲ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ ਘੋੜਿਆਂ
ਅਤੇ ਕੁਝ ਬੇੜੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ, ਜੋ ਦਰਿਆ
ਅੰਤਕ ਤੋਂ ਮਹਾਰੀਜੇ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੰਗਾਈਆਂ ਸਨ,
ਦਰਿਆ ਲੰਘੇ ਤੇ ਪਾਰ ਹੋਇਆ। ਕੁਝ ਕੁ ਅੱਗੇ
ਵਧ ਕੇ ਵੇਰੀ ਉੱਤੇ ਬੈਰਵਾਈ ਹੋਲਾ ਕਰ ਦਿਤਾ,
ਸੀਹਮਣੇ ਪਾ ਸਿੱਧੇ ਸਿੱਧੇ ਤਾਂਹ ਹਥਾਰ ਗਈਆਂ ਨੇ,
ਜੋ ਸੀਹਾਦ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਮਸ਼ੀਨ ਹੋਏ ਹੋਏ ਸਨ,

ਅੰਕ [ਅਕਾਲੀ-ਕੂਲਾ ਸਿੰਘ]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਨੀ ਭਰ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਚਸਤੇ ਨੂੰ
 ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਵਧਦਾ ਜਿੰਨਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੋਲੀਆਂ
 ਦੀ ਉਹ ਅੱਕ ਵਸਾਣੀ ਅਥਿਭ ਦਿਤੀ ਕਿ ਨਿਸਤਰਾਂ
 ਚਿਤਰ ਦੇ ਮਹੀਠੇ ਦੀ ਆਰੋਮਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿੱਚ ਉਪਾ,
 ਸੰਘਰਿਆਂ ਤੇ ਰਹਿਕਲਿਆਂ ਦੇ ਚੱਲਣ ਦੀ
 ਅਵਾਜ਼ ਥੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਪਹਾੜੀ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ
 ਪਰ ਚੱਲ ਚਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਥਰ ਅਕਾਲੀ ਕੂਲਾ
 ਸਿੰਘ ਘੋੜੇ ਤੇ ਸਵਾਰ ਆਪਣੇ ਜਥੇ ਨੂੰ ਅੱਗੇ
 ਵਧਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਦਬਾ ਸਟ ਰਧੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ,
 ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਕੱਟੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਕਈ ਫੰਢੇ
 ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਏਹ ਨਿਰੋਲ ਸ਼ੇਰਾਂ ਦਾ ਜਥਾ
 ਪੁਰਾ ਬੰਨ੍ਹੀ ਅਮੁੜ ਵਰਿਆ ਦੀ ਕਾਂਕ ਵਤ, ਭਾਵੇਂ
 ਅਭੋਲ ਬਰਾਬਰ ਅੱਗੇਨੂੰ ਪੈਰ ਸੁਟੀ ਗਿਆ। ਅਕਾਲੀ
 ਸਿੰਘ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੀ ਥਾਂ
 ਹੱਥੋਂ ਹੱਥ ਸੀ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਵੇਰੀ ਨੂੰ ਚਲਣਾ
 ਵਧੀਕ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿੱਚ
 ਕਾਮਯਾਬੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੀ ਸੀ, ਕਿ
 ਏਹ ਸਦਾ ਵੇਰੀ ਤੇ ਹੱਲਾ ਕਰਕੇ ਉਸਦੇ ਗਲ ਥਾਂ
 ਪੈਂਦੇ ਤੇ ਉੱਪਰੋਂ ਉਹ ਤਲਵਾਰ ਚਲਾਂਦੇ ਕਿ ਦੁਸ਼-
 ਮਨ ਨੂੰ ਮੱਤੇ ਸੁਧਾਂ ਸੁਲ ਸਾਂਝੀਆਂ। ਇਸ ਕਾਰਨ

ਸ਼ਿਖਰੀ ਸੁਲਾਹੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਧਾਰ 'ਤੇ' ਪਾਰ
 ਹੋ ਜਾਂਗਾ ਤੇ 'ਯਾ' ਮੈਦਾਨ ਛੱਡਕੇ ਮੈਸਾ ਨੱਸਦਾ
 ਕਿ ਜੀ'ਵਦੇ ਜੀ ਮੁਕਲਜ਼ਾਈ ਦਾ ਨਾਮ ਨਾਂ ਲੈ'ਦਾ
 ਉਸ ਸਮੇਂ 'ਏਹ' ਭੱਲ ਆਮ ਪਸਿੱਧ ਸੀ, ਕਿ
 ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਹੱਲੇ ਨੂੰ ਕਦੇ ਕੋਈ ਸਾਹਮਣੇ ਤੋਂ
 ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸੱਕਿਆ।

ਅੱਜ ਦਾ ਹੱਲਾ ਭੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰ ਕੀਤਾ
 ਗਿਆ। ਪਰ ਇੱਕ ਤਾਂ ਜਗਾ ਦਾ ਕੁਝ ਬਿਆਬਾ
 ਦੂਰਾ ਹੋਣਾ, ਦੂਜਾ ਵੇਰੀ ਦੇ ਲੜਕਰ ਦੀ ਘੋਰ
 ਵੱਧ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੁਸ਼ਮਣ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣੇ ਵਿਚ
 ਸਮਾਂ ਕੁਝ ਬਿਆਬਾ ਖਰਚ ਹੋਇਆ। ਉਧਰ ਮਹਾ-
 ਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੋ ਪਲ ਪਲ ਦੀ ਖਬਰ
 ਮੈਦਾਨ ਜੰਗ 'ਤੇ ਮੰਗਵਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਕਾਲੀ
 ਜੱਥੇ ਦਾ ਇਸ ਭਰਾ ਬੇਧੜਕ ਹੱਲਾ ਕਰਕੇ ਅੱਗੇ
 ਵਧਣਾ, ਤੇ ਉੱਪਰੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਬੇਘਿਣਤ
 ਜ਼ਾਬੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਯੋਧੀਆਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਸਾਣਾ
 ਸੁਣਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਨਾਂ ਰਿਹਾ ਗਿਆ,
 ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਸਾ ਤੇ ਮੈਸਾ ਕਾਇਰ ਕੋਠ ਹੋਵੇਗਾ
 ਜੋ ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਚਲਾ ਕਟਾਂਗਾ
 ਜਿਸ ਤੇ ਉਸਦੀ ਤਲਵਾਰ ਆਪ ਤੋਂ ਆਪ ਹੀ
 ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਬ ਉੱਡਣਾ ਪਵੇ, ਤੇ ਕਦੇ ਚਲੀ

ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣੀ ਹੋਈ ਕਾਫਲ ਕੁਝ ਬਾਹਰ ਨੇ ਵੇਖੀ
 ਵੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਨਾਮੁ ਪਸਰੇ ਨਿਤੇ ਵੇਖੇ ਜੋਰ
 ਪੰਚਾਸ ਜਥੇ ਬਲਾਮ ਸੁਰਸਿਃ ਭੇ ਕੋਮ ਦੇ ਬੀਠੀ
 ਨੂੰ ਸਥਾ ਆਪਣੇ ਇਲ ਵਿਚ ਜੋਗ ਦੇਣੇ
 ਵਾਲੇ ਜੋਹੇ ਤੋਂ ਬੜੇ ਸਿਹਤ ਅਖ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ
 ਕਿ ਚਿਹ ਆਪਣੇ ਬੀਰ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਹੀਦਾ ਦੇਖਣ
 ਸੁਹਾਰ ਸਕਦਾ ? ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਬੰਮੀ ਪਿਆਰ ਨੇ
 ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਉਛਾਲਾ ਖਾਧਾ ਕਿ ਉਸੀ ਵੇਲੇ
 ਬਾਕੀ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਲਸਤਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਮੇਥਾਨ ਸਿਰ
 ਵਿਚ ਛੋਟੀ ਪਹਿਚਕੇ ਵੇਖੀ ਤੇ ਹੱਲਾ ਕਰਨ ਤੇ
 ਘਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਅੱਥ
 ਤੋਂ ਬਚਾਏ ਦਾਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ
 ਬੁਲ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਰਕੇ ਸੱਤੇ ਵੱਲ ਅਥੇ
 ਵਧੇ, ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਜੱਥੇ ਬਲਾਮ ਲੰਭੇ ਓ ਪਾਰ ਹੁੰਦੇ
 ਵੀ ਸਿਕ ਲੇਹਦੇ ਵੱਲੋਂ ਤੇ ਦੂਜਾ ਸਾਹਮਣੇ ਪਸਿ
 ਓਂ ਸ਼ਾਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਹਮਲਾ ਆਵਾਹ ਹੋਏ। ਹੁਣ
 ਭਾਧਾ ਭਰ ਕੇ ਸਿੱਧ ਮਥਿਆ ਤੇ ਦੁਬਸਣ
 ਨੂੰ ਪਿਛੇ ਹਰਕਤ ਲਾਈ ਸਿਰੋਂ ਪਠੇ ਜੋਧੀ
 ਭਾਇਆ ਸ਼ਿਸ਼ੀ ਪਥ ਪਠਾਣੀ ਦੇ ਪਲਾਸੀ ਅਥੁ
 ਪੰਥਰਾਂ ਦੇ ਮੋਰਥਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਏ ਤੇ ਬਾਕੀ
 ਸਿਰਓਂ ਤੇ ਹੀ ਕੁਝੇ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਥੀ

ਜਗਦੀਸ਼ ਵਿਚਲੀ ਹੋਈ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਸਾਲੇ ਨਾਲ
ਜਗਦੀਸ਼ਾਂ ਤੇ ਲੈਂਦੇ ਵੇਲੇ ਅੱਗੇ ਵਧਾ ਕੇ ਧਾਵਾਂ
ਕੀਤਾ। ਪਰ ਉਹ ਭੀ ਬਠਾਣ ਬਚਾਏ
ਮਿਲਪਣੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚ ਭੁਟੇ ਰਹੇ, ਹੁੱਲੀ ਬਾਵੇਂ ਬਾਕੀ
ਫਲੇਈ ਨਿਰਾਸ਼ਰੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਪਰ ਕਮਝਾਈ ਕਾਏ
ਨਾਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਤੇ ਉਹ ਭੀ

ਤਸ ਹੁਣ ਦੁਖੈਰਾਭੇ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ
ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਵੇਰੀ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਅੱਗੇ
ਵੱਧਦਾ ਦੇਖਕੇ ਕੁਝ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਸਿੰਘ ਦਿੱਸਿਆ।
ਪਰ ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਇਕ ਪਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬਦਲ ਗਈ,
ਜਦ ਆਖਣੇ ਅਕਾਲੀ ਵੁਲਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੱਗੇ
ਸਮੇਤ, ਗਾਈਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਬੀਕ, ਭਾਵੇਂ
ਜੋੜ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵੱਧਦਾ ਡਿੱਠਾ। ਇਸ ਪਹਾੜੀ
ਤੋਂ ਜਗਦੀਸ਼ ਅੱਧਾ ਧੌਦ ਅੱਗ ਵੱਸਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ
ਉਹ ਬਹਾਦਰ ਮੁਰਮੇ ਬਰਾਬਰ ਅੱਗੇ ਵੱਧਦੇ ਗਏ,
ਤੇ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੇੜੇ ਸੀ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਦਲ
ਬੁੱਧਮਨ ਦੇ ਹਲ ਜਾਂ ਪੈਦਾ, ਕਿ ਏਕਾ ਏਕ
ਗਾਈਆਂ ਦੀ ਇਕ ਚੋਲੀ ਜੀਵੀ ਤੇ ਅਕਾਲੀ
ਵੁਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੱਤੇ ਚੋਲੀ ਦੀ ਫੁਲੀ ਨੂੰ ਚੀਰਦੀ
ਹੋਈ ਘੜੇ ਦੇ ਪੈਦ ਵਿੱਚ ਸਟ ਲੱਗੀ, ਗੋਲੀ ਦੇ
ਲੀਜੇ ਹੋਏ ਅਕਾਲੀ ਸੀ ਦਾ ਘੜਾ ਬਮੀਨ ਤੇ

ਜਾਂ ਪਿਆ। ਆਪਣੇ ਕੰਦੇ ਇਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੁਕਮ
 ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੱਥੇ ਦੇ ਹਾਥੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਛੇਤੀ ਨਾਲ
 ਇਕ ਹਾਥੀ ਅੱਥੇ ਲਿਆਓ, ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹਾਥੀ
 ਰਾਜਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਸੀ ਹਾਥੀ
 ਵਰਤੀ ਨਾਲ ਹਾਥੀ ਦੇ ਹੋਏ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਏ। ਆਪ
 ਨੇ ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਆਪਣਾ ਹਾਥੀ ਜੱਥੇ ਦੇ ਅੱਥੇ ਲਾਇਆ।
 ਤੇ ਜਦ ਹਾਥੀ ਹੱਥੋਂ ਸਾਂਝੀ ਛਿੱਠੀ ਤਾਂ ਛਾਏ ਜੋਸ਼
 ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਜੱਥੇ ਨੂੰ ਵੱਧਾਰਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ
 ਕੌਮੀ ਅੱਠਖ ਪਰ ਮਰ ਮਿਟਣ ਵਾਲੇ ਖਾਲਸਾ
 ਸੀ ! ਆਪ ਸਦਾ ਸਹੀਦ ਹੋਣ ਲਈ ਕੈਂਹਦੇ ਹੁੰਦੇ
 ਸਾਂਝੇ, ਹੁਣ ਚਿਹ ਪੁਛਾਗ ਸਮਾਂ ਸਿਰ ਤੇ ਆ ਦੁਕਾ
 ਕੇ, ਏਹ ਅੱਜ ਆਪ ਦੇ ਹੱਥ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਉਸ
 ਕੌਮੀ ਕੀਰਤੀ ਨੂੰ, ਜਿਸਨੂੰ ਆਪਦੇ ਵੱਡਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ
 ਹਥਾਂ ਰਾਂ ਸੀਸ ਵਾਰਕੇ ਤੇ ਲਹੂ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ
 ਵਗਾ ਕੇ ਬਚਾਇਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਜ ਦੂਣਾ ਕਰ
 ਦੇਵੋਗੇਗੁਰੂ ਨਾਂ ਕਰੇ ਜੇ ਕਿਤੇ ਸ਼ਰਾ ਪੈਰ ਖਿੱਛੇ ਹੋਏ
 ਤਾਂ ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਘਾਲਾਂ ਪਰ ਇਕਦਮ ਪਲੀ
 ਫਿਰ ਜਾਏਗਾ, ਖਾਲਸੇ ਲਈ ਯੁਧ ਵਿਚ ਮਰਨਾ
 ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਕੌਮ ਅਤੇ ਦੇਸ ਦੀ ਖਾੜਰ
 ਮਚਨਾ, ਇਸ ਤੋਂ ਸੁਝ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਯੇ
 ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਣੀਆਂ ਹਥਾਂ ਵਿਚ ਸੀ ਕੌਮ ਦੀ

ਮਨ ਸੀ ਦੇ ਪਾਸ ਨ ਅੰਮਤ ਦਾ ਜੋੜ ਕੇਰੇ ਕਰ
 ਰਹਾ ਹੈ, ਆਇ। ਅਸੀਂ ਭੰਟ ਕੇ ਹੱਲਾ ਕਰੀਏ ਤੇ
 ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲਦੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਸਰਹੱਦੀਆਂ
 ਵਿਆਂ ਸੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਧਾਕ
 ਮਿਲਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਉਦੇਸ਼ ਪੂਰਾ ਕਰੀਏ।

ਉ ਅਕਾਲੀ ਕੁਲਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਏਹ ਛੋਟਾ ਸਿੰਘ
 ਬਿਖਿਆਨ ਸੀ ਯਾ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਕਰੰਟ (ਲਹਿਰ),
 ਜਿਸਨੇ ਮੁਰਬਾਏ ਹੋਏ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਏਕਾ ਇਕ ਜਾਨ
 ਕੂਕ ਦਿੱਤੀ, ਤੇ ਉਹ ਜੋੜ ਭਰਿਆ ਕਿ ਇਕੋ ਕਾਰੀ
 ਸਾਰੇ ਅਕਾਲੀ ਗੱਚ ਖਾ ਕੇ ਗ਼ਾਬੀਆਂ ਤੇ ਦੁਰ
 ਪਏ ਤੇ ਬਰਕ ਦੀ ਤਰਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀਆਂ ਸਰਾਂ ਨੂੰ
 ਬੀਰਏ ਹੋਏ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਗ਼ਾਬੀਆਂ ਦੇ ਲਸ਼ਕਰ ਵਿਚ
 ਜਾ ਵੜੇ, ਅਤੇ ਵੇਰੀਆਂ ਨਾਲ ਲੁੱਥਮਲੁਥਾ ਹੋ ਕੇ
 ਖਟਾ ਖਟ ਤਲਵਾਰ ਚਲਾਂਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਹੱਥ ਪਲਾਂਥੇ
 ਦੇ ਹੱਥ ਦੱਸੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗ਼ਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਕਦੀ ਖਿਆਲ
 ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੁਥਰਿਆ, ਹੁਣ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ
 ਬਾਵਾ ਘਮਸਾਨ ਮਰਿਆ, ਆਪਣੇ ਪਰਾਏ ਦੀ
 ਕੋਈ ਸੁਧ ਨਾ ਚਹੀ। ਬੱਸ ਤਲਵਾਰ ਸੀ ਤੇ ਦੁਸ਼-
 ਮਣ ਦਾ ਸਿਰ, ਇਧਰੋਂ “ਅਕਾਲ ਅਕਾਲ” ਤੇ
 ਉਧਰੋਂ “ਅੱਲਾ ਹੁ ਅਕਬਰ” ਦੇ ਨਾਹਰਿਆਂ ਨਾਲ
 ਅੰਸਾਅਸਮਾਨ ਉੱਜੜੇ ਠਿਠਾਕੀ ਕੰਨਪਈ ਅਵਾਜ਼

ਨੀਤੀ ਸੀ ਸੁਲਾਹੀ ਦੇਈ। ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ
 ਹਾਲ ਵਿਚ ਦੇਖਕੇ ਭਾਉਚਾਣਾ ਖਾੜਕ ਸਿੰਘ ਨੇ
 ਆਪਣਾ ਦਸਤਾ ਮੰਡ ਅੰਗ ਵਧਾ ਕੇ ਰਾਜੀਆਂ ਤੇ
 ਹੱਲਾ ਕੀਤਾ, ਦਸੋ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਸਰਨਲ ਦਿਲਾਚਾ
 ਦਾ ਰਸਾਲਾ ਸੀ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਸਾਧਿਆ ਸੀ।
 ਇਨ੍ਹੇ ਨੂੰ ਜਚਨਲ ਵੇਨਤੁਰਾ ਸਣੇ ਉਪਾਧੀ ਦੇ
 ਪਹਿਚ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ
 ਕਿ ਉਹ ਉਸੇ ਵਕਤ ਸਿੰਧਾ ਮੋੜਕੀ ਪਹਿਚ ਕੇ
 ਮਹਿਮਦ ਅਬੀਮਖਾਨ ਦੀ ਅਫ਼ਗ਼ਾਨੀ ਬੈਜ ਨੂੰ
 ਜੋ ਗਾਜ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਹੁਣ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਹੀ ਸੀ
 ਉਥੇ ਹੀ ਰੋਕ ਦੇਵੇ। ਇਧਰ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪਣੇ
 ਕੋਰਖਿਆਂ ਦੀ ਪਲਟਣ ਨੂੰ ਜੋ ਬਲਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ
 ਕੋਰਖੇ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਹੇਠ ਸੀ, ਗਾਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਪਹਾੜੀ
 ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਹੱਲਾ ਕਰਕੇ ਖਿੰਡਾ ਦੇਣ ਦਾ
 ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਖੁਦ ਹੁਣ ਜੋਰ
 ਦੇ ਰੰਗ ਨੂੰ ਭਾਵੀ ਬਚੀਕੀ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਤੁਲ
 ਰਿੰਗ ਸੀ ਤੇ ਜਿੱਧਰ ਬਲਬਹਤ ਸਮਝਦਾ ਉਧਰ
 ਖੁਦ ਪਹਿਚਦਾ ਤੇ ਭਾਜਾ ਦਮ ਮਦਦ ਪਹਿਚਾਦਾ।
 ਨੀਤੀ ਸੀ ਸੁਲਾਹੀ ਦੇਈ। ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ
 ਹਾਲ ਵਿਚ ਦੇਖਕੇ ਭਾਉਚਾਣਾ ਖਾੜਕ ਸਿੰਘ ਨੇ
 ਆਪਣਾ ਦਸਤਾ ਮੰਡ ਅੰਗ ਵਧਾ ਕੇ ਰਾਜੀਆਂ ਤੇ
 ਹੱਲਾ ਕੀਤਾ, ਦਸੋ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਸਰਨਲ ਦਿਲਾਚਾ
 ਦਾ ਰਸਾਲਾ ਸੀ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਸਾਧਿਆ ਸੀ।
 ਇਨ੍ਹੇ ਨੂੰ ਜਚਨਲ ਵੇਨਤੁਰਾ ਸਣੇ ਉਪਾਧੀ ਦੇ
 ਪਹਿਚ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ
 ਕਿ ਉਹ ਉਸੇ ਵਕਤ ਸਿੰਧਾ ਮੋੜਕੀ ਪਹਿਚ ਕੇ
 ਮਹਿਮਦ ਅਬੀਮਖਾਨ ਦੀ ਅਫ਼ਗ਼ਾਨੀ ਬੈਜ ਨੂੰ
 ਜੋ ਗਾਜ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਹੁਣ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਹੀ ਸੀ
 ਉਥੇ ਹੀ ਰੋਕ ਦੇਵੇ। ਇਧਰ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪਣੇ
 ਕੋਰਖਿਆਂ ਦੀ ਪਲਟਣ ਨੂੰ ਜੋ ਬਲਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ
 ਕੋਰਖੇ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਹੇਠ ਸੀ, ਗਾਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਪਹਾੜੀ
 ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਹੱਲਾ ਕਰਕੇ ਖਿੰਡਾ ਦੇਣ ਦਾ
 ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਖੁਦ ਹੁਣ ਜੋਰ
 ਦੇ ਰੰਗ ਨੂੰ ਭਾਵੀ ਬਚੀਕੀ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਤੁਲ
 ਰਿੰਗ ਸੀ ਤੇ ਜਿੱਧਰ ਬਲਬਹਤ ਸਮਝਦਾ ਉਧਰ
 ਖੁਦ ਪਹਿਚਦਾ ਤੇ ਭਾਜਾ ਦਮ ਮਦਦ ਪਹਿਚਾਦਾ।

ਲਾ ਅਮਰਕਾਲੀ ਦੁਲਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰੰ
 ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣਾ

ਜਿਸ ਅਸੀ ਉੱਪਰ-ਚੌਸ ਅਸੀ ਹਾਂ ਕਿ ਅਮਰਕਾਲੀ
 ਸ਼ਹੀਦ ਜਦ ਜਹਾਦੀਆਂ ਤੇ ਟੁਰਕੇ ਜਾ ਪਿਆ ਤਾਂ
 ਜਿਸਦਰਾਂ ਅੰਧ ਘੋਰ ਸੰਗਮ ਮਹਿਮਾ ਸੀ,
 ਇਹ ਕਰਾ ਵੱਢ ਹੁਣ ਤੀਕ ਇੱਕ ਰਸ ਹੋ ਚਕੀ ਸੀ
 ਜਿਸ ਵਿਚ ਬੰਗੇ ਬੰਗੇ ਬਾਂਕੇ ਸੁਵਾਨ ਗਾਜਰ ਮੁਲੀ
 ਚਕੀ ਤਰਾਂ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਧਾਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ,
 ਪਠਾਣਾਂ ਨੇ ਥੀ ਆਪਣੇ ਮਚੁਬੀ ਜੋੜ ਤੇ ਜੱਲਤ
 ਦੀਆਂ ਹੁਰਾਂ ਦੀ ਉਮੰਗ ਵਿਚ ਮਥੇ ਹੋਇਆਂ
 ਚੌਜ ਕੇ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਹੁਣ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀ
 ਮਾਲ ਰੂਪ ਤਲਵਾਰ ਅਗੇ ਇਹ ਪੂਰੇ ਨਾ ਉਤਰ
 ਸਕੇ। ਸੂਰਜ ਦੇ ਬਲਦਿਆਂ ਹੀ ਪਠਾਣਾਂ ਦੇ ਦਿਲ
 ਵਿਚੀ ਨਾਲ ਹੀ ਲਲ ਗਏ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਉਸ
 ਮਲਕਤਰ ਦੇ ਪੈਰ ਫਟ ਵਿਚੋਂ ਉਖੜ ਗਏ ਜੋ
 ਅਮਰਕਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਕੁਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਹ
 ਸ਼ਹੀਦੀ ਕੁਝ ਪਾਸਰਾ ਕੇ ਖਿਛੇ ਲਏ, ਉਪਰੋਂ ਚਾਲੀ
 ਦਿਵਿਓਂ ਅਕਾਲੀ ਸੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਬੀਲੇ ਨੂੰ ਕੁਲਜਾ-
 ਦਿਓਆਂ ਕਿ ਲਾਲਸਾ ਵੀ। ਭੀਖਾਨਾ ਲਾਪ ਨੇ ਮੁਹ
 ਉਛਿਰਾ ਕੇ ਮਰ ਮਰਾਓ ਕਾਨੂੰ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਅਕਾਲੀ

ਬਚ ਕੇ ਨਾ ਠਿਕਲੇ ਜਾਣੇ। ਬਹਿਸਦਾ ਅਕਾਲੀ ਜੋ
 ਇਸ ਵਕਤ ਆਪਣੇ ਕੋਮੀ ਜੋਬ ਵਿਚ ਆਪੇ ਤੋ
 ਬਾਹਰ ਹੋਏ ਹੋਏ ਸਨ ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੇ ਸੁਣਦੇ ਹੋ
 ਅਕੱਠੇ ਹੋਕੇ ਅੱਠੇ ਵਧੇ ਤੇ ਛੋਟਾ ਸਿਹਾ ਵੇਚ ਖਾ ਕੇ
 ਨੌਸੇ ਜਾਂਦੇ ਗਾਈਆਂ ਦਾ ਅੱਗਾ ਚੋਕ ਲਿਆ। ਜਿਸ
 ਕਰਕੇ ਮੁਕਤਲਵਾਚ ਵਗਣ ਲਗ ਪਈ। ਅਕਾਲੀ
 ਦੁਲਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹਾਥੀ ਹੋਰ ਅੱਠੇ ਕਰ-
 ਵਾਇਆ ਤੇ ਇਸ ਕੁਟਾ ਵੱਢ ਦੇ ਵਿਚ ਆ ਵੜੇ।
 ਇੰਨੇ ਵਿਚ ਇੱਕ ਪਠਾਣ ਨੇ ਜੋ ਇਕ ਵੱਡੇ ਪੱਥਰ
 ਦੇ ਚੁਹਲੇ ਲੁਕਿਆ ਬੈਠਾ ਸੀ ਆਪਣੀ ਗ਼ਰਾਬੀਨ
 ਅਕਾਲੀ ਦੁਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਾਥੀ ਤੇ ਚਲਾਈ ਜਿਸ
 ਵਿਚ ਚਾਰ ਗੋਲੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਤਾਂ
 ਮਹਾਵਤ ਨੂੰ ਲੱਗੀਆਂ ਤੇ ਇਕ ਅਕਾਲੀ ਦੁਲਾ ਸਿੰਘ
 ਨੂੰ ਮੋਢੇ ਦੇ ਹੇਠ ਛਾਤੀ ਵਿਚ ਵੱਜੀ। ਮਹਾਵਤ ਨੂੰ
 ਗੋਲੀ ਖਾਇ। ਹੀ ਸਮੀਨ ਤੇਵੇਹ ਪਿਆ ਪਰ ਅਕਾਲੀ
 ਜੀਦੀ ਗੋਲੀ ਸਿੱਜੇਈ ਰੋਕ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੁਬਜ਼ਿਆਦਾ
 ਖਿੱਤਰ ਨਾਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਦੇ ਹਾਥੀ ਦੇ
 ਸਿਹਾਬਤ ਦੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਦੇਖਕੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਇਕ
 ਨੂੰ ਜਵਾਨ ਅਕਾਲੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਧਟ ਛਾਲ ਮਾਰੀ ਤੇ
 ਹੁੱਥੀ ਦੀ ਆਰਚਨ ਤੇ ਡਟ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਤੇ
 ਅਕਾਲੀ ਸੁੱਤੀ ਤੁਲਵਾਚ ਦੀ ਨੌਕ ਨਾਲ ਚਾਬੀ ਨੂੰ

ਜ਼ਰਾਬਰ ਅਥੀ ਵਧਾਇਆ ਲੈ ਗਿਆ, ਹੁਣ ਸ਼ਾਸੀਆਂ
 ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਹਿੰਦਾ ਖੁਹਰਾ ਸਾਰਾ ਬੋਰ ਇਸ
 ਫੈਕਸਲੀਬਪਟ ਵਿਚਲਾਇਆ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਪ
 ਪ੍ਰੀ ਸਭ ਫਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਘਿਰਿਆ ਪਿਆ ਦੇਖਕੇ ਵੇਖ
 ਕਿ ਹਵਾਸ ਹੋਕੇ ਉੱਠ ਨੱਠੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੇ ਦੂਰ ਤਕ
 ਨੱਸਦਿਆਂ ਦਾ ਪਿਛਾ ਕਰਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤਲਵਾਰਾਂ
 ਧਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਖਲਬਲੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ
 ਪਥਰਾਏ ਦੀ ਸਿਆਣ ਉੱਕੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਹੀ, ਇਸ
 ਅਸਮੇਂ ਇਕ ਨੱਠੇ ਜਾਂਦੇ ਪਠਾਣ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਸੀ ਦੇ
 ਲਹਾਬੀ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਆਪਣੀ ਬੰਦੂਕ ਚਲਾਈ ਜਿਸ
 ਮਥੀ ਗੋਲੀ ਅਕਾਲੀ ਦੂਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਲੁਕਦੇ ਹੋਏ
 ਮੱਥੇ ਦੇ ਵਿਚ ਸਾ ਲੱਗੀ। ਉਸ ਪਠਾਣ ਨੂੰ ਤਾਂ
 ਕਰਨਲ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਅਕਾਲੀ ਨੇ ਜੋ ਹਾਥੀ ਦੇ
 ਟੋਕੇ ਹੀ ਸੀ ਆਪਣੀ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਕੁਤਰ
 ਮਿਟਾਇਆ, ਪਰ ਅਕਾਲੀ ਸੀ ਵੀ ਹਾਲਤ ਇਸ
 ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਾਬਕ ਹੋ ਗਈ। ਅਕਾਲੀ
 ਨਹੀਂ ਗੋਲੀ ਖਾਂਦੇ ਹੀ ਹੋਏ ਵਿਚ ਧਾਸਣਾ ਲਾਕੇ ਲੋਟ
 ਗਏ। ਆਪਣੇ ਹਾਥੀ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਬੈਠਾਇਆ
 ਤਿੰਨਾਂ ਤੇ ਸਭ ਰੱਬ ਲਾਕੇ ਭਿਠਾ ਤਾਂ ਚਿਹ ਸਹਾਰਤ
 ਅਕਾਲੀ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਕਰਨਲ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ
 ਦੂਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਸਥੀ ਅਕਾਲੀ ਜਾਂਦੇ ਹਥੀ ਨੂੰ

ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਤੇ ਮਾਫ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਭ
 ਰੀਸ ਹੈ ਅਕਾਲੀ ਸੀ ਤੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਖਬਰ ਨਹੀਂ
 ਮੀ ਵੇਈਏ ਮਥਰ ਚੁਰਈਏ ਭਯੋਲਾ ਬਲਾ ਕਿਹਾ
 ਉਧਰ ਜ਼ਰਨਕ ਵੇਨ ਬੁਝਾ, ਸੁਝਾਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ
 ਨਲੁਆ ਤੇ ਸਰਲਾਭ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸਿਧਾਈਏ ਖੋਲੀ
 ਚੇ ਮਥਰ ਵਿਚ ਤੋਪਾਂ ਬੀੜ ਕੇ ਮੁਹੰਮਦ ਅਬੀਮ
 ਖਾਨ ਦੀ ਵੈਰ ਤੇ ਚਿਹ ਜੋਲਾ ਵਾਰੀ ਕੋਈ ਕਿ ਚਿਹ
 ਇਕ ਕਦਮਾਥੀ ਕਾਬੀਆਂ ਵਲ ਸੱਚੇ ਨਾ ਕਦ
 ਸੁਕਿਆ ਤੇ ਵਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਉਠਾਣ ਦੇ ਕਾਬਨ
 ਖੁਚ ਹੀ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਦੁਕਿਆ ਰਿਹਾ ਤੇ ਹੁਣ
 ਸਦ ਮੁਹੰਮਦ ਅਬੀਮ ਖਾਨ ਨੇ ਕਾਬੀਆਂ ਦੀ ਭਾਂਜ
 ਵੀ ਖਬਰ ਲੁਟੀ ਤਾਂ ਇਸਲੀਆਂ ਸਾਬੀਆਂ ਆਪਾਂ
 ਉਧੀਓ ਤੇ ਖਾਣੀ ਫਿਰ ਗਿਆ ਤੇ ਬਕੀ ਗੋਪ
 ਹਾਲ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾ ਕੇ ਮੇਰਨੀ ਜਾ ਸਾਂਹ
 ਦੁਕਿਆ, ਤੇ ਪਿਛਾਰਾਈ ਹੁਕਮਤ ਤੋਂ ਸਦਾ ਲਈ
 ਆਪਾ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਤਿ ਵੇਰ ਕੀਉਂਦੇ ਸੀ
 ਤੇ ਪਰੇ ਕੋਲ ਮੂੰਹ ਭਰ ਨਾ ਵੇਰਿਆਰ ਚਿਹਰ
 ਕਾਬੀਆਂ ਦੀ ਦੁਰਚਿਤਾ ਕਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ,
 ਏਥੇ ਵਲ ਸੰਘ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਰ ਉਸਤਦਾਨਾਂ ਦੀ
 ਆਰੋ ਸਿੱਖ ਦੱਸ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਰੋ ਚੋਖਾ ਲਿਆ
 ਤੇ ਆਰੋ ਤੋਪਾਂ ਕਾ ਆਰੋ ਮਥਰ ਦੇ ਆਰੋ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦੇ ਗਏ • । ਅਕਾਲੀ
ਜਥਾ ਸਣੇ ਥਾਕੀ ਸਿੰਘ ਦਲ ਦੇ ਜਥੇ
ਕਾਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਤਕ ਭਜਾ ਕੇ ਪਿਛੇ ਨੂੰ ਮੁਕਿਆ
ਜਾਂ ਅਕਾਲੀ ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੀ ਕਲੇਰੇ
ਬਿਨੁਕੀਂ ਖਬਰ ਇੱਕ ਅੱਖ ਦੇ ਫੇਰੇ ਵਿਚ ਸਾਰੇ
ਖਾਲਸਾ ਦਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਸਰ ਗਈ ! ਜੇਹੜਾ
ਕੋਈ ਇਸ ਸੀਨੇ ਢੀਰਵੀਂ ਖਬਰ ਨੂੰ ਸੁਣਦਾ ਉਹ
ਉਥੇ ਹੀ ਬੁਤ ਬਣ ਕੇ ਰੋਹ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਬਿਵੱਸਾ ਹੋ ਕੇ
ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਪਰਵਾਹ ਬਹਾਉਂਦਾ । ਮਹਾਰਾਜਾ
ਚਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਦ ਇਹ ਦਿਲ ਹਲਾ ਚੋਕ
ਕਾਲੀ ਖਬਰ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਬਾਬੇ ਸੱਟ ਵੱਜੀ
ਤੇ ਫਰਨ ਫਰਨ ਅਥਰੂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਆਏ ॥
ਆਪ ਉਸੀ ਵਕਤ ਸਣੇ ਸ਼ਾਹਬਾਦਾ ਖੜਕਸਿੰਘ ਤੇ
ਹੋਰਨਾਂ ਮੁਖੀ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਦੇ ਹਾਥੀ
ਦੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਆਪ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਚਰਚਨ ਕਰਨ

• ਇਸ ਲੜਾਈ ਦਿਆਂ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ
ਕੁਬਰਾਂ ਨੁਸ਼ੇਹਰੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਚਾਰਸਦੇ ਤਕ ਕਈ
ਕਿਹਾਂ ਵਿਚ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜੋ ਅਜ ਤੱਕ
ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਤੇ ਉਸ ਭਿਆਨਕ ਜੁਧ ਅਤੇ ਖਾਲਸੇ
ਦੇ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰੀ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੱਸੇ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ।

ਤੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਜੀ ਨੂੰ ਅੰਸਾ ਵਿਰਾਗ ਹੋਇਆ ਕਿ
 ਨੀਲਾਮਾ ਹੀ ਨਾਂ ਜਾਵੇ, ਮਾਨੋ ਦਿਲ ਦਾ ਕੁਝ
 ਧੰਦ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸੋਮਿਆਂ ਥਾਣੀਂ ਵੇਹ ਰਿਹਾ ਹੈ
 ਜਾਵੇਂ ਬੇਭ ਪੰਜਾਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ
 ਆਪਣੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ
 ਅੰਨਾਂ ਕਮਬੋਰ ਦਿਲ ਦੱਸੇ, ਪਰ ਏਹ ਇਸਦੇ ਵੱਸ
 ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ । ਅਕਾਲੀ ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ ਦੀ
 ਅਲੌਕਿਕ ਬਹਾਦਰੀ ਤੇ ਅਦੁਤੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨੂੰ
 ਮਹਾਰਾਜਾ ਜੀ ਦੇ ਦਿਲ ਤੇ ਉਹ ਜਾਂਦੇ ਭਰਿਆ
 ਅਸਰ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਆਪ ਨੂੰ
 ਜਲਿਹਾਰ ਹੋਣਾਂ ਪਿਆ । ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਉਸੇ ਹੋਏ
 ਵਿਚ ਫਾਸਣਾ ਲਾਈ ਇਸਤਰਾਂ ਰਿਕੇ ਹੋਏ ਸਨ
 ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਏਹ ਹੀ ਵਿਸਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮਾਨੋ
 ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਦੀ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਥੱਕ ਕੇ ਅਰਜ਼ ਕਰ
 ਰਹੇ ਹਨ । ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਸ਼ਾਨ
 ਮੰਗਾ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਸ਼ੀ ਦੇ ਸਰਦਾਰੇ ਪਰ ਫਿਛਾ ਦਿੱਤਾ,
 ਜੋ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਦੇ ਬੀਤ ਜਾਕੇ ਕਰਕੇ
 ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਅਤਿ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ
 ਚਿਰਿਆ ਵਲ ਮੁੜੇ । ਜਦੋਂ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਅਕਾਲੀ
 ਜੀ ਦੇ ਸਰਦਾਰੇ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਦਰਿਆ ਲੰਭੇ, ਤਾਂ
 ਕਿਨਾਰੇ ਪਰ ਬਹੁਤ ਬਾਗ਼ੀ ਫੁੱਲੀ ਧੂਮ ਧੂਮ ਨਾਚ

ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਸਣੀ
 ਕੁਲ ਹੋਜ ਤੇ ਸਰਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਹ
 ਮੁਕਾਬ ਨੇ ਸਾਰੇ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਚਲ ਨੂੰ ਚੁਰੇਰੇ ਪੜਾ
 ਕਰਕੇ ਅਕਾਲੀ ਜੱਥੇ ਦੀ ਕੱਲ ਦੀ ਅਮੋਲਕ ਸੇਵਾ
 ਦੇ ਅਦੁਤੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੀ ਬੜੇ ਚੌਰ ਦਾਰ ਸ਼ਬਦੀ
 ਵਿਚ ਸਲਾਘਾ ਕੀਤੀ * ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਕਾਲੀ
 ਕੁਲੀ ਮਿਥੀ ਦੇ ਚਲਾਏ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਵਡੇ
 ਕੰਮ ਦਾ ਰੂਪ ਜਾਣਾ ਦੱਸਿਆ। ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਦਾ
 ਪਿਆਰ ਆਪ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਭਿਥੋਂਤਾਈ ਵਧਿਆ
 ਪਿਆ ਜੀ ਇਕ ਆਪ ਨੇ ਜਿਨੀ ਵਾਰੀ ਅਕਾਲੀ
 ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ ਆਪ ਦਾ ਗਲਾ ਚੁਕ ਚੁਕ
 ਹੋਂਦਾ ਸੀ। ਸਸਕਾਰ ਦੇ ਬਾਦ ਮਹਾਰਾਜਾ ਜੀ ਨੇ
 ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਦੀ ਸਮਾਧ ਦਿਖੇ ਹੀ ਬਣਾਨ ਦਾ
 ਫ਼ਰਮਾ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਇੱਕ ਝੜੀ ਜਾਗੀਰ ਇਸ ਕੌਮੀ
 ਸ਼ਹੀਦ ਦੀ ਸਦਾ ਲਈ ਯਾਦਗਾਰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ
 ਦਿੱਤਾ। ਸਮਾਧ ਦੇ ਨਾਲ ਲੰਗਰ ਲਈ ਲਗਾ
 ਦਿੱਤਾ।

ਭਾ. * ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਜੋ ਅਕਾਲੀਆਂ ਵਿਚੋਂ
 ੧੭੦ ਮੈਦਾਨ ਸੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਤੇ ਭਾਕੀ ਦੇ
 ਲਗ ਭਗ ਸਾਰੇ ਕੱਟੜ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ
 ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੱਤ ਸੌ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰਾਹੀਂ ਕੱਟ ਲਏ ਸਨ।

ਉੱਡੀ *, ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਜੱਥਾ ਅਕਾਲੀ
ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਸਮਾਧ ਤੇ ਲੰਗਰ ਵੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਉੱਥੇ
ਹੋਇਆ। ਸਮਾਧ ਦੇ ਛਾਯੇ ਕਰਕੇ ਇਕ ਹੋਰ
ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਵੀ ਵਸਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਨਾਂ
'ਪੀਰ ਸਥਾਕ' ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸਮਾਧ ਨੁਸ਼ੇਹਰੇ ਤੋਂ
ਘਰ ਘਰ ਕੁ ਮੀਲ ਦੂਰ ਹੈ।

ਇਸ ਲੜਾਈ ਦੀ ਫਤਹ ਦੀ ਆਸ ਮਹਾਰਾਜ
ਫਣਸੀਤ ਸਿੰਘ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਉੱਕੀ ਰੁਕਾ ਬੈਠਾ ਸੀ
ਏਹ ਕੇਵਲ ਅਕਾਲੀ ਕੁਲਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਿਰਬੇ ਸਰ
ਬੀਰਤਾ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਸੀ, ਜੋ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਨੇ ਹੋਰ

* ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦੇ ਹੋ ਜਾਣ ਪਰ ਵੀ ਇਹ
ਜ਼ਾਕੀਰ ਲੰਕਰ ਲਈ ਸਮਾਧ ਦੇ ਨਾਮ ਪਰ ਬਹਾਨ
ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਸਮਾਧ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਜਿਸਤਰ੍ਹਾਂ
ਸਿੱਖਤੋਂ ਹਿੰਦੂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਇਸੇ
ਢੰਗ ਪਠਾਣ ਵੀ ਵਧੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਹੁਣ ਭੀ
ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਲੰਗਰ ਹੁਣ ਵੀ
ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਸ ਸਮਾਧ ਪਰ ਦੋ ਵਾਰ
ਮੇਲਾ ਵੀ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਵਾਖੀ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਦਿਨ
ਤੇ ਦੂਜਾ ਦੁਸੇਹਰੇ ਨੂੰ। ਦੋਜੀ ਖਾਲਸੇ ਰੂਪੀ ਸੇਵਾ
ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਰ ਲੰਪਕ ਕਿਸ਼ਨ।

ਸੁਲਾਹ ਦੀ ਠੀਠੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਹੁਕਮ ਹੋ
 ਦੀ ਪਰਿਤ ਮਯਾਦਾ ਦੀ ਅਦਲਤਾ ਲਈ ਕਰ
 ਸੀ। ਇਸ ਰੋਤੇ ਦਾ ਅਸਰ ਸਰਹੱਦ ਵਿਚ ਏਰ
 ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਮਰੋਦ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਮਾਲਵੀਏ
 (ਸੁਭਾਤ) ਤੇ ਰੁਸਤਮ (ਫੁਨੇਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇਲਾਕਾ
 ਖਟਕ) ਤੀਕ ਸਾਰਾ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਕਬੀਲੇ ਵਿਸ ਆ
 ਗਿਆ, ਏਹ ਉਹੀ ਸਰਹੱਦੀ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ
 ਕਤਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਤੇਜਹੀਰੀ ਸੇਸੇ ਬਣਨ
 ਆਹ ਨੂੰ ਮੁਬਤਾਂ ਤੀਕ ਲੜਨਾਂ ਮਿਆ, ਤੇ ਬੀਰਬਲ
 ਜੇਸੇ ਜਰਨੇਲ ਤੇ ਦਾਨੇ ਕਬੀਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ
 ਚਾਬਣੀ ਪਈ ਸੀ, ਅੱਜ ਉਹੀ ਇਲਾਕਾ ਅਕਾਲੀ
 ਭਲਵਾਰ ਨਾਲ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਸਿੱਖ
 ਭੀਜ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਦੁਜਾ ਇਸ ਕਤਰ
 ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਸਿਰਹੱਦੀ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਆਦਮ ਖਾਣੀ
 ਪਠਾਣਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਤੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੀ
 ਉਹ ਧਮਕ ਬੈਠੀ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣਦਿਆਂ
 ਹੀ ਪਠਾਣਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਸੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੋਹਲ ਜਾਂਦੇ
 ਜਾਨ। ਅਜ ਤੀਕ ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਬਹਾਦਰ ਪਠਾਣ
 ਸੈਂਕੜੇ ਕਹਾਵਤਾਂ, ਮਿਸਾਲਾਂ ਤੇ ਕੀਤੀ ਵਿਚ
 ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਨਾਮ ਬੜੇ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਆਦਰ ਦੇ
 ਰਾਹ, ਨਮੁਨੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕੋ ਇੱਕ

ਮੁਥਾਣੇ ਪਸ਼ਤੋ ਗੀਤ ਦੇ ਕੁਝ ਬੰਦ ਤੇ ਕਹਾਵਤਾਂ ਸੋ
ਜਾਨੀ ਮਿਲ ਸਕੀਆਂ ਹਨ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ
ਹਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਸੇ ਭਿਆਨਕ ਲੜਾਈ ਦੀ
ਫਕਰਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪਸ਼ਿੰਧ ਪਸ਼ਤੋ ਦਾ ਕਈ
ਮੁਲਾਂ ਰਸੀਦ ਆਪਣੇ ਇਸ ਪਸ਼ਤੋ ਗੀਤ ਵਿਚ
ਕਮਾਲ ਸੰਦੂਤਾ ਤੇ ਸਫਾਈ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਤੇ ਸਾਡਾ ਦਬਦਬਾ, ਬੀਰਤਾ ਤੇ ਦਰਿਆ ਦਿਲੀ
ਦੇ ਚੋ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਤਰਾਂ ਅਰੰਭ ਹੋਂਦਾ ਹੈ:

[ਪਸ਼ਤੋ ਗੀਤ]

- (੧) ਰਾਲੋ ਰੋਸੁਨਾ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਅਲਮਾਦ
- (੨) ਸੰਗ ਸੋਰ ਸੋ ਪੋਰੇ ਪਾਨੋ ਮਾਰ ਅਲਮਾਦ
- (੩) ਦੁਲਸਾ ਸਮਾ ਸਏ ਰੇ ਦਾ ਪਸ਼ਤੋ ਨੰਗਲੋ
- (੪) ਮਲਕਾ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਕੁਫਰ ਸੰਗਦੋਰ
- (੫) ਦਾ ਤਰਾਕਏ ਪਸਰ ਜ਼ਬਾਹਾ ੫੫
- (੬) ਰੁਵਸ਼ਦਾ ਬਿਆਰਤ ਜੁਮੇ ਇਸਪਾਹਾ ੫੬
- (੭) ਦੁਬਾਦਾ ਸਿਫ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰੋ ਸੁਫਾ ੫੭
- (੮) ਕੁਰਸਾ ਦਾ ਰੋਪੋ ਜ਼ਬਾਰੋ ਸੁਫਾ ੫੮
- * * * *
- (੯) ਸ਼ਾਹਿਆਨੋ ਪਾ ਉਕਤਲਾਹੁ ਗਾਨੋਰੁ ਦੁਕਤੋ
- (੧੦) ਸ਼ੇਰ ਕਸਾ ਦੁਬਾਸੋ ਸ਼ਾਹੋ ਚਿਤ ਕਰੋ ਸੋ

- (੧੧) ਚਲੇ ਮਾਖਾਮ ਕੇ ਸੁਵਲਾ ਮਾਏ
 (੧੨) ਭੋਰਏ ਜ਼ਾਬਿਆਨੇ ਨਾ ਸੁਵਾ ਪਾਏ
 (੧੩) ਸੀਕਾਨੇ ਬਗੀਚਾ ਅਕਾਲ ਕਰੋ
 (੧੪) ਜ਼ਾਬਿਆਨੇ ਰੁਕ ਪੇਸਰ ਮਾਲਕਰੋ
 * * * * *
- (੧੫) ਦੇ ਸੁਵਾਦਾ ਪਾਏਸਰੁ ਸੋਰ ਸੋਰੇ ।
 (੧੬) ਅਮੰਗਨਾ ਪਾਏ ਕਿਲੇ ਕੋਰ ਸੋਰੇ ।
 (੧੭) ਦਹਦਾਸੇ ਰੁਵਬਨਾ ਅਮਾਨ ਜ਼ੁਵਾਰਾ ।
 (੧੮) ਹਰ ਚਾਬਦੇ ਨਨ ਦੁਨੀਆ ਲਾਗਾ ।
 * * * * *
- (੧੯) ਸਰਕਾਰ ਲਾ ਖੁਦਾਏ ਵਰਕਰੇ ਚੋਰਏ ।
 (੨੦) ਦੁਨੀਆ ਕੇ ਸੀਕਦਾ ਤੁਰੇ ਸੋਰਏ ।
 (੨੧) ਸੀਕਾਨ ਸਦੀ ਦਾ ਦੇਵਾਨ ਦਾ ਕਰਾ ਮਾਚਦੀ ।
 (੨੨) ਦਾਪ ਮੰਗਲਦੀ ਨਿਵਲੀ ਰਬ ਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ।
 (੨੩) ਉਲਸਬਿਆਵਰਾ ਜ਼ਾਏ ਸੁਕਾਰ ਲਾਨ ਨਾਵਾਏ ।
 (੨੪) ਸੁਕਾਰ ਬਖਸ਼ੀਸ ਉਕੇ ਹਰਸੋਕ ਪਸਾਏ ਸੋਪਾਏ ।
 (੨੫) ਨਕੋਗੀ ਸੀਕੋਸਰਾ ਸੀਕ ਸਏ ਪਕਲਾਰ ਅਲਮਾ ।
 (੨੬) ਚਾਲੇ ਫੌਜੂਨਾ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਅਲਮਾ ।
 (੨੭) ਸੀਕਾਨਦੀ ਟੋਲ ਤੁਰਬਨ ਪੇ ਬਰਪਕੋਨ ਹੀਕ ਦੇ ।
 (੨੮) ਖਲਕਾ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਕੁਫਰ ਸੀਕ ਦੇ ।
 * * * * *

ਵਾਰਤਕ ਉਲਥਾ:-

- (੧) ਸਰਕਾਰ (ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ) ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਆ ਪਹੁੰਚੀਆਂ।
- (੨) ਯੂਧ ਪਾਰ ਨੁਸ਼ੇਹਰੇ ਅਰੰਭ ਹੋਇਆ।
- (੩) ਲੋਕ ਇਕੱਠ ਹੋ ਜਾਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਇਸਲਾਮ ਦਾ) ਨੰਕਾ ਹੈ।
- (੪) (ਕਿਉਂਕਿ) ਏਹ ਇਸਲਾਮ ਤੇ ਸੁਫਰ ਦੀ ਖੋਜ ਹੈ।
- (੫) ਤਰਕੀ (ਨੁਸ਼ੇਹਰੇ ਦੀ ਪਛਾਤੀ) ਤੇ ਕੁਸ਼ਾ (ਮਥੁਰੀ ਲੜਾਈ) ਸੀ।
- (੬) (ਓਹ) ਵੀਰਵਾਰ ਦਾ ਧਿਨ ਤੇ ਸੁਫਰ ਦੀ ਰਾਤ ਸੀ।
- (੭) ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ (ਰਣਜੀਤ) ਨਯਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗੁੰਝ ਉੱਠੀ।
- (੮) (ਨਾਲ ਹੀ) ਤੋਖਾਂ ਤੇ ਸੁਫਰਿਆਂ ਦੀ ਕੁਸ਼ਾ ਕੜਾਟ ਮਰ ਲਈ।
- (੯) ਗਾਬੀਆਂ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ) ਬਹੁਤ ਬਹਾਦਰੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਪਰ ਵਾਰ ਇਤਾ।
- (੧੦) ਏਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਦਮੀ ਮੌਤੇ।
- (੧੧) ਪੰਤੂ ਸਾਂਝ ਪੈਂਦਿਆਂ ਹੀ (ਗਾਬੀਆਂ ਵੱਲੋਂ)

ਭਾਂਜ ਪੈ ਗਈ ।

(੧੨) ਪਹਾੜੀ ਦੇ (ਮੋਰਚੇ) ਭਾਈਆਂ ਤੋਂ ਭੁਟ ਗਈ

(੧੩) ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ 'ਅਕਾਲ' 'ਅਕਾਲ' ਦੇ ਜੇਕਾਰੇ
ਕੀਤੇ ।

(੧੪) ਭਾਈਆਂ ਨੇ (ਇਸ ਲੜਾਈ ਪਰ) ਆਪਣਾ
ਸਰਬੰਸ ਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ।

(੧੫) ਗੁਣ ਭਾਜਕ ਦਾ ਭਾਵਾ ਰਾਗਕਾਰ ਮਹਿੰਮਾ

(੧੬) ਸਭ ਪਠਾਣਾਂ ਤੋਂ ਘਰ ਬਾਹਰ ਰਹ ਗਿਆ ।

(੧੭) ਅਸੇ (ਬਿਆਣਕ) ਬਿਨ ਤੋਂ (ਰੱਖ) ਬਚਾਏ ।

(੧੮) ਸਭ ਕੋਈ ਕੋਹਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਜ ਪਰਲੋ
ਆ ਗਈ ।

(੧੯) (ਅਸ) ਸਰਕਾਰ (ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਨੂੰ ਰੱਖ ਨੇ ਬੜਾ ਇਕਥਾਲ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ)

(੨੦) ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ
ਵਿਚ ਧਾਕ ਹੈ ।

(੨੧) ਖਾਲਸਾ ਕੀ ਹੈ (ਮਾਨ) ਹਰ ਇਕ ਕਰਮਾਰ
(ਇਕ ਪਹਾੜ) ਦਾ ਦੇਵ ਹੈ ।

(੨੨) ਟਿੱਕਾ (ਸਿੰਘ) ਵੱਲ ਰੱਖ ਦੀ ਨਬਰ
ਸਥੱਲੀ ਹੈ ।

(੨੩) ਮਲਖਈ (ਲੋਕ) ਅਕੱਠੇ ਹੋਕੇ ਫੇਰ ਸਰਕਾਰ
ਅੱਗੇ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ੀ ਲਈ ਮਿਲਤਵਾਰ ਹੋਈ ।

(੨੪) ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ (ਰੋਹਮ ਕਰਕੇ) ਸਭ
ਨੂੰ ਵਖਰਾ ਦਿਤਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀ
ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੇ ਆ ਗਏ।

(੨੫) ਲੋਕੋਂ | ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਲੜਿਆ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ
ਪੈਣੀ, ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਰਹੇ।

(੨੬) ਸੁਕਾਰ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਆ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਲੋਕਾਂ।

(੨੭) ਖਾਲਸਾ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਹੀ ਤਲਵਰੀਆਂ ਦੇ ਖੇਤਰ
ਨਿਰੰਗ (ਅਕਾਲੀ) ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਨ।

(੨੮) ਲੋਕਾ ਇਸਲਾਮ ਤੇ ਕੁਝਰ ਦੀ ਲੜਾਈ ਸੀ।

ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਭੀਤ ਦਾ ਰਸ ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਜੋ
ਪਸ਼ਤੋ ਵਿਚ ਹੈ ਉਹ ਪਸ਼ਤੋ ਪੜ੍ਹੇ ਢਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ
ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਹਲੇ ਪਹਲ ਜਦ ਏਥੇ ਭੀਤ
ਸਾਥੀ ਨਬਰੀ ਪਿਆ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਰਸ
ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਪੜ੍ਹਿਆ।

ਨੁਬੇਹਰੇ ਦੀ ਇਸੇ ਲੜਾਈ ਦੀ ਖਾਬਤ, ਜੋ
ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਪਠਾਣਾਂ ਵਿਚ “ਲੋਇਆ ਗਜ਼ਾ”
ਅਰਥਾਤ ਵੱਡੀ ਜਹਾਜ਼ੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਨਾਮ ਪ੍ਰਭ
ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ, ਕੁਝ ਕੁ ਪਸ਼ਤੋ ਦੀਆਂ ਕਹਾਵਤਾਂ ਹੇਠਾਂ
ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਚਰਚਚਾ ਤੇ
ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਚੀਰਤਾ ਦੱਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪਸ਼ਟ
ਹੋਈ ਹੈ।

੧-ਨੁਸ਼ੇਹਰੇ ਦੀ ਇਸੇ 'ਲੜਾਈ' ਦੀ ਖਾਸ
 'ਕੁਝਕੁ' ਗ਼ਾਬੀ ਨੇਠ ਕੇ ਬਚੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਇਸ ਮੁਲਾਂ ਰਬੀਚ ਵੀ ਸੀ ਜੋ ਬਕਾ ਸੈਲੀਲ
 ਗ਼ਾਬੀ ਤੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮੋਲਕੀ ਸੀ।
 ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਜਦ ਇਸ ਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਹੱਥ
 ਛਿੱਠੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤੇ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਰੋਯਾਬ ਦਾ ਅੰਸੀ
 ਪਛਾਵ ਛਾਇਆ ਕਿ ਮੁੜ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਕਦੇ
 ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਜਹਾਦ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਨਾਂ ਲਿਆ
 ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਾਦ ਇਸ ਮੁਲਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ
 ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਫੇਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਜਹਾਦ ਕਦਕਰੋਗੇ?
 ਉਸ ਮੁਲਾਂ ਨੇ ਜਾਬਿਆ ਕਿ "ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣੇ
 ਹੋ ਕੇ ਲੜਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ
 ਆਈ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਹਾਂ ਇਕ ਸੁਰਤ ਵਿਚ
 ਸਾਪਣਾਂ ਇਰਾਦਾ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਤੇ ਉਹ ਇਹ
 ਹੈ ਕਿ ਮੇਨੂੰ ਕੋਈ ਏਨਾਂ ਲੰਮਾ ਨੇੜਾ ਬਣਾ ਦੇਵੇ
 ਕਿ ਮੈਂ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਉੱਚੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਟੀਆਂ
 ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਮਾਥੇ (ਪੰਜਾਬ) ਵਿਚ ਸਿੰਘਾਂ
 ਦੇ ਉਸ ਨੇੜੇ, ਨਾਲ ਮਾਰ ਸਕਾਂ, ਤਦ
 ਮੈਂ ਗ਼ਾਬੀ ਬਣਨੇ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ, ਪਰ ਜੇ ਕਦੀ
 ਸਾਪ ਆਵੇ ਕਿ ਮਦਾਨ ਵਿਚ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਹੱਥ
 ਲਗੀ ਲੜਾਂ ਤਾਂ ਏਹ ਮੇਰੇ ਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ,

ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰਾਨ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਦੇਖ ਕੇ ਮੇਰੀਆਂ ਸੱਤੇ ਸੁਧੀ ਭਲ ਸਾਂਝੀਆਂ ਹਨ"। ਫੇਰ ਮੁਲਾਂ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਚੁੰਮ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਠ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੇਂ ਨੁਸ਼ੇਹਤੇ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਕੋਥਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਠੱਠ ਜੋ ਜੋਉਂਦਾ ਬਚ ਨਿਕਲਿਆ ਸਾਂ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਤਰਾਂ ਮੇਰਾਨ ਜੰਗ ਵਿਚ ਹੀ ਕੁਟਿਆ ਜਾਂਦਾ।

੨-ਇਹ ਮੁਲਾਂ ਵੱਡਾ ਆਲਮ ਰਾਬਲ ਤੇ ਰਸਮਖ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਸਦੀ ਵਡੇ ਵਡੇ ਰਈਸੀ ਤੇ ਹਾਕਮਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸੀ, ਇਕ ਵਾਰੀ ਤੇਲ ਲਾਥਲ ਦੇ ਬਰਬਾਦ ਵਿਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਥੇ ਦੋ ਹਾਕਮ ਨੇ, ਜੋ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਉਕ ਪਿਛਾਵਰ ਦਾ ਫਜ਼ਰਨਬ ਵੀ ਰੋਹ ਲੁਕਾ ਸੀ, ਮੁਲਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਨੁਸ਼ੇਹਤੇ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਖ਼ਿਰਕ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਖਿਆ ਕਿ ਪਿਛਾਵਰ ਦਾ ਬਾਲੇਸਾਹ (ਕਿਲਾ) ਬੜਾ ਹੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੈ, ਤੇ ਜੇ ਕਦੀ ਏਥੇ ਲਾਥਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬੜਾ ਕੰਮ ਹੋਵੇ। ਮੁਲਾਂ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਕਿਲੇ ਦਾ ਕਾਬਜ ਖੁਸ਼ੀਦਨਾਂ ਤਾਂ ਬੜਾ ਹੀ ਸੁਖਾ ਹੈ, ਜੇ ਆਪ ਸਾਹਿਬ ਮੇਂ ਇਸਦਾ ਮੰਗੀ ਤੁਰਾਂ ਮੁਖੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਹਾਕਮ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿਸਤਰਾਂ ? ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ
ਆਖਿਆ ਕਿ “ਆਪ ਸਾਰੇ ਬਾਈ ਮੇਰੇ ਨਾਲ
ਪਿਛਾਵਰ ਚਲੋ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਲੇ ਦੀ ਹਰਾਇਕ
ਬਾਹੀ ਨਾਲ ਮਜਬੂਤ ਰੱਸਿਆਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਆਂਗਾ
ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪ
ਬਰ ਛੱਡ ਦਿਆਂਗਾ, ਤੇ ਜਦ ਆਪ ਉਸ ਸਿੰਘ ਨੂੰ
ਦੇਖਦੇ ਹੀ ਘਬਰਾ ਕੇ ਨੱਸੋਗੇ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ
ਆਮ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਏਹ ਕਿਲਾ ਬਰਾਬਰ ਆਪ ਦੇ
ਪਿਛੇ ਖਿੱਚੀਂਦਾ ਹੋਇਆ ਕਾਬਲ ਪਹੁੰਚ ਜਾਏਗਾ।
ਕੇਂਹਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁਲਾਂ ਦੇ ਇਸ ਲਤੀਫੇ ਨੂੰ ਸੁਲਫ਼
ਸਾਰੇ ਦਰਬਾਰੀ ਹੱਸ ਹੱਸ ਕੇ ਦੁਹਰੇ ਹੋ ਹੋ ਪੈਂਦੇ
ਜਨ ਤੇ ਮੁਲਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਕੇਂਹਦੇ ਹੋਏ ਹਰੇਕ
ਆਖਦਾ ਸੀ ਕਿ ਖੂਬ ਨਕਸ਼ਾ ਉਤਾਰਿਆ ਹਈ।

ਪਾਠਕ ਸੀ ! ਆਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਵਤਾਂ ਤੋਂ
ਅਨੁਮਾਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਰਹੱਦ ਵਿਚ ਖਾਲਸੇ
ਦਾ ਇਸਲਾਮਾਈ ਨਾਲ ਕਿੰਨੀ ਦਬਦਬਾ ਛਾ ਗਿਆ
ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ
ਜਾਨ ਮਾਨਿਓਂ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਐਸੇ ਤੀਕ ਹੋਰ
ਅਖਾਵਤ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਅੰਮ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ
ਕਿ ਜਦ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਾਲ ਕੋਈ ਖੁਰਚ ਬੁਰਦ ਕਰਨ
ਲਾਹੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਭਰਾਵਾ ਦੇ ਕੇ ਠਾਕਦੇ ਹੋਇਆ

ਆਖਦੇ ਹਨ:-

ਪੁਸ਼ਤੋ-ਦਹਾਦ ਨਹੀਂ ਗਏ ਮਾਲਦੇ

ਦੇਨਾ ਅਸਮਾਨ ਓਵਾਕਾ ॥

ਵਿਲਕਾ-ਏਹ ਨਿਰੀਗਾਂ ਦਾ ਮਾਲ ਹੈ,

ਇਸ ਤੋਂ ਪਨਾਹ ਮੰਗੋ ॥

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਕਈ ਕਿਸੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਇਉਂ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਾਇਦ ਅੰਸ਼ਵਰਤ ਤੇ ਉੱਚ ਆਚਰਣ ਦੀਆਂ ਅਜ਼ਬੁਤ ਮਿਸਾਲਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ *। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਾਦ ਜਦ ਸ਼ਾਹਬਾਦ ਨੇ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਿਥਾਵਰ ਦਾ ਯਕੀਨਨ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਆਪ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਲੇ ਅਕਾਲੀ ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੁਮਾਧ ਪਰ ਪਹੁੰਚੇ, ਦਰਬਾਰ ਮੇਲੇ ਦੇ ਬਾਦ ਸਮਾਧ ਦੀ ਸ਼ਾਹੀਰ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਜੋ ਅਕਾਲੀ ਸਿੰਘ ਇਥੇ ਰੈਂਹਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਫਾਕਾ ਅਰਦਾਸ ਕਰਵਾਇਆ।

ਇਸ ਝਰੇ ਦੇ ਅਕਾਲੀ ਸਿੰਘਾਂ ਕੋਲ ਕਈ ਨੁ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸ਼ਤੋ ਦੇ ਯੀਤਾਂ ਤੇ ਕਹਾਵਤਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਨ ਅਸੀਂ ਇਕ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਚ ਭਾਖਣ ਲੱਗੇ ਅਕਾਲੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਹੀ

ਸੁਸਤ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਇਹ ਅਕਾਲੀ ਫੁਲਾ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਦਸਦੇ ਹਨ, ਇੱਕ
ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਰਸਨ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵੀ
ਕੁਰਬਾਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਅਕਾਲੀ ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ
ਨਾਮ ਪਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਜਿਸਦਾ
ਬਰਸਨ ਲੇਖਕ ਨੇ ਬੀ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਬੜੀ ਭਾਧੀ ਤੇ
ਨਾਮ ਤਲਵਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੰਮੀ ਹੈ।

ਇਹ ਅਕਾਲੀ ਸਿੰਘ ਜੋ ਸਮਾਧ ਪਰ ਚੁੱਕਦੇ
ਹਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ
ਜਿਥੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਜਹੜਾ ਜੱਥਾ ਇਸ ਸਮਾਧ ਦੀ
ਤੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ
ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਥੇ ਫੌਜਿਆਂ ਸੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਚਾਰ
ਸਿੰਘ ਬੜੇ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗੁਰਬੇ ਹਨ।

ਅਕਾਲੀ ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਸ ਸਮਾਧ ਤੋਂ
ਛੁੱਟ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪੱਕੀ ਯਾਦਗਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
ਵਿਚ ਬੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਜੋ "ਅਕਾਲੀ ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ
ਗੁਰਬ" ਦੇ ਨਾਮ ਪਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ, ਇਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ
ਅਕਾਲੀ ਸਿੰਘ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੇ
ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਜੱਥੇਦਾਰ ਸ਼ਾ ਕੇਸ਼ ਸਿੰਘ
ਇਥੇ ਹੀ ਹੈ। ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਤੇ
ਅਕਾਲੀਆਂ ਸ਼ਾ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਉਥੇ ਸਮੇਂ ਸੇ

ਆਦੁਯਾਰ ਹਨ ਜੋ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸ਼ਾਨਤ ਦੇ ਕਾਰਨ
ਬੰਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇ।

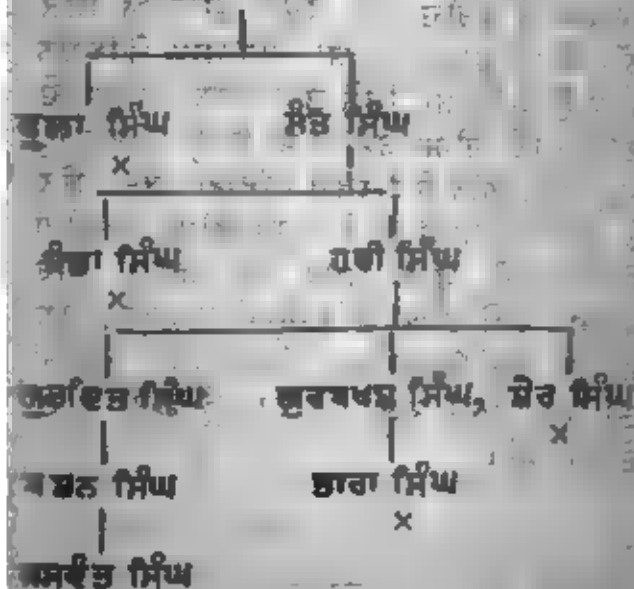
ਏਹ ਦੱਸਿਆ ਹੀ ਸਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਕਿ
ਅਕਾਲੀ ਵੁਲਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇੱਕ ਦੂਜਾ ਭਰਾ ਸੀ
ਸੀ ਸਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੀ, ਜਦ ਉਸ ਨੇ
ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਾਈ ਅਕਾਲੀ ਵੁਲਾ ਸਿੰਘ ਦਾ
ਸੁਤਾਰਾ ਸਮਝਦਾ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਪਿੱਛਾ
ਛੱਡ ਕੇ, ਜੋ ਹੁਣ ਵੈਰਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਕਾਲੀ
ਸੀ ਦੇ ਕੋਲ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਜੀ ਆ ਰਿਹਾ ਇਸ ਦੀ
ਵਿਆਹ ਅਕਾਲੀ ਵੁਲਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖੁਦ ਚੋਹਲੀ
ਸਾਹਿਬ ਤਸੀਲ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਵਿਖੇ ਮਾਈ ਸੁਖੀ
(ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਚੋਹਲੀ) ਦੇ ਨਾਲ ਕਰਵਾਇਆ, ਜੋ ਬੰਦੀ
ਉਦਾਰ ਆਤਮਾ ਹੋ ਗੁਜ਼ਰੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤੋਂ ਸੰਤਸਿੰਘ
ਦੇ ਦੋ ਪੁਤਰ ਜਨਮੇ, ਵੱਡੇ ਦਾ ਨਾਮ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ
ਤੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ
ਕੇ ਉਲਾਦ ਗਿਆ, ਤੇਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੁਤ੍ਰ ਹੋਏ,
ਵੱਡੇ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ, ਦੂਜੇ ਦਾ ਗੁਰਬਖਸ਼
ਸਿੰਘ ਤੇ ਛੋਟੇ ਦਾ ਨਾਮ ਧੋਰ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਗੁਰਦਿਤ
ਸਿੰਘ ਨੰਬਰਦਾਰ ਦਾ ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਪੁਤਰ ਬਿਬਨਸਿੰਘ
ਨੰਬਰਦਾਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁਤਰ
ਭਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਧੋਰ ਸਿੰਘ ਕੇ ਉਲਾਦੇ ਹਨ। ਅੱਗੇ

[ਮਝਾਈ ਜੁਲਾ ਮਿੱਥ]

122

ਕੌਲ ਨੂੰ ਬਰਫ਼ਾਈ ਸਦਾਚ ਬਿਧਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਮ
ਪਰ ਹੈ, ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ
ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਸੀ ਤੇਰੇ ਤਾਰਨ
ਨਿਹੰਗਾਂ ਦੀ ਯਾਹੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ
ਬਸੰਗ ਇਸਤਰੀ ਹੈ।

ਈਸ਼ਵਰ ਸਿੰਘ

ਅਕਾਲੀ ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਾਦਗਾਰੀ
 ਸੰਸਾਦ ਦੇ ਫਾਰਸ, ਸਿਕਾਟੇ ਨੂੰ ਸੇਹਰੇ ਵਾਲੀ ਸਾਕੀਰ
 ਦੇ ਜੋ ਸਮਾਜ ਦੇ ਨਾਮ ਪਰ ਹੈ, ਬਿਸਨ ਸਿੰਘ ਆ
 ਦੀ ਕਹਾਵਟੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਬੁਰਜ
 ਅਕਾਲੀ ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਦੀ ਲਕ ਪਲ
 ਚਾਹਨੀ ਵਿਖੇ ਬਮੀਨ ਸੰਨ ੧੯੧੧ ਵਿਖੇ
 ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਖਰੀਦ ਲਈ ਜਿਸ ਦੀ ਮੁਲ ਇੱਕ
 ਲੱਖ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਯਾ ਚੇਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਿਸਨ
 ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਦੇ
 ਲਾਗੇ ਤਾਕੇ ਦੀਆਂ ਬਮੀਨਾਂ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੋ
 ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਲਿਖਦੇ ਹੋਇਆਂ ਘੱਤੀ ਬੋਕ
 ਏ ਭਾਰੀ ਖਤਰਾ ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਬੇਮੁਲੀਆਂ ਸਾਕੀਰ
 ਜੋ ਅਕਾਲੀ ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ ਜੈਸੇ ਅਦੁਤੀ ਬੀ
 ਬਹਾਦਰ ਜੋਧੇ ਦੀਆਂ ਕੀੜਦੀਆਂ ਜਾਦਗਾਰਾਂ ਹਨ
 ਜੋ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਵਿਕਦੀਆਂ ਵਿਕਾਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ
 ਤਾਂ ਇਸ ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਚੋਟੀ ਮਿਦ
 ਦੇਣਗੀਆਂ।

ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾਂ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਪਰ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਨਜ਼ਰ

{ ਭੀਲ ਭੋਲ }

ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾਂ ਸਿੰਘ ਭੀਲ ਭੋਲ ਵਿਚ
ਸੋਹਣਾਂ ਸਭੋਲ ਤੇ ਭਾਰੀ ਦਬਦਬੇ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ
ਸੀ, ਉਸਦਾ ਕੱਢ ਭਾਰੇ ਬਹੁਤ ਬਿਆਲਾ ਲੰਮਾ
ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਜੁਸਾ ਐਸਾ ਦੋਹਰਾ ਸੀ ਕਿ ਦੇਖਣੇ
ਵਿਚ ਉਹ ਖਾਸਾ ਗਰਾਛੀਲ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਦੀਦਾਰੀ
ਦਿਸਦਾ ਸੀ, ਸਰੀਰ ਐਸਾ ਸਾਧਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ
ਕਿ ਐਨੀ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਨਾਮੀ
ਜਵਾਨਾਂ ਤੋਂ ਧਾਰੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ
ਸੀ। ਕਾਠੀ ਐਸੀ ਸੁਧਰੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੀ
ਆਮ੍ਹੂ ਵਿਚ ਆਪ ਨੂੰ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਬਿਸਤਰੇ
ਪਰ ਬੀਮਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਖਿਆ, ਆਪ ਦੇ ਤੇਜਸੀ
ਭੋਹਰੇ ਤੇ ਅਰੋਕ ਬਚਨ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪ ਦੀ
ਉਮਰ ਦਾ ਤਖਮੀਨਾਂ ਲਾਣ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਦੇਖਣ
ਵਾਲੇ ਦੁਲੇਖ ਖਾਂਦੇ ਸਨ। ਦੇਖਣੇ ਵਾਲੇ ਆਪ ਨੂੰ

ਭਾਗਲੀ ਪੰਜਤਾਲੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਵੱਧ
ਨਹੀਂ ਸਨ ਸੋਮਬੰਦੇ।

੮. [ਅੰਤਰਿਕ ਸ਼ਕਤੀ]

ਅਕਾਲੀ ਸੀ ਆਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਇੱਕ
ਭਰ ਪਰੀ ਪੂਰਨ ਸੇ ਤੇ ਰੇਹਰਾ ਐਨਾਂ ਤੇਜਵਾਨ
ਸੀ ਕਿ ਕਈ ਵੇਰੋਂ ਬੜੀ ਬੜੀ ਬਲਵਾਨ ਜ਼ਨੀਮ
ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੀ ਘਬਰਾ ਕੇ ਬੱਚਾ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।
ਮੁਲਗਾਨ ਦੀ ਲਕਾਈ ਵਿਚ ਜਦ ਉਹ ਅੰਤਰਿਕ
ਨਵਾਬ ਮੁਬੰਕਰ ਖਾਨ ਨਾਲ ਦੋ ਚਾਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ
ਨਵਾਬ ਨੇ ਐਥਾ ਸਾਇਆ ਪਿਆ ਕਿ ਸੁਤੀ ਹੋਈ
ਉਲਵਾਰ ਬਜ਼ੋਰ ਵਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਵਾਬ ਦੇ ਹੱਥ
ਭਿਓ ਪਈ। ਰਸਨਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਖਿੱਚ
ਭਰੀ ਪਈ ਸੀ ਕਿ ਬਚਨ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਲੋਕ ਬਿਵਸ
ਹੋਏ ਹੋਏ ਆਪ ਵੱਲ ਖਿੱਚੇ ਬਲੇ ਆਂਦੇ ਸਨ
ਤੇ ਬੋਈ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਤੁਰਨ ਦੀ
ਚਲੇਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ।

੯. [ਇਰਾਦਾ]

ਇਹ ਮਹਾਨ ਉੱਚ ਗੁਣ ਉਸ ਵਿਚ ਬਾਲ
ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਹੀ ਬਰਾਬਰ ਰਲਾ ਆਂਦਾ ਸੀ, ਜਦ
ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਥੱਲ ਪੈਂਦਾ ਹਾਲ-ਲਾਜ਼ ਦੀ ਪੁਰੀ

ਪੁਰੀ ਤਰਾਂ ਮਲੂਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਵਿਰ ਚਾਹੇ ਸਾਰੇ
ਸੰਸਾਰ ਪਲਟ ਜਾਏ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਕਦੀ
ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਲਟਦਾ। ਇਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ
ਨਿਵਿਰ ਵੀ ਉਸ ਉੱਤੇ ਕਾਇਮ ਰਿਹਾ, ਬਲਕੇ
ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਦੇ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਸਕੋਂ ਉਸਦੇ ਚੇਹਰੇ ਤੇ
ਉਦਘ ਖੀਰ ਰਸ ਦਾ ਚੰਨ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਨੁਮੋਰਵੇ
ਜਾਂਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਗ਼ਰਮਤ ਮੋਧਣ ਦੇ ਥਾਂ
ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਣੇ
ਨਖਰ ਵੀ ਉਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਪਰ
ਮਿਦ੍ਰੁ ਰਿਹਾ, ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਿਆਰੀ ਪਰ ਬੇਕਿਣਤ
ਭਿਆਚੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤੀ, ਤਾਕਿ
‘ਗ਼ਰਮਤੇ’ ਦੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਖਰੀ ਰਹੇ।

{ਸੁਰਮਾਂ}

ਅਕਾਲੀ ਧੁਲਾ ਸਿੰਘ ਯੋਨਾਂ ਜੋਧਾ ਹੋਇਆ
ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸਦੀ ਖੀਰਤਾ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ
ਖਸਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮੁਲਤਾਨ ਦੀ ਲੜਾਈ
ਨੂੰ ਸਰਹੱਦੀ ਸੰਗਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਏਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਕਿ ਉਹ ਹਨੇਰ ਦਾ ਦਲੇਰ ਤੇ
ਅਸ਼ੁਰੀ ਸੁਰਮਾਂ ਸੀ। ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚੋਂ
ਭੋਧਾਂ ਤੇ ਸੰਦੂਕਾਂ ਦੇ ਗੋਲੇ ਯੁੱਧੀਆਂ ਦਾ ਧੁੰਮਾਂ ਸਾਰੇ

ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਦਿਨ ਸੀ ਤੇ ਹਰਿ ਰਾਤੀ ਕਿਲੇ ਨੂੰ
 ਮਿਲਾਇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਖਰੇ ਸਨ, ਪਰ ਏਹ ਕਿਲੇ
 ਮਿਲਣੀ ਦੇ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਕਿਲੇ ਤੇ ਦੁੱਖ
 ਮਿਲਾ ਤੇ ਉਸ ਖੀਰਤਾ ਨਾਲ ਕਿਲੇ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣ
 ਤੋਂ ਭੁਭਾਇਆ, ਜਿ ਸਿਸਈ ਨਬੀਰ ਮਿਲਣੀ
 ਮਿਲਣ ਹੈ। ਓਹ ਭਾਵਾ ਬੇਭਰ ਸੀ ਜੋ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੇ
 ਕਰਕੇ ਭਯਾਇਮਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ, ਤੇ ਮੈਂ ਨਾ
 ਕਰਕੇ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਪੁਰ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਭਲਵਾਰ
 ਮਿਲਣੀ ਹੋਈ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਤੋਂ ਹੋਏ ਹੋ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਣ
 ਤੋਂ ਸਿਧ ਕਿਸਲੀ ਵਾਂਗ ਜਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ
 ਨੀਜਤ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਉਸਦੀ ਭੇਈ ਤੇ ਜੋਕੇ ਭੁਕੇ
 ਹੋਏ ਨਾ ਪੈਣ। ਹੋਇਆ ਸੀ, ਓਹ ਏਕਾ ਏਕ ਹੀ ਕੋਈ
 ਕੋ ਭਲੇ ਜਾ ਪੈਂਦਾ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸੰਭਾਲਨੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
 ਪਹਲ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਲੈਂਦਾ। ਅਕਾਲੀ ਬੰਦਾ
 ਮਿਲਣੀ ਲਾ ਤੇ ਭਕਸ਼ਾ ਬਾਹ ਸਵਾਰ ਸੀ, ਆਪ ਨੂੰ
 ਭਯੋਈ ਵਾਰੀ ਘੱਠ ਘੱਠ ਤੇ ਦਸ ਦਸ ਪੇਹਰ
 ਨਿਰੰਕਰਸ ਘੋੜੇ ਦੀ ਪਿੱਠ ਤੇ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ, ਉਸਦੇ
 ਨਿਰੰਕਰ ਵੱਡੇ ਤੇ ਤਸਰਾਕਾਰ ਸਰਨੇਲ ਦੇ ਸਾਰੇ
 ਨਿਰੰਕਰ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਏਹ ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ
 ਸਿੱਖਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ ਕਿ ਕਈ ਰਜ਼ਾਕ
 ਮਿਲਣੀਆਂ ਮੈਸੇ ਸੁਤੰਤ ਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਦਾਨ ਹੀ

ਆਪਣੇ ਕਾਮ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਇਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ
 ਉਹ ਖੀਰਤਾ, ਮਰਦਾਨਗੀ ਤੇ ਦੋਸਤ ਭਰਤੀ ਦੇ
 ਉੱਚ ਗੁਣ ਭਰ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਉਹ ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੀ
 ਲਿਖਕ ਦੇ ਸਾਥੇ ਵਿਚ ਤੇ ਉਪਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਸੁਭ
 ਸਰਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਆਮ ਖੋਭ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਇਸ
 ਵਿਚ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਈ ਕਈ ਉਹ ਬਿਨਾਂ
 ਸੁੱਚੇ ਸਮਝ ਤੇਈ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਕੰਠਨ
 ਤੇ ਨਾਚਕ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਸੀ, ਪੰਤੂ ਇਸ
 ਗੱਲ ਦੇ ਮੰਨਣ ਤੇ ਭੀ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ
 ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਭਭ ਤੇ ਗੱਲ ਦੇ ਜਾਚਣੇ ਦੀ
 ਆਚਰਜ਼ ਥਕਤੀ ਬਖਸ਼ੀ ਸੀ। ਉਹ ਆਪ ਦੇ ਵੇਰੇ
 ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੀ ਬੁਝਾਈ ਤਕ ਸਾ ਅਪੜਦਾ
 ਤੇ ਆਸਾ ਦੇ ਟੁੱਕ ਭੋਸਲਾ ਕਰਦਾ ਜੋ ਪਿੱਛੇ ਸਦਾ
 ਹੀ ਸਹੀ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ। ਸਰਲਪਲ ਗਿਰਨ ਜਿਸਦੀ
 ਫੁਲਮ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਸਦਾ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਨਾਮੀ ਤੇ ਉੱਚੇ
 ਉੱਪਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਛਾਈ ਤਿੱਖੀ
 ਕਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਅਕਾਲੀ ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ
 ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਤੇ ਉੱਚ ਆਚਰਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ
 ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਝੁਕਾਂਦਾ ਹੋਯਾ ਲਿਖਦਾ ਲਿਖਦਾ
 ਉਠਦਾ ਹੈ..... “ਭਾਵੇਂ ਉਹ (ਅਕਾਲੀ
 ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ) ਜਾਨਨ ਥਾ ਅਨਸਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪੰਤੂ

ਉਹ ਹਨੇਰ ਦਾ ਦਲੇਰ, ਮੁਹਾਂਬੀਰ ਤੇ ਪੂਰ ਜੋਰ
 ਸੋਧਾ ਸੀ। ਇਸ ਆਦਮੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇਤਿਹਾਸ
 ਭਰਾ ਹੀ ਅਦਭੁਤ ਹੈ, ਉਹ ਦਰਸਾ ਕਾਬਲ (ਲੰਬਾ)
 ਪਰ ਟੋਰੀ (ਤਰਕੀ) ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਜੋ ਪਠਾਣਾਂ
 ਨਾਲ ਹੋਈ ਸੀ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੈਨਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ
 ਵਧੀ ਬੀਰਤਾ ਦਸ ਕੇ ਕੰਮ ਆਇਆ। ਇਸ ਲੜਾਈ
 ਵਿਚ ਪਠਾਣਾਂ ਦੇ ਭਰੇ ਪਾਉਣੀ ਨਿਰੋਲ ਕੁਲਾ ਸਿੰਘ
 ਦੀ ਨਿਰਭੈਤਾ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਵਲ ਸੀ।

੩. ਪੰਜਾਬ ਗੁਰਦੁਆਰਾ

ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ ਦੇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰੇ ਕੋਈ ਕਿਸਾ
 ਹੀ ਉਸਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਤੀਕੇ ਨਾਲ ਸਿਮਰੀ
 ਰਿਦ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਮੰਨਣ ਵਿਚ
 ਸਾਰੇ ਇਕ ਸਹਾਨ ਹਨ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਕੁਲਾ ਸਿੰਘ
 ਇਕ ਅਦੁਤੀ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਉਚ ਆਚਰਨ ਵਾਲਾ
 ਬਰਬਦਸਤ ਜਰਨੈਲ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਹਾ-
 ਦਰੀ ਤੇ ਬਰਬਦਸਤ ਆਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਬਲ
 ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਜੱਥੇ ਵਿਚੋਂ ਸੈਂਸੇ ਅੰਸੇ ਸੁਰ ਚੌਰ
 ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਲਖਕਰਾਂ ਉੱਤੇ
 ਚੜ੍ਹੇ ਪਾਈਆਂ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੁਭ ਸਭਾਚਾਰ ਤੇ
 ਆਰਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਦੁਤੀ ਨਮੂਨੇ ਸਨ। ਸਭ ਦੇ

[ਅਕਾਲੀ ਫੁਲਾਂ ਸਿੰਘ]

੨੨੬

ਜਾਏ ਦੀ ਗੱਲ ਏਹ ਕਿ ਏਹ ਬਲਬੀਰ ਬਹਾਦਰ
ਕਠਨ ਤੋਂ ਕਠਨ ਅੰਕੁਸਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਸਭ ਤੋਂ
ਮਿਹਰੇ ਰੈਂਹਦੇ ਸਨ।

{ਨਿਰਵੇਤ}

ਅਕਾਲੀ ਫੁਲਾਂ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਇਕ ਵੀ
ਗੱਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਟ ਕਰਨ ਵਿਚ ਬੜਾ ਦਲੇਰ ਸੀ, ਸਭ
ਨੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਦੇ
ਖਲਮਖਲੀ ਸੁਣਾ ਦੇਂਦਾ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸਭ
ਭੋਕਾਰਿਆਂ ਤੇ ਬੰਦੂਕਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਧੜੇ ਬੰਦੀਆਂ ਦੇ
ਕਾਰਨ ਖਤ੍ਰੇ ਵਿਚ ਪੈਂਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹਾ ਤਬ ਏਹ ਇਸੇ ਦਾ
ਕੰਮ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸਭ ਸਾਫ਼ ਠੱਕੜੀਆਂ ਤੇ
ਜੋਧੀਆਂ ਨਾ ਸੁਣਾਈਆਂ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਇਕ
ਕੁਚੀਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਦ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ
ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਇਆ, ਉਹ ਅਜੇ
ਵੱਡੀ ਪਰਕਰਮਾਂ ਲੰਘ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨੀ ਛੇਉੜੀ ਦੇ
ਵੱਡੇ ਬੰਦੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਅਕਾਲੀ
ਫੁਲਾਂ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਏਹ ਖਬਰ ਜਾ ਦਿੱਤੀ।
ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਬੱਟ ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰੇ ਵਿੱਚ ਨੰਗੀ ਤਲ-
ਵਾਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲਈ ਹੋਈ ਛੇਉੜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰੇ

ਤੇ ਆ ਖਲੋਤਾ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ਕਰਕੇ
ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਤਾੜ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ "ਖਬਰਦਾਰ !
ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਪੈਰ ਪਾਂਦਾ ਹੋਵੇ", ਇਸ ਪਾਵਨ ਪਵਿੱਤਰ
ਅੰਦਰ ਵਿਖੇ ਉਨਪਾਹੀਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ, ਜੇ
ਪੈਰ ਅੱਧੇ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਪੱਕੇ ਸਾਣੇ ਜੋ ਆਪ ਦਾ ਸੋਸ
ਲੜਾਈ ਵੱਖ ਪਿਆ ਹੋਵੇਗਾ"। ਕੇਹਦੇ ਰਨ ਕਿ ਮਹਾ-
ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਉਸੀ ਵਕਤ ਕੁਝ ਕਦਮ ਪਿੱਛੇ
ਭੁਟਿਆ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਹੋ ਖਲੋਤਾ, ਉ-
ਭਨਮਤਾ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਜੋ ਕੁਝ
ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਸੰਗਤ ਮੇਰੇ ਕਰੇ ਤਾਂ ਬਖਸ਼ ਦੇਵੇ, ਤੇ
ਮੇਰੇ ਤਰਾਂ ਉੱਲ ਬਖਸ਼ਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ।
ਅਕਾਲੀ ਸੀ ਨੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਆਕਾਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ
ਮਹਾਰਾਜੇ ਤੇ ਯੋਗ ਬੰਧ ਲਾਇਆ ਤੇ ਮੁੜ ਕਿਤੇ
ਅੰਦਰ ਵਸਨ ਚਿਤਾ।

੬ ਨਵੇਹਰੇ ਦੀ ਲੜਾਈ ਸਮੇਂ ਦੇਹ ਬਿਸੇ
ਲੜਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਦੇਹ ਚਿਤਾ
ਕੀਤੀ ਜੋ ਆਪ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਭਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਜੋ ਉ-
ਭਾਗੇ ਕਰੇ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੁਰਮਤੇ ਦੀ ਅਟੱਲਤਾ
ਲੜਾਈ ਬਰਾਬਰ ਲੜਾਈ, ਭਾਵੇਂ ਸੀਸ ਚਿਤਿ ਤਾਂ
ਚਿਤਾ ਖਵੇ।

ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਚਿਤਾ ਤੇ ਚਿਤਾ ਚਿਤਾ ਚਿਤਾ ਚਿਤਾ

{ ३३३ } ॥ ३३३ ॥

ਮੈਨੇ ਭੇਦਾਸ਼ਕ ਤੇ ਕਰਾਹੇ ਸੁਭਾਵ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ
ਜਦੀ ਸ਼ਕਾਲੀ ਜੀ ਅਤਿ ਨਿਰ ਅਭਮਾਨ ਸੇ, ਅਕਸ਼ਰ
ਲਿਖਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਜਦ ਕਿਸੇ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰਣਭੂਮੀ
ਵਿਚ ਫੱਦੜ ਦੇਖਦੇ ਤਾਂ ਅਸਪ ਪ੍ਰਥਾ ਉਸਨੂੰ ਉਸੀ
ਵਕਤ ਆਪਣੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਉਠਾ ਕੇ ਭੇਰੇ ਲੈ ਆਂਦੇ
ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਲਮ ਪੱਟੀ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਕਰਦੇ
ਭੇਰੇ ਵਿਚ ਕਈ ਹਾਥੀ ਤੇ ਕੁੱਤਲਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ
ਸੀਦਿਆਂ ਜੀ ਉਹ ਕੰਦੇ ਬਿਨਾਂ ਚਲੇ ਤਤਿ ਦੇ ਬਿਨਾਂ
ਪਰ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਪਦੇ।

ਸੁਧਾਨਕ

ਪੰਥ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਕੰਮ 'ਚ' ਥੀ ਕਦੇ ਕੇ ਖਰਬਾਹ
ਨਿੱਥੀ' ਸੀ ਰਹੇ। ਪੰਥ ਨੂੰ ਸਿਲਾਬਾਰ ਤੋਂ ਬਚਾਅ
ਸਾਥਿਓ, ਜਿਸ ਤੁਫਾਨ ਦੀ ਲੋਹਰ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਭਾਖੀ
ਸੁਤੋਂ ਪੰਥ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੀ ਸੀ, ਭਾਗ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।
ਕਈ ਵਾਰੀ ਵਿਗਿਆਨੀ ਤਿਕਾਇਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਜਾਣਨਾ ਕੇ ਸੋਧਿਆ। ਸਭ ਕੁਝ ਉਸਨੂੰ ਯੋਧ ਸੀਕਾ ਕੇ
ਜਿੰਨਾ ਥੀ ਵੇਹਲ ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸੇ ਬਾਬਤ

ਅੰਤ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਰਿਆਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ
ਮੁਢ ਯਾ ਬਾਂਤ ਬਸਮੇ (ਸੋਮੇ) ਦਾ ਸ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ
ਹਾਂ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਕਾਲੀ ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜੀਵਨ
ਫੁਲਨ ਤੇ ਰਮਕਦਾਰ ਸਤਾਰਾ ਸੀ, ਉਹ ਅਮੋਲਕ
ਦਾਤ ਪਵਿਤ੍ਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਜੇ ਉਸਦੇ
ਵਿਚ ਬੀਰਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਕੇ
ਜੇ ਉਹ ਨਿਰਭੈ ਸੀ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਹੁਲਾਸੇ
ਕਰਕੇ, ਜੇ ਉਹ ਨਿਰਅਭਿਮਾਨ ਸੀ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ
ਦੇ ਰਸ ਕਰਕੇ, ਜੇ ਉਹ ਕੌਮੀ ਦੁਰਦ ਤੇ ਪੰਥ ਸੇਵਾ
ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼
ਕਰਕੇ, ਜੇ ਉਹ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦਾ
ਨਮੂਨਾ ਸੀ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਕੇ, ਜੇ
ਉਸ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਬਲ ਤੇ ਬੇਧਸ਼ਕ ਪ੍ਰਭਾ ਸੀ
ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਉਮੰਗ ਕਰਕੇ, ਗੱਲ ਕੀ ਅਕਾਲੀ
ਸੀ ਦਾ ਤੇਜ, ਪ੍ਰਤਾਪ, ਵਰਯਾਮਤਾ, ਬੀਰਤਾ, ਦ੍ਰੜ੍ਹਤਾ,
ਨਿਰਭੇਤਾ ਆਦਿ ਸਭ ਦੇ ਸਭ ਗੁਣ ਬਾਣੀ ਦੇ
ਆਧਾਰ ਪਰ ਹੀ ਸਨ। ਉਹ ਸਾਰੀ ਸਾਰੀ ਗੁਣ
ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਲਿਖਲੀਨ ਚਹਿੰਦਾ, ਇਨ ਗੁਣ ਵਿਚ
ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੁਤਾ ਭਿੱਲਾ, ਜਦੋਂ

ਦੇਖ ਹੋਣੀ ਦੀ ਬੁਲਕਾਵਣੀ, ਸੀ ਜੋ ਪੰਥ ਤਲ ਸੱਭੀ
 ਬਹਿੰਦੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ
 ਪੰਕਾ ਨੰਮੀ ਸੀ, ਭਾਬੇ ਰਣਭੂਮੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ
 ਬੋਰੇ, ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਦੁਆਨ ਬਰਾਬਰ ਹੋਇਆ
 ਲਗਦਾ, ਆਮ ਨੂੰ ਸੋਚਰ ਦਾ ਦੁਆਨ ਬੀ ਕਰਦਾ
 ਨਹੀਂ ਸੀ ਘੁਸਾਂਦਾ। ਸੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸੀ ਦਾ
 ਸੁਧਾਰਾ ਸੰਯੁਕਤ ਧਰਮ ਵਿਚ ਬੀ ਸਦਾ ਇਕ ਹਾਈ
 ਦੀ ਅਮਾਰੀ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਅੰਤ ਸੰਯੁਕਤ ਰਹਿੰਦਾ
 ਬੜਾਈ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ
 ਸੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਵੇਰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ
 ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ। ਗੱਲ ਕੀ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਅਸੀਂ
 ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਗੁਰ ਆਬੇ ਦੇ ਪਵਿਤ੍ਰ
 ਭਾਵ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਵੇ। ਉਸਦੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸੀ
 ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ
 ਖਾਲਸੇ ਪੰਥ ਦੀ ਆਤਮਕ, ਮਾਨਸਕ, ਸੁਧਾਰਾਰ
 ਭਾਈ ਚਾਰਕ ਤੇ ਪਦਾਰਥਕ ਬਿਧੀ ਤੇ ਭਲਿਆਈ
 ਵਿਚ ਗੁਬਰੀ ਤੇ ਕਰਕੀਆਂ ਘਾਲਾਂ ਘਾਲ ਕੇ ਅੰਤ
 ਸੇਵਾ ਦੇ ਹਵਨ ਕੰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਅਹੁਤੀ ਹੋ ਗਿਆ।
 ਬਾਹ। ਬੀਰ 'ਅਕਾਲੀ' ਤੇ 'ਬਹਾਦ' ਨਾਮ
 ਸਫਲਾ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਰਾਖਾ।

[ਅਕਾਲੀ ਵੁਲਾ ਸਿੰਘ]

ਅਕਾਲੀ ਸਿੰਘਾਂ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ।

ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਪੰਥ ਦੇ “ਅਕਾਲੀ” ਨਿਹੰਗ ਤੇ “ਬਹੀਰ”
ਅਖਾਤ ਵਾਲੇ ਪਿਆਰਿਓ। ਤੁਸੀਂ ਪੰਥ ਦਾ ਇਹ
ਕੁਰੁਤ ਪਿਆਰਿਆ ਹੋ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਭਾਗ ਹੋ।
ਕਹੀਂ ਨਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਯੁਰੂ ਕਲਕੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦੇ
“ਅਮਨ” ਦੇ ਨਿਸ਼ੰਘ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋ। ਵਾੜ ਹੋ।
ਭਾਖੋ ਹੋ। ਪਾਇਕ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਕੌਮ ਦੀ ਸ਼ਿੰਦ ਜਾਨ
ਓ ਤਾੜ ਹੋ। ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਉਂ “ਅਕਾਲੀ” ਹੈ,
ਤੁਸੀਂ ਪੰਥ ਦੀ ਸੇਵਾ ਯੁਮੀ ਵਿਚ ਸਨਮ ਤੇ ਮਰਨ
ਓ ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਕੇ ਅਜਨਮਾ ਤੇ ਅਮਰ ਹੋ ਕੇ
ਠਿਠਰੇ ਹੋਏ ਬੀਰ ਹੋ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੇਵਾ ਘਾਟ
ਵਿਚ ਕਦੇ ਦਾ ਤ੍ਰਾਸ ਨਹੀਂ। ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਪੰਥਕ
ਸੇਵਾ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਲ (ਸ਼ਾਮ, ਸਵੇਰ, ਯਾ ਰੋਨ)
ਬੰਧਾ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹਰ ਥਾਂ, ਤੇ
ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪੰਥ ਸੇਵਾ ਲਈ ਅਕਾਲ ਪਾਇਕ
“ਅਕਾਲੀ” ਹੋ। ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਮ “ਨਿਹੰਗ” ਹੈ।
ਤੁਸੀਂ ਪੰਥਕ ਸੀਵਨ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਸੀਵਨ ਤੋਂ
ਅਰ ਕੇ ਸੀਵਨ ਦੀ ਕਰੜੀ ਸੇਵਾ ਵਾਲੀਆਂ ਘਾਲਾਂ
ਘਾਲਦੇ ਹੋਏ ਵੀ “ਨਿੰਘ” ਹੋ। “ਮਾਨ ਰਹਿਤ” ਹੋ,
ਹੀਕਾਰ ਰਹਿਤ ਹੋ, ਹਉਮੈ ਰਹਿਤ ਹੋ, ਤੁਹਾਡਾ

ਨਾਮ “ਸ਼ਹੀਦ” ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਜੀਵਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਮਰਨ ਦੇ ਭਰ ਤੋਂ ਨਿਭਰ ਹੋ ਚੁਕੇ “ਸ਼ਹੀਦ” ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਪਰ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਬਲਕਿ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਅਕਾਲੀ ਬਾਣੀ ਬਾਰਦੇ ਹੋ, ਉਸੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਧੜ ਤੇ ਮਿਰਾ ਦੀ ਕਾਫੀ ਲਾ ਕੇ ਖੇਡਣ ਦੀ ਉੱਥੀਕ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ।

ਹਾਂ ਪਿਆਰੇ ਬੀਰੋ ! ਦੇਖੋ ! ਤੁਹਾਡੇ ਬਹੁਰਾਜ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਕਿਸਤਰਾਂ ਪੂਰਨ ਨਿੱਭਦੇ, ਤੇ ਕਿਸਤਰਾਂ ਨਿਭਰ ਤੇ ਬੇਗ਼ਰਬ ਹੋ ਕੇ ਧਰਮ ਮੁਝਾਦਾ ਪਾਲਨ, ਕੁਰਾਮਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਤਤਪਰ ਰਹੋ। ਚੰਕ ਪੀ ਕੇ ਲੋਰੇ ਦੀ ਮਸਤੀ “ਨਿਹੰਗ” ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ, ਨਿਰਾ ਕਾਲਾ ਬਾਣੀ, ਚੱਕਰ, ਤੋੜੇ, ਬਸਤੂ ਬਸਤੂ ਪਹਿਰਨ ਨਾਲ ਅਕਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀਦਾ, ਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇਗਾਂ ਦੇ ਬਹੁਰੇ ਲੀਲ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਪੈਂਦੀ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਉਲਟੇ ਹੋ ਚੁਕਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਭੋਕਸੇਵਾ ਦੀ ਕਰੜੀ ਘਾਲ ਦਾ ਚਾਉ, ਕੌਮ ਦੀ ਰਾਖੀ ਦੀ ਬੇਗ਼ਰਬ ਉਮੰਗ, ਤੇ ਬੇ ਰੋ ਰਿਆਇਤ ਧਾਰਮਿਕ ਉਤਸ਼ਾਹ, ਉੱਚਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਤੇ ਅਸੰਗ ਆਤਮਜੀਵਨ ਅਰ ਲਾਤੀ ਭਾਵ ਦਿਲ ਵਿਚ ਠਾਠਾਂ ਨੀ ਮਾਰੇ। ਤੁਸੀਂ ਕਮਰਬੰਦ

ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਭਰਦੇ, ਲੁੱਝੀ ਭੁਲੀ ਨੂੰ ਸੋਧਦੇ, ਤੇ ਪੰਥ
ਘਾਤਕਾਂ ਦੇ ਚਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਪੰਥ ਅਰ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ
ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਕੇ ਖਬਰਦਾਰ ਕਰਦੇ ਸਾਂਚੇ। ਤੁਹਾਡਾ
ਬਖ਼ਰਕ ਪਿੱਛਾ ਪੂਰਾ ਬਿਖਤਰ ਮਾਣ ਯੋਗ ਤੇ ਮਹਾਂ
ਬਲੀ ਸੀ। ਤੁਹਾਡਾ ਜੀਵਨ, ਹੋਰ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਜੀਵਨ
ਬੱਝੀ ਦੀ ਲੀਹ, ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਕਰਤੱਵਯਤਾ ਸੰਗਤਾਂ
ਲਈ ਨਮੂਨਾਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇਸਨ, ਆਗੂ ਦੀ ਕੁਨੀਤਾਂ
ਤੇ ਕੁਲਾਲਾਂ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਸਮ ਵਰਤਨ
ਤੇ ਸੋਧਦੇ ਭਰ ਕਰਕੇ ਚੁਕੰਨੇਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ
ਪਿਆਰੇ ਸ਼ਹੀਦ ਬੀਰੇ। ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਤੁਹਾਡਾ
ਕੌਮੀਜੀਵਨ, ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੱਛੇ ਲਈ ਬਦ ਨਮੋਸ਼ੀ ਦਾ
ਕਾਰਨ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ 'ਏਹ ਸੱਚੀ ਲਿਖਤ
ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੌੜੀ ਲੱਗੇ ਕੀ, ਪੰਤੂ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ
ਹੈ, ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕੌਮੀ ਅਣਖ ਵਾਲੇ, ਸੱਚੇ
ਨਿਹੰਗ (ਜੋ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਨਬਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ) ਮੇਰੀ
ਇਸ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਤੇ ਕੌਮ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦਾ
ਕਾਰਨ ਸਮਝਕੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨਗੇ। ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ
ਭੀਕ ਦੇ ਭੰਗ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਰਹਿਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ
ਤੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਗੁਰ ਅਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਭੰਗ ਦੇ ਦੰਗਲ ਬਣਾ
ਦੇਣਾ "ਅਕਾਲੀ" ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਵੱਟਾ ਹੈ। ਲੰਮੇ
ਕੰਮੇ ਚੁਮਾਲੇ, ਤੇ ਚੱਕ੍ਰ, ਤੇਜੇ ਸਜਾ ਕੇ ਹੱਠੀ ਹੱਟੀ

ਮੰਗਦੇ ਫਿਰਨਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਭਾਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੋਝਦਾ,
 ਇਥੋਂ ਤਕ ਤੁਹਾਡੇ ਜੀਵਨ ਨੇ ਹੇਠਾਂ ਵਲ ਰੁਖ
 ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਅੱਜ ਅਨਮਤੀ ਲੋਕ ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਸ਼
 ਰਖੂਕ ਬੀਰਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਹੋਲੀਆਂ, ਦੁਸਹਿਰੇ
 ਆਦਿਕ ਸਮਿਆਂ ਪਰ ਸਾਂਗ ਉਤਾਰ ਕੇ ਹਾਸੇ ਗੀਤਾਂ
 ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਕੌਮੀ ਅਣਖ ਨਾਲ ਆਪਣੇ
 ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਣ ਨਹੀਂ ਚਾਕੁਦੇ।
 ਜੇ ਕੌਮ ਘੁਕ ਸੋਂ ਰਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਦੋਸ਼ ਤੁਹਾਡੇ
 ਸਿਰ ਹੈ, ਜੇ ਪੰਥਕ ਸੁਧ ਨਿਯਮ ਲੋਪ ਹੋ ਰਹੇ
 ਹਨ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਭਾਰ ਤੁਹਾਡੀ ਯੁਗਦਨ ਤੇ ਹੈ,
 ਜੇ ਪੰਥ ਵਿਚ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ
 ਇਸਦੇ ਬਿਮੋਵਾਰ ਤੁਸੀਂ ਹੋ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ
 ਕਿਸਤਰਾਂ ਸੋਧੋ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਸੋਧਣ
 ਯੋਗ ਬਣ ਚੁਕੇ ਹੋ ? ਭੰਗ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾਮ ਦੀ
 ਸਦੀਵੀ ਤੇ ਸੱਚੀ ਖੁਮਾਰੀ ਨਾਲ ਮਨ 'ਅਲਮਸਤ'
 ਕਰੋ ਤੇ ਕੁਰਦਾਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਭੰਗ ਦੇ ਡੰਢੇ ਕੁੰਢੇ
 ਹਟਾ ਕੇ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਵੋ, ਤੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸੱਚੀ ਸਿਖੀ
 ਪਰ ਸੁਚੇਤ ਕਰੋ, ਮੈਤਰੀ, ਆਤਮ ਰਸ, ਸਚੀ ਸਿਖੀ
 ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰੋ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲਾ
 ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਜਵਾਬ ਮੰਗੂ।

ਜੇ ਮੇਰੀ ਇਸ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਸੁਣ ਕੇ ਇਕ

੨੬੬ [ਅਕਾਲੀ ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ]

ਅੱਧ ਅਕਾਲੀ ਕੀਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ, ਬਚੁ
ਪਿਛੇ ਥਾਂ ਪੁਰਨ ਅਕਾਲੀ ਬਣਾ ਲਵੇਗਾ,
ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਇਸ ਤੁਛ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਸਫਲ ਸਮਝ
ਕ੍ਰਿਤਨ ਕ੍ਰਿਤਨ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ !

ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ
ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਵਤਹ ॥

← ॥ ਇਤਿ ॥ →

National Library,
Calcutta

IMPERIAL